

EKONOMICKÝ ČASOPIS | 32 | 1984 | 12

s. — Kčs

Z OBSAHU

35 ROKOV VYDÁVANIA PERIODÍK V OBLASTI MARXISTICKEJ EKONOMICKEJ TEÓRIE NA SLOVENSKU — SLÁVIKOVÁ, Zdenka: O začiatkoch publikovania výsledkov marxisticko-leninskej politickej ekonómie na Slovensku — SCHMÖGNEROVÁ, Brigita: Základné teoretické otázky utvárania komplexovej štruktúry reprodukčného procesu (so zreteľom na medziodvetvové komplexy) — ZÁMEČNÍK, Anton: Menový kurz pri prepojení vonkajších peňažných vzťahov do vnútornej ekonomiky — JAURA, Zdeno: Prvý štatút znárodnených priemyselných podnikov — východisko organizácie a riadenia znárodneného priemyslu na Slovensku — KOMINKOVÁ, Zora: Možnosti a hranice súčasnej buržoáznej prognostiky — Recenzie — Z novej ekonomickej literatúry — Správy — Obsah 32. ročníka Ekonomického časopisu

Ekon. Čas., 32, 1984, č. 12, s. 1065–1152

Čas. 2112

S-1-C

C 43399

VEDA, VYDAVATELSTVO SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED
814 30 Bratislava, Klemensova 19

EKONOMICKÝ ČASOPIS

Časopis pre marxisticko-leninskú ekonomickú teóriu

Ekonomický časopis prináša state a diskusné príspevky z oblasti marxistickej politickej ekonómie, plánovitého riadenia a rozvoja socialistického národného hospodárstva, teórie hospodárskej politiky, financií, ekonomiky priemyslu, poľnohospodárstva a ostatných úsekových ekonomík. Venuje pozornosť otázkam medzinárodnej socialistickej integrácie, vedecko-technickej revolúcie a využívaniu ekonomicko-matematických metód. Zaoberá sa aj ekonomikou kapitalistických a rozvojových krajín a kritikou buržoázných ekonomických teórií. Prináša recenzie teoretických prác, správy z vedeckého života a bibliografiu.

Ekonomický časopis печатает статьи и дискуссии из области марксистской политической экономики, планового управления и развития социалистического народного хозяйства, теории экономической политики, финансов, экономики промышленности, сельского хозяйства и других отраслевых экономик. Он уделяет внимание вопросам международной социалистической интеграции, научно-технической революции и использованию экономико-математических методов. Занимается также и экономикой капиталистических и развивающихся стран равно как и критикой буржуазных экономических теорий. В журнале публикуются рецензии теоретических работ, новости из научной жизни и библиография.

Ekonomický časopis brings articles and discussion on marxist political economy, planned management and development of the socialist national economy, theory of the economic policy, finances, industrial economics, agricultural economics and other branch economics. It gives attention to the questions of the international socialist integration, scientific and technological revolution and applying of the economic-mathematical methods. It also deals with the economic problems of the capitalist and developing countries and with the critics of the bourgeois economic theories as well. It brings reviews of theoretical publications, news about the scientific life and bibliography.

Hlavný redaktor Ivan Okáli
Výkonný redaktor Jozef Markuš
Redaktorka Katarína Rybanská
Tajomníčka redakcie Naďa Proksová

Redakčná rada: Ladislav Andrášik, Ivan Figura, Vladislav Garaj, Egon Hlavatý, Pavel Hoffmann, Filip Hronský, Michal Hronský, Jan Iša, František Jarušek, Miloslav Jirges, Milan Kodaj, Ján Kúkeľ, Adam Laščiak, Vladimír Mikuláš, Jan Přivara, Pavel Rapoš, Štefan Samson, Jozef Sokira, Eduard Šarmír, Milan Šikula, Ladislav Unčovský, Vladimír Vrtiak, Ján Zervan.

Adresa redakcie: Obrancov mieru 2, 813 64 Bratislava, telefón 335761-5.

Číslo bolo redakčne spracované v auguste 1984.

OBSAH

**35 ROKOV VYDÁVANIA PERIODÍK V OBLASTI MARXISTICKEJ EKONOMICKEJ TEÓ-
RIE NA SLOVENSKU** – – – – – 1068

SLÁVIKOVÁ, Zdenka: O začiatkoch publikovania výsledkov marxisticko-leninskej
 politickej ekonómie na Slovensku – – – – – 1070

State

SCHMOGNEROVÁ, Brigita: Základné teoretické otázky utvárania komplexovej štruk-
 túry reprodukčného procesu (so zreteľom na mediodvetvové komplexy) – – – – 1081

ZÁMEČNÍK, Anton: Menový kurz pri prepojení vonkajších peňažných vzťahov do vnú-
 tornej ekonomiky – – – – – 1095

Z dejín národného hospodárstva na Slovensku

JAURA, Zdeno: Prvý štatút znárodnených priemyselných podnikov – východisko or-
 ganizácie a riadenia znárodneného priemyslu na Slovensku – – – – – 1106

Konzultácie

KOMÍNKOVÁ, Zora: Možnosti a hranice súčasnej buržoáznej prognostiky – – 1118

Recenzie

MARTINKA, K.: Nová etapa rozvoja ekonomiky SSR – L. Mikuš – – – – 1129

BUČEK, M. – HALIENA, J.: Oblastné plánovanie v ČSSR a v krajinách RVHP –
 K. Mikušová – – – – – 1131

GOLŠTEJN, J. G. (red.): Matematičeskij apparat ekonomičeskogo modelirovanija –
 J. Dančo ml. – – – – – 1134

Z novej ekonomickej literatúry

ŠČERBICKIJ, V. V.: Vědecko-technický pokrok – věc celé strany – J. Blišák – 1137

KLÁČEK, J. – NEŠPOROVÁ, A.: Produkční funkce a modelování ekonomického růstu
 v ČSSR – P. Švantner – – – – – 1138

FUSKO, Z. – VRTIAK, V.: Organizace práce – normy – chozrasčot – K. Pavlovská 1139

ZASUCHIN, A. T.: Faktory povyšeniija effektivnosti socialističeskogo proizvodstva –
 J. Švantnerová – – – – – 1140

Správy

Životné jubileum Ivana Litvaja (V. Mikuláš) – – – – – 1142

Životné jubileum Ladislava Rendoša (F. Jarušek) – – – – – 1143

Životné jubileum Zdenky Sitárovej (B. J.) – – – – – 1144

Obsah 32. ročníka Ekonomického časopisu – – – – – 1147

СОДЕРЖАНИЕ

35 ЛЕТ ПЕЧАТИ ПЕРИОДИЧЕСКИХ ИЗДАНИЙ В ОБЛАСТИ МАРКСИСТСКОЙ
ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ТЕОРИИ В СЛОВАКИИ — — — — — 1068

СЛАВИКОВА, Зденка: О первых шагах публикации результатов марксистско-ленин-
ской политической экономии в Словакии — — — — — 1070

Статьи

ШМЕГНЕРОВА, Бригита: Основные теоретические вопросы создания комплексной
структуры процесса воспроизводства (с акцентом на межотраслевые комплексы) — 1081

ЗАМЕЧНИК, Антон: Место и роль валютного курса при увязке внешних финансовых
отношений с внутренней экономикой — — — — — 1095

История народного хозяйства Словакии

ЯУРА, Здено: Первый статут национализации промышленных предприятий — исход-
ный пункт разработки проблемы организации и управления национализированной
промышленностью в Словакии — — — — — 1106

Консультации

КОМИНКОВА, Зора: Возможности и пределы современного буржуазного прогнози-
рования — — — — — 1118

Рецензии

МАРТИНКА, К.: Новый этап развития экономики ССР — Л. Микунш — — 1129

БУЧЕК, М. — ГАЛИЕНА, Я.: Областное планирование в ЧССР и в странах-членах
СЭВ — К. Микуншова — — — — — 1131

ГОЛЬШТЕЙН, Е. Г. (ред.): Математический аппарат экономического моделирова-
ния — Й. Данчо мл. — — — — — 1134

Новая экономическая литература

ЩЕРБИЦКИЙ, В. В.: Научно-технический прогресс — забота партийная — Я.
Блишак — — — — — 1137

КЛАЦЕК, Я. — НЕШПОРОВА, А.: Производственная функция и моделирование
экономического роста в ЧССР — П. Швантнер — — — — — 1138

ФУСКО, З. — ВРТЯК, В.: Организация труда-нормирование-хозрасчет — К. Пав-
ловска — — — — — 1139

ЗАСУХИН, А. Т.: Факторы повышения эффективности социалистического производ-
ства — Й. Швантнерова — — — — — 1140

Научная жизнь

Юбилей Ивана Литвая (В. Микулаш) — — — — — 1142

Юбилей Ладислава Рендоша (Ф. Ярушек) — — — — — 1143

Юбилей Зденки Ситаровой (Б. Ю.) — — — — — 1144

Перечень статей опубликованных в журнале в 1984 г. — — — — — 1147

CONTENTS

35 YEARS OF PUBLISHING OF PERIODICALS IN THE SPHERE OF MARXIST ECO-
NOMIC THEORY IN SLOVAKIA — — — — — 1068

SLÁVIKOVÁ, Zdenka: Beginning of Publishing the Marxist-Leninist Political Econo-
mics Results in Slovakia — — — — — 1070

35 ROKOV VYDÁVANIA PERIODÍK V OBLASTI MARXISTICKEJ EKONOMICKEJ TEÓRIE NA SLOVENSKU

Ekonomickú problematiku si slovenské časopisy a noviny všímajú oddávna, možno povedať od svojich samých začiatkov. Neskôr vznikali aj samostatné, prakticky zamerané hospodárske časopisy (z najstarších to bol najmä časopis Obzor, ktorý vydával v rokoch 1863—1882 D. Ličhard). Koncom minulého storočia pristúpilo aj slovenské robotnícke hnutie k vydávaniu marxisticky orientovaných časopisov Zora a Nová doba v Budapešti, v ktorých sa objavovali aj príspevky venované oboznamovaniu o teoretických ekonomických otázkach. Pravda, tieto časopisy vychádzali iba krátko, a najmä Nová doba uverejňovala aj články a úvahy poplatné buržoáznym ekonomickým teóriám.¹

*Ostáva však historickou skutočnosťou, že prvé periodikum venované ekonomickej teórii na Slovensku vzniká až roku 1949, teda veľmi rýchlo po Víťaznom februári 1948, čím je daré aj to, že prvý teoretický ekonomický časopis na Slovensku bol zároveň časopisom venovaným **marxisticko-leninskej ekonomickej teórii**. 35-ročné obdobie 1949—1984 bolo obdobím kvantitatívneho rastu (jeho základný parameter je periodicita vydávania — 1949—1952: 1-krát ročne; 1953: 4-krát ročne; 1954—1965: 6-krát ročne; 1966—1980: 10-krát ročne; 1981—1984: 12-krát ročne) i kvalitatívneho rozvoja slovenského časopisu pre ekonomickú teóriu. 35 rokov nepretržitého vydávania teoretického ekonomického periodika na Slovensku sa stalo príležitosťou vrátiť sa k prvému, z hľadiska dnes dosiahnutého stupňa rozvoja skromnému, obdobiu 1949—1952, v ktorom ešte neexistovalo, resp. bolo iba v prípravnom štádiu profesionálne výskumné pracovisko v oblasti ekonomickej teórie na Slovensku (Kabinet politickej ekonómie bývalej SAVU začal pracovať roku 1952). V tomto období vychádza ako bezprostredný predchodca Ekonomického časopisu **Ekonomický zborník Slovenskej akadémie vied a umení vo forme ročenky**. Stručnú hodnotiacu charakteristiku tohto periodického zborníka*

¹ Podrobnejšie o tejto otázke pozri MARČIČIAK, P.: Šírenie ekonomických ideí marxizmu v českých krajinách a na Slovensku v druhej polovici 19. a na začiatku 20. storočia. Ekon. Čas., 26, 1978, č. 4, s. 357—359.

a daktoré faktografické údaje o ňom sme uverejnili už vlani.² V prítomnom čísle prinášame stať Z. Slávikovej, zameranú na toto obdobie „prvopočiatkov“.

Pripomíname ešte, že dejiny ekonomickej vedy na Slovensku sú zatiaľ veľmi skromne spracované. Pocitujeme v tomto smere istú podlžnosť a hodláme sa postupne — tak ako to výskumné kapacity a tlak iných naliehavých úloh umožnia — venovať istý priestor v časopise tejto problematike. Nejde tu o žiadny luxus alebo samoúčel: historická analýza sa môže a musí robiť predovšetkým z hľadiska veľmi plodného aj pre naše súčasné problémy, z hľadiska reflexie praktických problémov v teórii i vplyvu teórie na praktické pretváranie hospodárskeho sveta.

² HERETIK, Š. — MARKUŠ, J.: Tridsať rokov Ekonomického časopisu. Ekon. Čas., 31, 1983, č. 7, s. 636–637.

O začiatkoch publikovania výsledkov marxisticko-leninskej politickej ekonómie na Slovensku

SLÁVIKOVÁ, Zdenka

Tlač ako zdokonalená forma písaného slova hovorí o činoch a sprostredkúva myšlienky. Slovo dáva výraz myšlienke, zachytáva ju v určitom okamihu, písané slovo, a tým viac slovo tlačené, dáva myšlienkam trvanie v čase, zabezpečuje pôsobenie myšlienok v dlhom časovom rozpätí. Umožňuje ich šírenie v širokom priestorovom zábere, umožňuje vrátiť sa k poznanej myšlienke, nadviazať na ňu, rozvíjať ju a obohacovať. Tieto „schopnosti“ tlače sú významné preto, lebo umocňujú vplyvanie myšlienok na konanie ľudí, pomáhajú premieňať náboj myšlienky na čin.

Zdalo by sa, že úlohou odbornej tlače, najmä tlače pomáhajúcej rozvíjať určitú vednú disciplínu, je v prevažnej miere rozpracúvanie a prehĺbovanie myšlienok, že tu nie je také výrazné pôsobenie na skutočný život človeka. Je to len zdanie. Veď úlohou vedy je pretvárať život v zmysle napredovania, v zmysle pokroku. Rozvoj vedy samej má svoje opodstatnenie v tom, aby bola schopná čoraz adekvátnejšie postihnúť potreby tohto pretvárania a meniť ich na skutočnosť. Toto činorodé pôsobenie sa veľmi zjavne prejavuje najmä v spoločenských vedách. Nie azda preto, že by iné vedy — napr. technické a prírodné — nezasahovali hlboko do života človeka. Ale spoločenské vedy, a osobitne politická ekonómia pomáha pretvárať ekonomický základ spoločnosti, pomáha vytvárať podmienky na preformovanie podstaty života spoločnosti, na zmenu spoločenského zriadenia a jeho budovanie v ekonomickej sfére.

Túto stať chceme venovať rozboru štyroch ročníkov *Ekonomického zborníka Slovenskej akadémie vied a umení*, nazvaného v prvom ročníku *Oeconomica slovacae*. V rokoch 1949—1953 bol prvým a dlhší čas jediným slovenským ekonomickým časopisom, ktorý začal rozvíjať marxisticko-leninskú politickú ekonómiu ako teoretický základ riešenia ekonomických problémov. V období prechodu od kapitalistického zria-

denia k zriadeniu socialistickému plnil neľahkú úlohu preformovania ekonomického myslenia na základe prehlbovania poznatkov z marxisticko-leninskej politickej ekonómie, základnej zmeny postojov k ekonomickému rozvoju, jeho cieľom i cestám uskutočňovania. Pomáhal vytvárať nové prístupy k ekonomickým problémom, nové zorné uhly ich videnia a chápania. Hľadal smery orientácie v ekonomickej problematike vznikajúceho socialistického zriadenia, usiloval sa poznávať mieru závažnosti problémov, nalievavosť nových problémov. Bolo to tým dôležitejšie, že v tom období marxistická politická ekonómia mala výraznú úlohu v boji proti zvyškom porazenej buržoázie, proti prežitkom buržoázneho myslenia a postojov. Pomáhala teoreticky fundovať praktickú činnosť v hospodárstve, ktorá sa diametrálne odlišovala od kapitalistickej praxe. Zborník súčasne prehlboval chápanie marxisticko-leninskej politickej ekonómie a usiloval sa o jej rozvíjanie v našich pomeroch, hodnotil z jej zorného uhla premeny, ktoré v ekonomike prebiehali, a usiloval sa ozrejmovvať úlohy, ktoré má plniť vo svojom novom poslaní.

Ekonomický zborník nielen odrážal proces prechodu k marxisticko-leninskej ekonomickej teórii ako základu formovania socialistickej ekonomiky, ale napomáhal priebeh tohto procesu. Bola to neľahká úloha, lebo sami ekonómi — teoretici i pracovníci zo sféry riadenia hospodárstva, spomedzi ktorých vyrastali autori zborníka, pracovali na vlastnom raste, ujasňovali si marxisticko-leninské stanoviská k problémom, rozširovali svoje poznatky. Preto nezastupiteľnú úlohu pri rozvoji marxisticko-leninskej politickej ekonómie u nás mala sovietska ekonomická veda, ktorá sa stala zdrojom overených poznatkov, skúseností. Sovietska ekonomická teória prešla už viacerými fázami vývoja, na základe ktorých umožňovala mladšiemu partnerovi nadväzovať už na určitý stupeň rozvinutosti ekonomickej teórie, na dosiahnutú úroveň riešenia problémov. Spoločný základ ekonomického myslenia i formovania ekonomiky vytváral súčasne možnosti aplikácie pri osobitostiach vyplývajúcich z odlišností. Preklady článkov zo sovietskej odbornej ekonomickej tlače, ktoré tvorili značnú časť obsahu Ekonomického zborníka, boli určitým kompasom v orientácii problematiky i v prístupoch k riešeniu otázok. K rozširovaniu záberu problémov a k fundovanému prehlbovaniu poznatkov prispievali aj články českých autorov.

Na vývoj marxistickej politickej ekonómie u nás v tom čase možno nazerať z troch základných hľadísk:

a) Prehlbovanie poznatkov marxisticko-leninskej politickej ekonómie na základe všestranného štúdia diel klasikov marxizmu-leninizmu a ich nasledovníkov, priekopníkov v boji za socializmus. Tieto poznatky sprostredkovali jednak sovietski autori v preložených článkoch, jednak predkladali a analyzovali ich naši ekonómovia.

Do tohto okruhu sa však už začleňovali aj príspevky súdobých sovietskych a našich autorov, ktorí sami ďalej rozvíjali stanoviská k niekto-

rým základným otázkam marxisticko-leninskej politickej ekonómie a usilovali sa presadzovať zásadné marxistické stanoviská.

b) Teoretické rozpracúvanie problémov spätých s fungovaním ekonomiky, meniacej sa na skutočne socialistickú ekonomiku. V tejto oblasti sa uplatnila veľmi široká paleta problémov. Otázky vystupovali do popredia jednak podľa stupňa naliehavosti riešenia alebo potreby objasnenia, jednak podľa toho, ako sa ich ekonómovia zmocňovali v rámci svojho pracovného zaradenia a boli schopní sa k nim vyjadriť. Niektorí ekonómovia viac zdôvodňovali charakteristické črty socialistickej ekonomiky, iní zdôrazňovali požiadavky kladené na socialistickú ekonomiku pre zabezpečenie jej spoločenských cieľov. Dosť výraznou charakteristickou črtou analýzy ekonomických javov za socializmu v prechodnom období bolo ich porovnávanie s odlišnosťami v kapitalistickom zriadení.

c) Tretím základným zorným uhlom rozvíjania marxisticko-leninskej politickej ekonómie bola analýza ekonomiky za kapitalizmu najmä v povojnových rokoch a prehlbovanie kritických stanovísk k buržoáznym ekonomickým teóriám. Najväčšia pozornosť sa venovala dravosti amerického imperializmu voči iným kapitalistickým štátom, jeho úsiliu o hegemoniu v bezohľadnom postupe voči socializmu. Stiesňujúce je čítať o akútности vojny, akútности vychádzajúcej z postoja imperialistov, a to v rokoch, keď tieň len práve ukončenej druhej svetovej vojny ešte ťažko doliehal na ľudstvo. V stanovisku k buržoáznym ekonomickým teóriám sa v prvom ročníku Ekonomického zborníka popri kritickom postoji prejavilo určité kolísanie pri nazeraní na ich poznávaciu funkciu. Kritické hodnotenie buržoázných teórií z pera našich i sovietskych ekonómov v ďalších ročníkoch zborníka poukázalo na apologetickú funkciu týchto teórií. Tým sa však dostávala do pozadia vypovedacia hodnota buržoázných teórií z hľadiska rozboru nedostatkov kapitalistickej ekonomiky.

Prehlbovanie základných, východiskových poznatkov marxisticko-leninskej politickej ekonómie v Ekonomickom zborníku prebiehalo v nadväznosti na približovanie diel jej zakladateľov širšej ekonomickej verejnosti a presadzovalo sa postupne, osobitne v súvislosti s ich prekladmi.

Vstupný článok k rozvíjaniu marxisticko-leninskej ekonomickej teórie sa zaoberal otázkou veľmi aktuálnou z hľadiska nového charakteru nášho štátu v prechodnom období — otázkou hospodárskych základov ľudovej demokracie [1]. Bolo dôležité dostať do povedomia nielen ekonómov, ale prostredníctvom nich aj do širšieho okruhu obyvateľstva uvedenie si základných predpokladov i črt tejto novej politickej formy diktatúry proletariátu, ktorú bolo treba cielavedome prehlbovať a poznávať premeny, ktoré tvorili jej ekonomickú náplň. Strana adekvátne požiadavkám rozvíjania socialistickej spoločnosti riešila otázky ekonomického vývoja, systematicky zabezpečovala ekonomickú základňu ľudovej demokracie. Jedným zo základných predpokladov jej upevňo-

vania a rozširovania u nás sa stala socialistická industrializácia, ktorá bola podmienkou prevratných zmien najmä v ekonomike na Slovensku. Rozširovanie ekonomickej základne ľudovej demokracie zabezpečovalo priame smerovanie na výstavbu socializmu v ekonomickej sfére.

Medzi podstatné otázky budovania socialistického zriadenia patrila otázka odstránenia živelnosti spoločenského vývinu a nastolenie jeho vedomého riadenia na základe poznania a využívania objektívnych ekonomických zákonov [3]. V zmysle poznatku marxizmu-leninizmu, že zákony vedy sú objektívne, odrážajú procesy, ktoré prebiehajú v prírode i spoločnosti nezávisle od vôle a vedomia ľudu, vyvracali sa názory, ktoré popierali objektívnosť ekonomických zákonov za socializmu. Za socializmu sa zmenila interakcia medzi objektívnymi ekonomickými zákonmi a vedomou činnosťou ľudí. Vedomé riadenie spoločenského života však neznamená, že sa ľudia oslobodili od pôsobenia ekonomických zákonov, iba ich vedome využívajú. Preto je nesprávny názor, že politika socialistického štátu formuje, utvára ekonomické zákony socializmu. Politika socialistického štátu sa zakladá na ich poznaní a uplatňovaní. Je nesprávne stavať do protikladu aktívnu úlohu politiky socialistického štátu a ekonomickej nevyhnutnosti. V politike štátu a riadiacej činnosti strany sa vyjadruje ekonomická nevyhnutnosť.

V úvahách o prechode od socializmu ku komunizmu v Sovietskom zväze sa zdôraznila hlavne myšlienka, že pre tento prechod netreba vytvoriť iný spôsob výroby, ale upevniť a rozvinúť všetky základy socialistického spoločenského zriadenia [14]. Predpokladom prechodu je budovanie materiálno-technickej základne komunizmu. Vyššia úroveň techniky za komunizmu vyžaduje nielen nové črty u robotníkov a roľníkov, ale i zmenu úrovne technických pracovníkov a inteligencie vôbec. Je nevyhnutné, aby sa práca stávala čoraz viac dobrovoľným plnením povinností k spoločnosti. Vytváranie materiálno-technickej základne komunizmu vyžaduje i rozvoj duchovnej kultúry pre harmonický rozvoj schopností človeka. Publikovanie týchto myšlienok u nás na začiatku päťdesiatych rokov, keď sme budovali ešte základy socializmu, znamenalo načrtnutie perspektív vývoja, ktoré vyžadovali zodpovednú, oduševnenú prácu v prítomnosti.

V roku 1952 sa v Ekonomickom zborníku značné miesto venovalo diskusii o návrhu učebnice politickej ekonómie v Sovietskom zväze, ktorá bola potom publikovaná v roku 1954. V práci *Ekonomicke problémy socializmu v ZSSR* J. V. Stalin reagoval na pripomienky a názory sovietskych ekonómov, ktoré predložili počas diskusie o návrhu učebnice. Medzi prvými problémami sa tu zase objavila otázka objektívnosti ekonomických zákonov, odrážajúcich procesy ekonomického vývinu, ktoré sa dejú nezávisle od vôle ľudí. Podrobne sa rozoberal problém tovarovej výroby za socializmu, podmienky jej existencie, pôsobenie zákona hodnoty za socializmu. Charakterizovaním základného ekonomického zákona socializmu sa vytýčil hlavný cieľ socialistickej spoločnosti. Pri roz-

bore javov kapitalistickej ekonomiky J. V. Stalin revidoval svoj starší názor o pomernej stabilite trhu v období všeobecnej krízy kapitalizmu, ako aj Leninov názor, že napriek zahŕňaniu rastie kapitalizmus oveľa rýchlejšie ako prv. V polemike s A. I. Notkinom argumentoval, že úplný súlad výrobných síl a výrobných vzťahov za socializmu treba chápať tak, že spoločnosť má možnosť včas uviesť tieto stránky do súladu. Dôležité pre ďalšie rozvíjanie politickej ekonómie socializmu bolo vyvrátenie názoru, že jej hlavným problémom je vypracovanie vedeckej teórie organizácie výrobných síl, a nie skúmanie výrobných vzťahov. Diskusia o učebnici podnietila zamýšľanie sa nad otázkami politickej ekonómie v širokom rozsahu. Dnes dáva predstavu o úrovni ich riešenia, o prekonaných, ale i ďalej sa prehlbujúcich názoroch.

Prvým článkom, ktorý sa zaoberal Marxovým dielom na stránkach zborníka, bol príspevok uverejnený pri príležitosti publikovania slovenského prekladu Marxovej práce *Ku kritike politickej ekonómie* [5]. V ňom autor priblížil slovenským ekonómom vývin Marxovho ekonomického učenia, pôvod vzniku tohto diela i *Kapitálu*. V rokoch, keď sme už aj u nás premieňali Marxove myšlienky na skutočnosť, malo nemalý význam prehĺbenie poznania, že obsah teórie proletárskej strany vznikol zo štúdia politickej ekonómie, že na základe rozboru ekonomických otázok — hodnoty a peňazí — dospel Marx k názoru o historicky prechodnom charaktere kapitalistickej spoločensko-ekonomickoformácie, k názoru, ktorého tvorivá sila pomohla premieňať i život našej spoločnosti.

Publikovanie slovenského prekladu umožnilo rozširovať si poznatky ako prípravu na systematické štúdium *Kapitálu* a poukazovalo na problémy i volilo prístupy pri vytváraní odbornej slovenskej ekonomicko-terminológie.

Ekonomický zborník vo svojom poslednom ročníku, po ktorom prevzal jeho štafetu *Ekonomický časopis*, zhodnotil i význam Spisov Klementa Gottwalda ako diela tvorivého rozvíjania a uplatňovania ideí klasikov marxizmu-leninizmu, svedectva boja robotníckej triedy v Československu a cesty osvojovania si dejín KSČ. V ňom poznávame, ako si v triednych zápasoch komunistickej strana vybojovala medzi širokými masami pracujúcich uznávané vedúce postavenie. V ňom sa oboznamujeme s hlbokou analýzou postavenia pracujúcich v kapitalistickom Československu i s oporou, ktorú predstavoval rozvíjajúci sa Sovietsky zväz. Osoba Klementa Gottwalda spájala boje v kapitalistickej, nie takej dávnej minulosti s budovaním socialistickej budúcnosti.

Teoretické rozpracúvanie problémov spätých s fungovaním ekonomiky bolo sprvu charakterizované výberom takých tém, ktoré sa nezaoberali priamo problémami bytostne spätými s formovaním socialistickej ekonomiky, alebo sa ich dotýkali len okrajovo. Štatistický pohľad na pravdepodobný počet a vekové rozvrstvenie obyvateľstva na Slovensku, zameraný do budúcnosti, až do začiatku šesťdesiatych rokov, rozoberal

zmeny tohto demografického javu vyvolaného najmä vojnou, ale nezaoberal sa hlbšie ich spätosťou s ekonomickými premenami [7]. Bol však závažný tým, že z prognostického pohľadu analyzoval jeden z hlavných predpokladov týchto premien — vývoj obyvateľstva na Slovensku. Úvaha o tom, či zbyrokratizovanie je azda sprievodným javom socializácie, zdôvodňovala prehlbovanie byrokracie zvyšovaním deľby práce a koncentrácie výrobnjej a inej činnosti [8]. Jej odstránenie považoval autor nielen za otázku zlepšenia administratívnej techniky, zjednodušenia formálnosti, ale aj za psychologický problém spojený so zmenou postoja pracujúcich v novom zriadení. Diskusná glosa reagujúca na tento článok požadovala najmä nekompromisný boj proti všetkým prejavom byrokracie. Predmetom analýzy sa stal aj pojem cestovného ruchu z hľadiska jeho ekonomickej účinnosti ako nezárobkovej alebo zárobkovej činnosti, ktorá sa v päťročnom pláne prvýkrát zaradila medzi spotrebné činnosti. Zdôrazňoval sa jeho význam a uznanie, „že podnikanie cestovného ruchu má v hospodárskom živote krajiny rovnako oprávnené, i keď nie rovnako vysoké miesto ako priemysel, remeslá, peňažníctvo a pôdohospodárstvo“ [2], aby v plánovanom hospodárstve i cestovný ruch prispieval ku zvyšovaniu spotreby spotrebných statkov pracujúcimi.

Na otázky plánovania sa sprvu zameriavali krátke diskusné príspevky z hľadiska významu poradia a dôležitosti úloh v plánovaní. Hospodársky význam úlohy plánu sa nazval národohospodárskou úžitkovou hodnotou, ktorá nie je totožná s hodnotou určenou pracovným nákladom. Takáto úžitková hodnota sa odvodzovala od pomeru jednotlivých plánovaných čiastkových úloh k centrálnemu účelu hospodárskeho plánu. V prípade úloh s rovnakou úžitkovou hodnotou mala byť v poradí prednejšia úloha s vyššou produktivitou práce. Úspešné plnenie päťročného plánu sa malo zabezpečovať i podnikovým rozpočtom.

Priebeh plnenia prvého päťročného plánu vyvolal úvahy o rovnomernom plnení plánu, ktoré sa už zaoberali obsiahlejšie a zásadnejšie kvalitou plnenia plánu [4]. Išlo teda nielen o to, že sa plán plní, ale aj akým spôsobom sa plní. Požadovalo sa rovnomerné plnenie úloh z hľadiska časových úsekov i z hľadiska rôznych úrovní riadenia — odvetvia, podniku, dielne. Za jednu zo základných úloh plánu sa považovalo nepripúšťanie trvalých disproporcií vo vývoji hospodárstva, vytváranie rezerv na odstraňovanie disproporcií po ich odhalení. Spomedzi nepriaznivých dôsledkov nerovnomerného plnenia plánu v čase sa na prvom mieste uvádzala šturmovčina so svojím zvyšovaním nákladov prostredníctvom nadčasov. Šturmovčina zapríčiňovala aj nadmerné zaťažovanie skladov, dopravy, disproporcie v štruktúre výrobkov a pod. Za nerovnomerné plnenie sa považovalo však aj „preplňovanie“ plánu. Bolo žiadúce len tam, kde bol dostatok materiálu pre výrobu. Už v tom čase, v roku 1951 sa poukazovalo na nevyhnutnosť úspory materiálov, na rozvíjanie súťaže s týmto cieľom. Ako hlavná príčina nerovnomerného plnenia plánu sa uvádzala zlá alebo nedostatočná organizácia práce na

závodoch alebo nadriadených orgánoch. Preto boj o rovnomerné plnenie plánu bol bojom aj o zdokonaľovanie organizácie práce.

Ďalšou tematickou oblasťou, ktorej sa začala venovať pozornosť najprv z hľadiska čiastkovej problematiky a neskôr komplexnejšie, bolo bankovníctvo, úlohy bánk [12; 13]. Čiastkovou témou bola úloha bánk v zahraničnom obchode za socializmu, prostredníctvom používania dokumentárneho akreditívu. Význam akreditívu narastal i pre znárodnený zahraničný obchod. Úlohy akreditívu v sovietskom hospodárstve poukázali aj na iné jeho určenie, a to vo vnútornom obchode. Pre účinné používanie akreditívu v našom socialistickom hospodárstve bolo nevyhnutné správne pochopiť jeho právnu i ekonomickú podstatu.

Rozbor cieľov a obsahov činnosti základnej jednotky zreorganizovaného znárodneného bankovníctva — Štátnej banky československej — sa stal východiskom objasnenia významu bankovníctva za socializmu. Štátna banka sa stala orgánom, cez ktorý sa akumulujú voľné prostriedky organizácií socialistického hospodárstva, zabezpečujú sa úlohy týkajúce sa meny a peňažníctva v súlade s hospodárskym plánom. Autor zdôraznil, že uskutočňovaním platobného styku podnikov má banka spoľahlivý pohľad na výrobu, poskytovaním úverov plánovite redistribuuje peňažné prostriedky a má možnosť vplývať na odstránenie nedostatkov v činnosti podnikov. Bankovníctvo v socializme sa stalo súčasťou plánovitého hospodárstva. Poznanie cieľov bankovníctva za socializmu prehľbuje aj recenzia knihy o peniazoch a bankách v Sovietskom zväze, kde plnenie úloh Štátnej banky i špeciálnych bánk bolo už rozvinuté podľa potrieb plánovaného hospodárstva.

Ak vezmeme do úvahy, že otázky rozmiestňovania výrobných síl začala ekonomická teória u nás systematicky analyzovať a rozvíjať až v šesťdesiatych rokoch, bolo významné, že sa objavili v značne širokom zábere už v druhom ročníku zborníka [16]. Rozoberali sa najmä z hľadiska, ako má rozmiestňovanie výrobných síl prispievať k odstraňovaniu „materských znamienok“ zdedených po kapitalizme, protirečení medzi zostalými poľnohospodárskymi a rozvinutými oblasťami štátu, nerovnomernosť medzi rozvojom miest a dedín. Medzi zložky obsahu socialistického rozmiestňovania sa zahrnovala nielen lokalizácia nových závodov, určovanie správnej špecializácie oblastí, ale aj lokalizácia investícií dopravných, bytových, sociálno-zdravotníckych i kultúrno-osvetových, čiže cieľavedomé budovanie infraštruktúry. K lepšiemu pochopeniu zmeny podstaty rozmiestňovania za socializmu prispelo porovnanie s rozmiestňovaním za kapitalizmu. Za kapitalizmu je rozmiestňovanie súčasťou ziskovej ekonomiky, zásahy štátu do rozmiestňovania slúžia záujmom vykorisťovateľských tried. Odtrhnutosť lokalizácie priemyslu od nálezísk surovín je výrazom protikladu medzi národohospodárskou a súkromnokapitalistickou rentabilitou. Príkladom kapitalistických prístupov k rozmiestňovaniu bolo Slovensko za buržoáznej republiky. Charakter socialistického spoločenského zriadenia vyžaduje posudzovanie rozmiestňova-

nia z hľadiska celého národného hospodárstva a jeho uskutočňovanie podľa plánu a v záujme národohospodárskeho plánu. Autor uvádza, že leninsko-stalinské zásady rozmiestovania uplatňovali požiadavku rovnomerného rozmiestňovania najmä na zvyšovanie ekonomickej úrovne zostalých oblastí, ale nie vytváraním rovnakej skladby ekonomiky v oblastiach, išlo o využívanie ich osobitostí. V Československu, a osobitne na Slovensku bolo podľa názoru autora potrebné rozmiestovaním postupne odstraňovať disproporcie medzi náleziskami surovín a miestom ich spracovania, medzi potrebou pracovných síl a ich výskytom, brať do úvahy hľadisko vývozu a dovozu, odstrániť rozptyľovanie investičných akcií, vytvárať väzbu medzi investíciami výrobnými a nevýrobnými atď. Už v tom čase sa teda rozmiestovanie chápalo ako neoddeliteľná súčasť výstavby socializmu, ako jedna z jej účinných hybných pák.

Poznatky sovietskych ekonómov o úlohách kolchozov v socialistickom zriadení, najmä o upevňovaní ich materiálno-výrobnej základne ako predpokladu čoraz úspešnejšieho plnenia týchto úloh, vytvárali určité stanovisko i k priebehu kolektivizácie nášho poľnohospodárstva. Zasadnutie ÚV VKS(b) vo februári 1947 vytýčilo za jednu z hlavných úloh rozmnožovanie spoločenského vlastníctva kolchozov. Ním sa formujú podmienky pre najúplnejšie využívanie štátnych výrobných prostriedkov na základe ich správneho spájania s výrobnými prostriedkami kolchozov.

Popri prehlbovaní marxistického prístupu k problémom budovania socializmu menil a formoval sa i marxistický pohľad na fungovanie hospodárstva v kapitalistických krajinách a na buržoázne ekonomické teórie. Pomery v období krátko po druhej svetovej vojne, ktoré boli vo svetovom meradle charakterizované presadzovaním sa USA v politickej a ekonomickej oblasti v ostatných kapitalistických štátoch, vyžadovali si marxistické hodnotenie týchto procesov. V príspevkoch na stránkach Ekonomického zborníka SAVU sa rozoberal priebeh premeny Anglicka z najsilnejšej kapitalistickej mocnosti na „mladšieho partnera USA“. Anglické hospodárstvo strácalo svoju silu uprednostňovaním vývozu kapitálu pred investíciami potrebnými vnútri krajiny, ako aj vyostrením krízy koloniálneho systému. Vtedajšia labouristická vláda sa usilovala povzniesť hospodárstvo najmä podporovaním vývozu, čo však odďaľovalo celkové prebudovanie štruktúry anglického priemyslu. Vyhlasovala aj vytvorenie „socialistického Anglicka“, avšak uskutočňované znárodnenie prebiehalo v súlade so záujmami veľkoburžoázie. Americkí imperialisti využili tieto javy v anglickom hospodárstve pre posilnenie svojich pozícií a tým závislosti Anglicka od USA.

Vtedajšia analýza vzťahu USA k Izraelu svedčí o tom, že dnešné postavenie Izraela na základe mocnej finančnej podpory USA pramení zo zainteresovanosti Ameriky na Blízkom východe už po druhej svetovej vojne. Vo vývoji v Palestíne sa prejavil aj boj medzi americkými a anglickými imperialistami. Ale ako sa Anglicko čoraz viac dostávalo do

vzťahov závislosti od USA, odovzdávalo im svoje pozície aj tu. Americké investície v Izraeli a úzke zväzky predákov jeho buržoázných strán s finančnou oligarchiou USA čoraz viac určovali zahraničnú i vnútornú politiku Izraela. Ďalší článok rozoberal americký vplyv na hospodárstvo Rakúska. Americká vláda úverovou politikou a ovplyvňovaním štruktúry hospodárstva Rakúska prostredníctvom podporovania vojnového priemyslu pôsobila na ekonomický vývoj Rakúska. Usilovala sa čoraz viac pripútať Rakúsko k hospodárstvu Západného Nemecka a angloamerického bloku. Autor však zdôraznil, že proti dôsledkom takejto politiky sa presadzoval odpor pracujúcich vo vlnách štrajkov, v programe Komunistickej strany Rakúska na zlepšenie hospodárskej situácie.

Marxistický pohľad na americký imperializmus sa rozšíril aj sledovaním procesov vnútri amerického hospodárstva, napr. kvalitatívnej zmeny úloh amerických obchodných bánk. Rastom štátneho dlhu sa banky začali zaoberať potrebami štátneho rozpočtu. V činnosti bánk poklesol podiel pôžičiek, vzrástli investície do štátnych obligácií. Väčšia časť zisku sa totiž nerozdeľovala ako dividendy, ale zvyšovali sa ňou rezervné fondy, aby sa vyšlo zdaneniu. Tieto tendencie sa prehĺbili po druhej svetovej vojne, najdôležitejším aktívnym obchodom obchodných bánk sa stalo financovanie štátneho rozpočtu. Hoci sa propagovala mienka, že uvedené používanie peňažných zdrojov bánk zvyšuje odolnosť bankovej sústavy, skutočnosť ukázala, že práve ju znižuje a že takéto využívanie bankových prostriedkov neslúži potrebám ekonomického rozvoja.

Povojnové roky boli však aj rokmi rozširovania a upevňovania socializmu vo svete. Sila socializmu bola v čoraz väčšom meradle faktorom oslabovania moci kapitalizmu, činiteľom prehľbovania jeho všeobecnej krízy. Všeobecná kríza kapitalizmu sa stala jednou zo základných otázok politickej ekonómie kapitalizmu, ktorou sa zaoberali marxistickí ekonómi-teoretici. Jej rozbor v Ekonomickom zborníku z pera našich i sovietskych autorov sa zamerával na charakteristiku etáp jej celkového priebehu, na formy jej prejavu, ako aj na spôsoby, ktorými sa kapitalistické štáty usilovali jej čeliť [6; 9]. Popri prudkom obrate v pomere síl medzi dvoma systémami v prospech socializmu sa zdôrazňovala zmena v pomere síl v samom kapitalistickom systéme, zmena pozícií štátov, prehĺbenie vnútorných protirečení v nich, ako aj zostrenie krízy imperialistického koloniálneho systému. Priemyselná kríza ako jedna z foriem prejavu všeobecnej krízy kapitalizmu, z USA sa prelievala do ostatných krajín; Marshallov plán neznamenal podnet k rozvoju ich hospodárstiev. S ňou sa prepletala agrárna kríza, ktorá pri dovoze poľnohospodárskych výrobkov z USA do ostatných kapitalistických krajín znamenala obsadzovanie ich trhov, prenášanie dôsledkov na maloroľníkov a ich proletarizáciu. Hoci vo svete ešte doznievali následky druhej svetovej vojny, imperializmus už siahol po militarizácii hospodárstva ako hlavnom prostriedku proti prejavom krízy. Pri vydávaní obrovských súm na zbrojenie militarizácia už vtedy priniesla hlboké zmeny v štruk-

túre kapitalistických hospodárstiev — jednostranné zvyšovanie vojenského aparátu a nevyužívanie ostatných výrobných zariadení. Avšak už v tom čase bolo marxistickým ekonómom jasné, že militarizácia plní niektoré funkcie krízy — zosilňuje koncentráciu a centralizáciu, ničí malé a stredné podniky — ale na rozdiel od hospodárskych kríz z nadvýroby nerieši protirečenia reprodukčného procesu a nie je východiskom ďalšieho ekonomického rastu.

Tematický záber kapitalistickej problematiky v Ekonomickom zborníku svedčí o tom, že sa viac pozornosti venovalo fungovaniu kapitalistickej ekonomiky, zmenám v pomere síl kapitalistických hospodárstiev a len postupne sa pristupovalo ku kritike buržoázných ekonomických teórií ako teoretického základu niektorých hospodárskych opatrení, apologetiky kapitalistického systému. Zmena stanoviska k buržoáznym teóriám sa prejavila najmä v postoji marxistických ekonómov ku Keynesovej teórii. Kapitalisti stáli pred úlohou objasniť pracujúcim narastajúci jav nezamestnanosti tak, aby sa im javil v kapitalizme ako prechodný. Od buržoáznej politickej ekonómie sa požadovalo, aby pracovala na „sociálnu objednávku“, povrchne kritizovala kapitalistické zriadenie a predložila recept na odstránenie hlavných nedostatkov. Tieto požiadavky plnila Keynesova teória, ktorá hľadala, pravda, v duchu obrany kapitalizmu, prostriedky na reguláciu hospodárstva za pomoci zásahov štátu. Takú reguláciu, ktorá by pomohla usmerňovať investície a zväčšovať sklon k spotrebe, vyplývajúci z psychiky človeka, a tým vraj odstrániť nezamestnanosť. Keynesova teória mala upevniť dôveru pracujúcich v kapitalizmus a odpútať ich pozornosť od socialistickej alternatívy.

Kritické postoje marxistických ekonómov k fungovaniu kapitalistickej ekonomiky a k buržoáznym ekonomickým teóriám prispievali k odhaľovaniu koristníckeho charakteru kapitalistického zriadenia a zámerov jeho ideológie.

V úvode k prvému ročníku Ekonomického zborníka v roku 1949 redakcia vytýčila ciele časopisu týmito slovami: „...treba oboznamovať našu verejnosť s poznatkami stále sa rozvíjajúcej ekonomiky socializmu, treba teoreticky zúčtovať s určitými zažitými metodologickými a teoretickými názormi, ktoré sú marxizmu-leninizmu cudzie alebo neprijateľné, a napokon naši národohospodári musia z vlastnej iniciatívy prepracovať mnohé teoretické otázky, ktoré praktická hospodárska politika potrebuje“ [15].

Plnením týchto predsavzatí pomáhal Ekonomický zborník rozvíjať marxisticko-leninskú politickú ekonómiu, formovať marxistických ekonómov, pretvárať ekonomické vedomie. Politická ekonómia u nás ako mladá veda sa však celkom nevyhla tomu, že bola do určitej miery poznačená prvkami jednostrannosti, zjednodušovania, prvkami dogmatizmu, čo sa prejavilo i vo vtedajších článkoch. Ekonomický zborník však s vedomím zodpovednosti zastával svoje miesto periodickej teoretickej economickej publikácie. Pripravoval na riešenie kvalitatívne nových úloh

na ďalších stupňoch rozvoja socialistickej spoločnosti, vytvoril základňu pre vydávanie svojho nasledovníka — Ekonomického časopisu.

Ekonomický časopis v priebehu kryštalizovania svojho odborného profilu reagoval na ekonomické problémy vynárajúce sa počas budovania socialistickej spoločnosti, ale aj predvídavo poskytoval nové pohľady na problematiku. Usiloval sa riešiť teoretické problémy na vyšších stupňoch aplikácie marxisticko-leninskej politickej ekonomie. *Ekonomický zborník Slovenskej akadémie vied a umení otváral* cestu Ekonomickému časopisu s jeho dnešnou náplňou a poslaním, ktoré tvoria východisko pre účinné pôsobenie teoretickej ekonomickej tlače v budúcnosti, adekvátne rastúcim požiadavkám.

Literatúra

- [1] BRÁNIK, J.: Hospodárske základy ľudovej demokracie. Ekonomický zborník Slovenskej akadémie vied a umení, 2, 1950, s. 7—22.
- [2] ČERNÝ, B. V.: O rozsahu pojmu „cestovný ruch“ zo stanoviska podnikového hospodárstva. *Oeconomica slovaci*, 1, 1949, s. 188.
- [3] GLEZERMAN, G. E.: O vedomom používaní zákona spoločenského vývinu v socializme. Ekonomický zborník Slovenskej akadémie vied a umení, 4, 1952, s. 117—137.
- [4] HALAXA, V.: Rovnomerné plnení plánu — predpoklad jeho úspešného splnení. Ekonomický zborník Slovenskej akadémie vied a umení, 3, 1951, s. 78—115.
- [5] HERETIK, Š.: O diele K. Marxa Ku kritike politickej ekonomie. Ekonomický zborník Slovenskej akadémie vied a umení, 4, 1952, s. 78—115.
- [6] HERETIK, Š.: Vývin povojnovej hospodárskej krízy v kapitalistických krajinách. Ekonomický zborník Slovenskej akadémie vied a umení, 3, 1951, s. 5—20.
- [7] HORVÁTH, P.: Pravdepodobný počet a vekové rozvrstvenie obyvateľstva na Slovensku v r. 1948, 1953, 1958 a 1963. *Oeconomica slovaci*, 1, 1949, s. 7—63.
- [8] KAPP, O.: Socialismus a byrokracie. *Oeconomica slovaci*, 1, 1949, s. 94—121.
- [9] KOZLOV, G. V.: Všeobecná kríza kapitalizmu a jej zostrenie v súčasnom období. Ekonomický zborník Slovenskej akadémie vied a umení, 4, 1952, s. 138—159.
- [10] LANTAY, A.: Do dvadsiateho ročníka Ekonomického časopisu. *Ekon. Čas.*, 20, 1972, č. 1, s. 1—4.
- [11] SLÁVIKOVÁ, Z. — ŠVAJDLEROVÁ, F.: Dvadsaťpäť rokov Ekonomického časopisu. *Ekon. Čas.*, 26, 1978, č. 6, s. 507—515.
- [12] SPIŠIAK, J.: Dokumentárne akreditivy. *Oeconomica slovaci*, 1, 1949, s. 148—174.
- [13] SPIŠIAK, J.: Štátna banka československá. Ekonomický zborník Slovenskej akadémie vied a umení, 2, 1950, s. 132—157.
- [14] STEPÁŇAN, C. A.: Upevnenie a rozvinutie základov socializmu — podmienka výstavby komunizmu. Ekonomický zborník Slovenskej akadémie vied a umení, 3, 1951, s. 104—127.
- [15] Úvodom. *Oeconomica slovaci*, 1, 1949, s. 5.
- [16] ZAMAROVSKÝ, V.: Socialistické rozmiesťovanie výrobných síl. Ekonomický zborník Slovenskej akadémie vied a umení, 2, 1950, s. 49—127.

Základné teoretické otázky utvárania komplexovej štruktúry reprodukčného procesu (so zreteľom na medziodvetvové komplexy)

SCHMÖGNEROVÁ, Brigita

Stať načrtáva niektoré ďalšie aspekty rozpracovania základných teoretických predstáv (zhrnutých najmä v [1; 2] a podrobnejšie vyložených v [3]) o utváraní komplexovej štruktúry reprodukčného procesu so zameraním predovšetkým na medziodvetvové komplexy (MOK). Usilujeme sa o dosť netradičný pohľad na štruktúru reprodukčného procesu, ako aj na MOK a ich miesto v nej, v dôsledku čoho má stať *diskusný* charakter.

Historicky prvé zárodoky niektorých druhov komplexov sa viažu na stupeň zospoločenšenia výroby charakteristický pre monopolistické štádium kapitalizmu, keď sa začali prejavovať prvé náznaky utvárania MOK, ktoré vznikali predovšetkým na základe väzieb medzi technologicky nadväzujúcimi odvetvami. Kvalitatívne nový, vyšší stupeň zospoločenšenia výroby, ku ktorému dochádza vo vedecko-technickej revolúcii (VTR), začína nadobúdať svoj odraz v masovejšom utváraní komplexov a v ich všeobecnejšom (určujúcom) charaktere; vo vznikaní komplexov rôznych druhov, foriem, úrovní, rôzneho obsahu, stupňa internacionalizácie a pod. Pritom základné miesto v spoločenskom reprodukčnom procese začínajú nadobúdať komplexy, v ktorých sa bezprostredne odráža kvalitatívne nový stupeň zospoločenšenia výroby charakteristický pre VTR v oboch smeroch prehlbovania zospoločenšenia výroby: v revolučnej zmene väzieb medzi vedou a výrobou, t. j. v začleňovaní vedy do spoločenského reprodukčného procesu, ako aj v kvalitatívne nových koncentračných, kooperačných a integračných procesoch ako druhej stránky diferenciačných, diverzifikačných a špecializačných procesov prebiehajúcich vo výrobe.

Takéto komplexy, nazdávame sa, budú čoraz viac predstavovať základné štruktúrne prvky reprodukčného procesu. Ako sa pokúsime ďalej naznačiť, uvedené komplexy vznikajú na viacerých úrovniach. V literatúre sú známe výrobnno-hospodárske komplexy (VHK) ako komplexy

strednej úrovne a komplexy makroúrovne ako rôzne odvetvové a medzi-odvetvové komplexy. Na komplexy tohto druhu, a najmä na MOK zameriame pozornosť v predkladanej stati.

Zvláštnosti procesu zospoločenšenia a utváranie viacúrovňovej komplexovej štruktúry reprodukčného procesu

V literatúre, ktorej objektom skúmania sú procesy utvárania komplexov, dá sa viesť zreteľná hranica medzi dvoma prúdmi: prvý, ktorý skúma VHK, a v konkrétnej rovine, v ktorej je jeho ťažisko — VHJ, kombináty, výrobné združenia ai.; a druhý, ktorý skúma vo všeobecnej rovine MOK a zriedkavo i odvetvové komplexy, a v rovine konkrétnej, ktorá je menej prepracovaná ako v prvom prúde, niektoré MOK, napr. agrokomplex, stavebný komplex ai. Každý z uvedených smerov začína svoje úvahy skúmaním prehlbovania spoločenského charakteru výroby. VHK na jednej strane a MOK na strane druhej pokladajú obidva smery za výraz vyššej úrovne reálneho zospoločenšenia výroby. Napríklad v [7, s. 1079] sa uvádza, že „objektívny charakter potreby budovať VHJ ako jednotný ekonomický komplex je determinovaný úrovňou zospoločenšenia výroby“. V [4, s. 14] sa utváranie MOK vysvetľuje ako „zvláštny spôsob riešenia objektívne vznikajúceho rozporu medzi deľbou práce a jej kooperáciou“; v [5, s. 674] ako „objektívny dôsledok prechodu k vyššej úrovni socialistickej reprodukcie, vyznačujúcej sa najmä tesnejším spojením jej jednotlivých fáz [začínajúc výrobou, cez rozdeľovanie a výmenu až po spotrebu] a zintenzívnením integračných procesov medzi navzájom závislými, deľbou práce oddelenými ekonomickými činnosťami“.

Každý z uvedených smerov koncentruje pozornosť na jednu úroveň zospoločenšenia. Je to zaiste správne do tej miery, do akej sa budú brať do úvahy vzájomné interakcie obidvoch úrovní a do akej miery sa bude akceptovať skutočnosť, že nová, vyššia úroveň zospoločenšenia nachádza svoj odraz na všetkých úrovniach reprodukčného procesu.

Proces zospoločenšenia, ako je známe, nikdy nemôže prebiehať izolovane na jednej úrovni, bez toho, aby svojimi dôsledkami nezasahoval aj iné úrovne.¹ Historickou analógiou je zospoločenšenie v priemyselnej revolúcii, keď vznikali strojové veľkopriemysel a v priebehu toho sa formovalo národné hospodárstvo ako jednotný celok. Utvárala sa nová kvalita spoločenskej deľby práce nielen na úrovni základnej výrobnej jednotky, odrážajúca sa vo vytváraní nového štruktúrneho článku — továrne, ale formovala sa nová kvalita deľby práce i medzi novovznikajúcimi základnými výrobnými jednotkami — továrňami. Reprodukčný proces vo VTR charakterizuje ešte výraznejšia previazanosť jednotli-

¹ „Tu si len pripomeňme, že medzi všetkými úrovňami, na ktorých sa integračný proces (t. j. vecná stránka zospoločenšenia — B. S.) uskutočňuje, existuje vzájomná súvislosť a podmienenosť“ [8, s. 116]; pozri aj s. 117.

vých jeho úrovni, ktorá sa dostáva zreteľne do popredia v dôsledku celkového zrýchľovania reprodukčného procesu vo VTR a ktorá akcentuje viacúrovňovosť procesu zospoločenšenia. Najviac otáznikov vzniká (predovšetkým v radoch teoretikov spomínaného prvého prúdu) v súvislosti s tým, či proces zospoločenšenia neprebíha iba dvojúrovňovo: na prvej úrovni ako utváranie VHK (v ČSSR v javovej podobe VHJ) a na druhej ako utváranie národohospodárskeho komplexu (NHK).

Teória chápe VHJ, ako sme už naznačili, ako nový typ veľkopodniku, zodpovedajúci dosiahnutému stupňu zospoločenšenia výroby: „Združenia (VHJ) vyrastajú bezprostredne z reálnych výrobných väzieb medzi podnikmi, vyvolávaných rozvojom a charakterom výrobných síl [techniky a technológie], z takých väzieb, ktoré zo skupiny podnikov tvoria v podstate výrobnú jednotku. Práve v existencii takých väzieb sa prejavuje v realite vyššia úroveň zospoločenšenia výroby“ [16, s. 8]. Z technologických väzieb pre utváranie VHJ ako výrobných komplexov sú najdôležitejšie väzby medzi podnikmi rôznych nadväzujúcich odvetví, väzby medzi podnikmi základných a pomocných činností, väzby medzi podnikmi pri komplexnom spracovaní zdrojov a pod., t. j. prevažne väzby medziodvetvovej a medziodborovej kooperácie, umožňujúce dosahovať v reprodukčnom procese dodatočný efekt z kooperácie. Pravda, utváranie VHK na báze medziodvetvovej a medziodborovej kooperácie nie je jedinou cestou riešenia protirečenia medzi dvoma stránkami spoločenskej delby práce — objektívne sa budú utvárať i odvetvové (odborové) VHK (napr. na technologickom princípe, t. j. na odvetvovej kooperácii).

Nazdávame sa, že spoločenská delba práce nevedie vždy iba k narastaniu vnútorných kooperačných väzieb výrobného komplexu (či VHJ).² Posúvajúce sa hranice technickej koncentrácie môžu si vyžadovať väčšiu špecializovanosť VHJ, okrem toho, úspornejším sa môže preukázať koncentrovanie niektorých činností (opravárenských, predajných, výskumných, výchova kádrov atď.) na vyššiu úroveň, akou je VHJ. Úmerne týmto procesom narastá i podiel vonkajších kooperačných väzieb medzi niektorými VHJ i medzi VHJ a špecializovanými pomocnými inštitúciami a tieto vonkajšie kooperačné väzby z hľadiska VHJ stávajú sa vnútornými kooperačnými väzbami utvárajúceho sa nového komplexu vyššej úrovne — odvetvového, a predovšetkým MOK. Zdá sa, že oprávnene sa poukazuje na to, že „ďalší rozvoj výrobných síl a prehĺbenie špecializácie je nevyhnutne spojené s prechodom k vyšším formám integrácie od výrobných združení k územno-výrobným a medziodvetvovým komplexom“. Tento proces je vyvolaný „nielen výrobnotechnologickými potrebami, ale stále viac požiadavkami vedecko-technického, organizačného a spoločensko-ekonomického charakteru“ [4, s. 22].

² V praxi tento proces prebieha oveľa ťažšie: konštatuje sa napr., že sa utvára komplexnosť a sebestačnosť VHJ i na úkor efektívnosti, hovorí sa „o ťažkých podnikových štruktúrach“, o nežiadúcej kombinácii rôznych činností a tým o vzniku nevhodných kombinátov, a súčasne o potlačaní žiadúcej delby práce a špecializácie v rámci podnikov a i v rámci VHJ“ [15, s. 12]. Ako dôvod sa uvádzajú predovšetkým nedostatky v dodávateľsko-odberateľských vzťahoch, ktoré nútili rozširovať podiel vedľajších činností v podnikoch. Tieto závery vznikli na základe prieskumu VHJ riadených ministerstvom stavebníctva SSR, uskutočneného v rokoch 1976—1977 pracovníkmi EÚ SAV.

Zákonitosti rozvoja spoločenskej delby práce odrážajú sa objektívne v mnohourovňovosti formovania komplexov, v utváraní komplexov mikroúrovne, mezoúrovne, makroúrovne a vo formovaní NHK ako „funkčne integrovanej sústavy komplexov, ktorá je výrazom kvalitatívne hlbšieho a štruktúrovnejšieho začleňovania krajiny do medzinárodnej delby práce“ [3, s. 57].

Mnohourovňový proces zospoločensťenia prebieha ako jednotný proces, i keď sa na rôznych úrovniach poukazuje na jeho zvláštnosti. Formovanie VHJ sa skúma predovšetkým na základe rastúcej koncentrácie ako formy prehlbovania spoločenského charakteru práce. Pri štúdiu formovania MOK sa akcent kladie na medziodvetvovú kooperáciu ako historickú formu kooperácie charakteristickú pre VTR. Na druhej strane, proces zospoločensťenia prebieha na všetkých úrovniach v každej forme, z ktorých raz jedna, raz druhá dostáva sa do popredia, t. j. prebieha súčasne ako koncentrácia, špecializácia, kooperácia, kombinácia. Dodatočný efekt vo VHJ napr. zahŕňa nielen efekt z rastúcej koncentrácie výroby (z optimalizácie rozsahu výroby), ale i efekt z kooperácie nadväzujúcich výrobných činností, ktorá môže nadobúdať charakter medziodvetvovej kooperácie, ďalej efekt z kooperácie výrobných a nevýrobných činností a pod. Analogicky MOK nevzniká iba ako dôsledok medziodvetvovej kooperácie, ale predstavuje napr. i ekonomickú koncentráciu, ktorá vzniká združovaním relatívne samostatných ekonomických potenciálov do funkčného celku, s cieľom dosahovať väčšie úspory spoločenskej práce.

Pri skúmaní VHJ sa častejšie dostáva do popredia vecná stránka zospoločensťenia — zospoločensťenie výrobných síl, spája sa s vlastnou materiálno-výrobnou základňou socializmu. Skúmanie MOK akoby viac inklinovalo k otázke zospoločensťenia výrobných vzťahov, k otázkam riadenia, plánovania a pod. (napr. MOK sa predovšetkým chápe ako plánovací objekt). Proces zospoločensťenia sa týka výrobných síl i výrobných vzťahov, tieto dve stránky sa nedajú od seba oddeliť. Na jednej strane formovanie VHJ nie je len otázkou rozvoja a organizácie materiálno-výrobnej základne, ale i otázkou utvárania vzťahov vnútri VHJ, medzi VHJ, medzi VHJ a spoločnosťou. Poukazuje sa na to napr. i v [7, s. 1012]: „Skutočnosť, že VHJ kryštalizuje sa na nový typ spoločenskej formy fungovania výrobných síl, t. j. nový článok spoločenskej výroby s vyšším stupňom zospoločensťovania výrobných síl z hľadiska stavu materiálno-technickej základne v jeho rámci, odráža sa nevyhnutne aj na jeho sociálno-ekonomickú stránku“ (podčiarkla B. S.). Na druhej strane otázka MOK nie je len otázkou plánovania a riadenia medziodvetvových väzieb, ale práve tak i otázkou rozvoja výrobných síl v socialistickej spoločnosti a formy ich organizácie. Názoorne to naznačuje napr. požiadavka na utváranie stavebno-priemyselného komplexu, vyslovená v [18, s. 70], ktorý sa súčasne stane rámcom pre ďalšie spriemyselňovanie stavebníctva.

Už existujúce skúsenosti ukazujú, že proces zospoločensťenia prebieha diferencovanou rýchlosťou ako dôsledok zvláštností rozvoja výrobných síl, nerovnomerného charakteru VTR a pod. Diferencovanosť priebehu procesu zospoločensťenia chápeme ako rôznu odstupňovanosť v jednej a tej istej kvalite, ktorá sa odráža napr. v rôznom stupni zospoločensťenia na tej istej úrovni, v rôznom stupni zospoločensťenia medzi rôznymi úrovňami (napr. medzi VHJ a MOK). Rozdielny stupeň zospoločensťenia objektívne je tým rámcom, v ktorom sa reálne formuje: charakter komplexu (napr. či MOK

nadobudne charakter zmluvnej kooperácie, resp. či sa na jeho úrovni bude konštituovať nový subjekt]; miesto komplexu v reprodukčnom procese; časový horizont existencie komplexu a pod. I teoretické skúmanie VHJ dospelo k záveru, že k utváraní ekonomického postavenia a funkcií VHJ „nemožno pristupovať iba z abstraktného hľadiska, z uznania všeobecnej vývojovej tendencie rastúceho zospoločenšťovania výroby“, ale treba sa opierať „predovšetkým o dosiahnutý stupeň reálneho zospoločenšťovania výroby v rámci VHJ“, ktorý „je v jednotlivých VHJ rôzny“ [7, s. 1082].

Rozdiely v procese zospoločenšťovania na odlišných úrovniach reprodukčného procesu akcentuje myšlienka dvoch základných úrovní zospoločenšťovania, ktorých odrazom sú v súčasných podmienkach procesy formovania komplexov strednej úrovne (u nás v javovej podobe VHJ) a NHK ako dvoch základných úrovní komplexov v spoločenskom reprodukčnom procese. Túto myšlienku nemožno interpretovať tak, že proces formovania komplexov strednej úrovne sa uplatňuje nezávisle od zospoločenšťovania na vyššej úrovni, ktorého vyjadrením je formovanie odvetvových, a predovšetkým MOK, odhliadajúc od toho, aký charakter nadobúdajú uvedené komplexy a pod. Na druhej strane sa zdá, že procesy formovania MOK nemajú všeobecný charakter, a to v dvojakom zmysle: po prvé, okrem MOK môžu vznikáť i odvetvové komplexy, po druhé, MOK nepredstavujú „sprostredkujúcu“ úroveň medzi každým komplexom strednej úrovne a NHK. Naznačuje to aj skutočnosť, že i keď zložito, prekonávajúc rôzne prekážky, prejavujú sa prvé náznaky vznikania MOK iba v jednotlivých prípadoch, akými sú napr. agrokomples, stavebno-priemyslový komplex a pod.

Charakteristickou črtou procesu zospoločenšťovania v podmienkach VTR je jeho internacionálna dimenzia. Medzinárodné rozmery začal nadobúdať proces zospoločenšťovania už v priemyselnej revolúcii. Keď V. I. Lenin skúmal proces zospoločenšťovania v monopolistickom kapitalizme, skúmal ho ako proces prebiehajúci v národnom i medzinárodnom meradle, ktorý nachádzal svoje vyjadrenie vo vznikaní národných i medzinárodných monopolov. S nástupom VTR sa uvedená stránka ešte viac posilnila, čo sa odrazilo napr. v medzinárodnej expanzii kapitalistických korporácií a v ich premene na transnacionálne a multinacionálne korporácie. Internacionalizácia procesu zospoločenšťovania nachádza svoj výraz na všetkých úrovniach reprodukčného procesu. V teoretickej literatúre sa rozpracúvajú koncepcie internacionálnych VHK (*medzinárodných výrobných systémov* [6]), internacionálnych MOK, koncepcia *medzinárodného ekonomického komplexu* na úrovni národohospodárskych komplexov. Podľa stupňa internacionalizácie navrhuje sa [2; 3] rozlíšiť komplexy na národné, medzinárodne špecializované a medzinárodné komplexy a zdôvodňuje sa myšlienka určitej, i keď mnohonásobne sprostredkovanej internacionálnej podmienenosti i tzv. národných komplexov. Internacionalnú dimenziu nemožno z našich ďalších úvah

„vypreparovať“, i keď hodláme niektoré otázky tohto druhu rozpracovať v osobitnom príspevku.

Uspokojovanie spoločenských potrieb v komplexovej štruktúre reprodukčného procesu

Vyslovili sme myšlienku, že komplexová štruktúra reprodukčného procesu sa stáva adekvátnym výrazom progresívneho rozvoja výrobných síl a vyjadrením novej kvality zospoločenšenia výroby v jednote jej obidvoch stránok. Kritériom progresívnosti rozvoja výrobných síl, ako aj reálneho zospoločenšenia je koniec-koncov v socialistickej spoločensko-ekonomickej formácii základný ekonomický zákon socializmu: rastúce uspokojovanie spoločenských potrieb.

V tejto súvislosti sa najčastejšie akcentuje myšlienka, že komplex sa stáva novou adekvátnou organizačnou štruktúrou na uspokojovanie spoločenských potrieb. Má sa tým na mysli najmä to, že niektoré nové charakteristické črty spoločenských potrieb, predovšetkým komplexný charakter potrieb a pod., vyžadujú nové organizačné usporiadania MTZ. Na príklade konečných potrieb, napr. bývania, možno ukázať, ako sa jednoduchá, jednorozmerná potreba stáva viacrozmernou, „komplexnou“ potrebou, na zabezpečenie ktorej sa aktivizuje množstvo rôznorodých činností („komplex“ činností). Porovnajme napr. drevený zrub s jednoduchým ohniskom stredoveku a moderný obytný dom železobetónovej a sklenej konštrukcie s úplným vybavením z konca 20. storočia.

Na princípe komplexnosti potrieb sa v literatúre začali skúmať nové národohospodárske agregáty, tzv. komplexy potrieb (napr. komplex bývania atď.), ktoré predstavujú predovšetkým nový analytický objekt a objekt prognózovania.

Komplexný charakter potrieb (konečných, výrobných, investičných) určoval „prírodnú“ diverzifikáciu potrieb, na ktorú reagovali od 60. rokov nášho storočia i procesy premeny jednodvetvových kapitalistických korporácií na mnohodvetvové. Pravda, okrem viacodvetvovej diverzifikácie, iniciovanej objektívnym rozvojom výrobných síl, mala na tom svoj podiel i diverzifikácia, ktorá predstavovala poistku proti rozdielnej ziskovosti produkcie v rôznych odvetviach.

Rozhodujúcejšie je, že cieľom komplexu v socialistickej reprodukčnom procese je — uspokojovanie (komplexných) spoločenských potrieb (porov. [23, s. 376]). V [7, s. 1079] sa v tejto súvislosti vyžaduje „plná zodpovednosť VHJ za uspokojovanie potrieb vo zverenom odbore“, resp. inde — „komplexné zabezpečenie potrieb“ a pod.

Bol by to však zjednodušený pohľad na utváranie komplexov, ak by spočíval v identifikácii cieľa komplexu (nech už uspokojuje konečnú spoločenskú alebo výrobnú potrebu) a v následnom „nabaľovaní“ činností zabezpečujúcich realizáciu cieľa do komplexu. V extrémnom prípade by takto utvorený komplex mohol dokonca zahrnúť celý NHK.

Zrkadlovým (i keď azda zložitejším) odrazom takejto myšlienkovej schémy je i predstava prevažujúceho administratívneho určovania „rozsahu“ komplexného zabezpečovania potrieb komplexom (i keď na druhej strane v určitých podmienkach a za určitého predpokladu direktívnosť určovania gescie komplexu za uspokojovanie niektorých spoločenských potrieb je možná i nenahraditeľná). Očividne komplex nemôže uspokojovať určitú spoločenskú potrebu komplexne, v plnom rozsahu, vo všetkých väzbách. Kritériom rozsahu, v akom môže komplex preberať na seba zodpovednosť za zabezpečovanie určitej spoločenskej potreby, je jej uspokojovanie za „primeranú cenu“, inými slovami, je to kritérium úspor spoločenskej práce. V zásade i v prípade direktívneho zadania úloh komplexu by sa preto nemali zhoršovať podmienky komplexu na dosahovanie aspoň priemerného normatívu jeho efektívnosti.

Kritérium efektívnosti pokladáme za rozhodujúce kritérium utvárania komplexov. Pritom základným predpokladom našich úvah je, že efektívnosť predstavuje hlavné motivačné kritérium hospodárskej sféry. Iba v takomto prípade bude efektívnosť i reálne kritériom zakladania komplexov „zdola“, t. j. z iniciatívy jeho budúcich článkov. Avšak nedocenenie kritéria efektívnosti i pri cieľavedomej komplexotvornej činnosti centra (t. j. pri zakladaní komplexov „zhora“) môže viesť k vytváraniu neefektívnych organizačných štruktúr, k ich prevráteniu z nohy na hlavu. Rovnaké negatívne účinky na efektívnosť môže mať aj nedostatočná pružnosť organizačných štruktúr na meniace sa vnútorné a vonkajšie podmienky v čase.

Sporadicky sa poukazuje i na ďalšie nové črty uspokojovania spoločenských potrieb v komplexe, ako aj na ich rozporný charakter. Rastúca kvantitatívna stránka uspokojovania spoločenských potrieb v komplexe je umožnená dodatočným efektom v komplexe, na ktorý obrátíme pozornosť v nasledujúcej časti. Tu chceme naznačiť niektoré súvislosti kvalitatívnej stránky uspokojovania spoločenských potrieb v komplexe a v komplexovej štruktúre.

Najčastejšie sa zdôvodňuje, že komplex má väčšie možnosti na uspokojovanie spoločenských potrieb, lebo „drží v rukách“ rozhodujúcu časť reprodukčného reťazca, disponuje väčšími investičnými prostriedkami, väčšími výrobnými kapacitami a pod. Tieto skutočnosti môžu predstavovať možnosť rýchlejšie reagovať na inovačný pohyb spoločenských potrieb, ale môžu sa ukázať i ako činitele retardačné. Predovšetkým sa tu má na mysli inercia daná určitou úrovňou rozvoja a organizáciou výrobných síl, a ďalej možnosť komplexu do určitej miery „vnucovať“ spoločnosti svoje predstavy o spoločenských potrebách. Ponuková politika komplexu môže iniciovať u odberateľov nielen progresívne potreby, ale i pseudopotreby. Takéto nebezpečenstvo je úmerne väčšie určitým podmienkam všeobecnejšieho charakteru: rastie napr. pri prevahe dopytu nad ponukou, pri autarkčnej politike, pri systéme riadenia, ktorý

neviaže hodnotenie výrobcov na uspokojovanie spoločenských potrieb a pod.

Účasť komplexu pri formovaní spoločenských potrieb v postavení dodávateľa dopĺňa jeho účasť v postavení odberateľa. V komplexe budú vznikať i také potreby — uspokojované bezprostredne v komplexe, ale i v dodávateľsko-odberateľských vzťahoch s inými komplexmi — ktoré by sa neformovali v oddelených, do komplexu neintegrovaných článkov.

Komplex ako odberateľ, a súčasne ako dodávateľ produkcie uspokojujúcej vnútrokomplexové potreby, má najlepšie predpoklady identifikovať tieto potreby ako potreby ekonomické. Ekonomické potreby chápeme ako potreby, pri ktorých sa „naliehavosť“, nevyhnutnosť uspokojovania porovnáva s nákladmi na ich uspokojovanie. Inými slovami, náklady práce, vynaložené na uspokojovanie vnútrokomplexových potrieb, odrážajú súčasne podmienky výroby i podmienky spotreby. V takomto zmysle dochádza napr. M. Šikula k záveru, že „komplex sa stáva aj objektívnym rámcom, v ktorom sa primárne formuje úroveň spoločenských nevyhnutných nákladov práce“ [2, s. 378].

Komplex z tohto hľadiska vystupuje ako prioritný poznávací subjekt častí spoločenských potrieb — vnútrokomplexových potrieb (vychádzame zo stanoviska, ktoré do spoločenských potrieb zahŕňa potreby všetkých štruktúrnych článkov reprodukčného procesu). Na druhej strane, identifikácia vnútrokomplexových potrieb v komplexe ako potrieb spoločenských nie je definitívna (preto sa v uvedenom citáte hovorí o „primárnom formovaní“). Jej definitívne overenie sa odohráva v zložitých väzbách medzi komplexmi, a príp. konečným spotrebiteľom (osobná a spoločenská spotreba). V tejto sfére sa identifikuje i druhá časť spoločenských potrieb — medzikomplexové potreby, t. j. potreby komplexov uspokojované prostredníctvom dodávateľsko-odberateľských vzťahov medzi komplexmi.

Kým sama logika komplexu generuje objektívne predpoklady pre plánovité poznávanie vnútrokomplexových potrieb bez ohľadu na spoločensko-ekonomický obsah komplexu, diametrálne odlišná situácia existuje pri posudzovaní možností plánovitého poznávania medzikomplexových potrieb. Jeho nevyhnutným predpokladom je spoločenské vlastníctvo výrobných prostriedkov.

Doterajšie výskumy ukázali, že plánovitá identifikácia spoločenských potrieb, v ktorej má nenahraditeľné miesto spoločenské centrum ako prioritný poznávací subjekt potrieb spoločnosti ako celku a ako prioritný programový a koordinačný subjekt, nemôže sa oddeľovať od identifikácie možností na uspokojovanie spoločenských potrieb. Inými slovami, spoločenské potreby sa musia identifikovať v interakcii výrobcov a spotrebiteľov, ako sme už naznačili, identifikovať sa ako ekonomické potreby spoločnosti. Z tejto pozície sa navrhuje aj modelová predstava zdokonaľovania spoločenského plánovacieho procesu v [11], ktorej pod-

stata spočíva v jednote vertikálnych vzťahov — vzťahov medzi výrobcami (spotrebiteľmi) a centrom — a vzťahov horizontálnych — medzi výrobcami a spotrebiteľmi.

V komplexovej štruktúre reprodukčného procesu sa časť spoločenských potrieb primárne identifikuje v komplexe ako spoločenské ekonomické potreby, a definitívna identifikácia tejto časti potrieb, ako aj identifikácia ostatných spoločenských potrieb bude musieť prebiehať v iteratívnom procese, na ktorom sa zúčastnia všetky články reprodukčného procesu (komplexy rôznej úrovne) i spoločenské centrum. Plánovité usporiadanie tohto procesu v danom kontexte vychádza za hranice našich úvah. Naznačená modelová predstava spoločenského plánovacieho procesu v [11] môže predstavovať vhodné riešenie.

V MOK sa ukazujú niektoré nové pozitívne črty pre identifikáciu značnej časti medziodvetvových potrieb. Súčasná paradoxná situácia pri plánovaní potrieb medziodvetvového charakteru spočíva v tom, že na jednej strane (pri existujúcej odvetvovo-rezortnej organizačnej štruktúre, mechanizme plánovania, v ktorom chýba účasť horizontálnych vzťahov v procese zostavovania plánu, okrem iného v procese plánovania neexistujú ani horizontálne vzťahy medzi rezortnými orgánmi) túto úlohu nemôže prebrať na seba nik iný ako spoločenské centrum (tu máme na mysli ústredný plánovací orgán a funkčné ministerstvá), na druhej strane, ani spoločenské centrum nemá predpoklady uvedení úlohu zvládnuť, lebo nedisponuje dostatkom informácií, príp. disponuje i prebytkom informácií, ale chýba mu metainformácia, ako z toho zdanlivého nadbytku separovať informácie pravdivé a podstatné. I pri novom nasmerovaní hospodárskeho mechanizmu načrtnutého v [11], ktorý by v zásade nemotivoval reprodukčné články skresľovať informácie poskytované spoločenskému centru, otázka separácie podstatných informácií z informácií pravdivých zostáva nedoriešená.

Účinným prostriedkom redukcie množstva informácií na podstatné informácie o medziodvetvových potrebách môže byť medziodvetvový komplex. MOK by poskytoval spoločenskému centru informácie iba o takých medziodvetvových potrebách, ktoré sa uspokojujú v medzikomplexových vzťahov medzi makrokomplexmi, a nezaťažoval by ho informáciami o medziodvetvových potrebách uspokojovaných v MOK.

Nenahraditeľná úloha v procese identifikácie medzikomplexových potrieb zostane spoločenskému centru, ktoré — ako sme už naznačili — bude vnášať do procesu nielen svoje predstavy o spoločenských potrebách, ale i celý proces identifikácie koordinovať za účasti horizontálnych väzieb medzi MOK, a príp. komplexmi strednej úrovne, pokiaľ ich vzťahy k spoločenskému centru nebudú sprostredkované existujúcim MOK.

Predpokladom identifikácie spoločenských potrieb v spoločenskom plánovacom procese je motivácia všetkých článkov reprodukčného pro-

cesu na uspokojovaní spoločenských potrieb — otázka, ktorá, pravda, presahuje rámec nášho príspevku.

Nová štrukturalizácia spoločenského reprodukčného procesu ako faktor intenzifikácie socialistickej reprodukcie

V komplexe sa „odkrývajú rádo vo výdatnejšie podmienky dosahovania ekonomickej efektívnosti. V tomto zmysle sa *vytváranie komplexov samo osebe stáva novou výrobnou silou*“ [3, s. 39]. Táto myšlienka sa v literatúre často traktuje — raz sa hovorí „o novej výrobnej sile“ (porovnaj i [6]), inokedy o produktívnej sile kooperácie vznikajúcej v komplexe“ [16, s. 193], o „kombinovanom (komplexovom, synergickom) efekte“, o „efekte z kooperácie“ (raz sa má na mysli dodatočný efekt, inokedy „predkomplexový“ efekt zväčšený o dodatočný efekt). Všeobecne sa efekt komplexu pokladá za väčší ako jednoduchý súčet efektov jednotlivých článkov pred ich integrovaním do komplexu.

Skúmanie zdroja dodatočného efektu v komplexe sa sústreďuje predovšetkým na komplexy nižšej úrovne s rôznou mierou internacionalizácie v nich. Za najdôležitejšie sa podľa [2, s. 38; 3, s. 47 a 14, s. 52] pokladajú tieto efekty:

- efekty z optimálnej koncentrácie výroby, výskumu, vývoja, zásobovania, odbytu a pod.;
- efekty z dokonalejšej nadväznosti jednotlivých článkov reprodukčného reťazca, ktorá umožňuje dosahovať úspory na nákladoch na výskum, úspory v materiálo-technickom zásobovaní a pod.;
- efekty z rýchlejšej identifikácie a proporcionálnosti uspokojovania časti spoločenských potrieb a pod.

Zvláštnosťou komplexového efektu v medzinárodnom komplexe je, že predstavuje výsledok efektov z rôznych foriem medzinárodnej delby práce. Upozorňuje sa na to i v [6, s. 71]: „Kooperácia v medzinárodných výrobných systémoch prináša nielen zvýšenie masy efektu, ktorý sa dosahuje spojeným úsilím partnerov, ale čo je nemenej dôležité, vytvára kvalitatívne nové možnosti pre optimalizáciu *celého systému vzájomných vzťahov*. Kooperácia veľkého rozsahu v rámci medzinárodných výrobných systémov umožňuje prekonávať obmedzenia, ktoré vznikajú pri uzatváraní čiastkových dohôd, pretože na jej základe *problém efektívnosti jednotlivých aktov* vzájomnej delby práce *stráca samostatný význam*.“³ (Podčiarkla B. S.)

K zdrojom efektu v komplexoch strednej úrovne (s rôznou mierou internacionalizácie) patria i také, ktoré podmieňuje nová štrukturalizácia reprodukčného procesu a jej organizačno-inštitucionalizovaná fixácia na vyšších úrovniach reprodukčného procesu. Táto stránka zdrojov dodatočného efektu v komplexoch strednej úrovne (VHK) nie je v teórii ešte dosť rozpracovaná. Predpokladáme, že zdrojom dodatočného efektu z tohto hľadiska v komplexoch strednej úrovne je:

- väčšia špecializácia vo sfére výroby, výskumu atď., umožňovaná spo-

³ Medzinárodné výrobné systémy v [6] môžeme pokladať za medzinárodné komplexy predovšetkým strednej úrovne.

ločenskou organizáciou výroby v komplexoch makroúrovne (predovšetkým MOK);

— centralizácia niektorých činností — vykonávaných predtým oddelene, každým komplexom strednej úrovne — do makrokomplexu;

— väčšia plánovitosť, stabilita a vzájomná koordinácia dodávateľsko-odberateľských vzťahov medzi článkami makrokomplexu;

— možnosť rýchlejšej identifikácie spoločenských potrieb a pružnejšej reakcie na ne v dôsledku odstránenia rezortných bariér medzi komplexmi strednej úrovne začlenenými do makrokomplexu;

— zníženie entropie strategických rozhodnutí komplexov strednej úrovne v prostredí väčšej stability podmienenej existenciou makrokomplexu.

Pri teoretickej analýze organizačnej štruktúry agrokomplexu ČSSR v [13] sa poukazuje na možné zdroje dodatočného efektu z prechodu z doterajšej rezortnej organizačnej štruktúry na novú štruktúru, založenú na MOK. Ide napr. o efekty z plynulejšieho uplatňovania vedecko-technického pokroku v dôsledku väčšej previazanosti výskumu na konečné výsledky MOK, efekty z odstránenia rezortnej štruktúry nezodpovedajúcej „prirodzenej“ nadväznosti v reprodukčnom reťazci, ktorá prinášala rôzne „hospodárske straty a skraty“ a pod.

Možnosť dosahovania väčšej efektívnosti v komplexoch sa realizuje za určitých predpokladov v systéme riadenia a plánovania — predovšetkým za existencie tlaku na správanie komplexov, ktoré by malo smerovať k efektívnosti, a za predpokladov odstránenia inštitucionálnych prekážok utvárania komplexov. Inou otázkou je, a jej riešenie má tiež zabezpečiť mechanizmus plánovania a riadenia, aby sa efektívnosť komplexu nedostávala do protikladu s národohospodárskou efektívnosťou. V takomto prípade budú môcť procesy utvárania komplexov predstavovať nový intenzifikačný faktor reprodukčného procesu v socializme.

Zdokonaľovanie organizačných a riadiacich štruktúr v komplexovej štruktúre reprodukčného procesu

„Súčasťou kvalitatívne vyššieho stupňa zospoločenštvania výroby... sú aj nové súradnice rozvoja organizačných a riadiacich procesov... Ak sa organizačné a riadiace štruktúry vytvárajú odtrhnuté od reálnych... väzieb, rastie zbytočná náročnosť a zložitost riadenia a klesá jeho účinnosť“ [3, s. 38]. Skutočne sa ukazuje, že organizačné princípy, ktoré sa uplatňovali v predchádzajúcich 10—20 rokoch, dnes prestávajú byť vyhovujúce.

Napríklad zo záverov prieskumu VHJ dvoch rezortov z ministerstva stavebníctva SSR a ministerstva poľnohospodárstva a výživy SSR v [15] sa dozvedáme, že v skúmaných VHJ sú kooperačné vzťahy vnútri VHJ minimálne a „smerujú v rozhodujúcej miere mimo vlastnej VHJ“ [15, s. 102]. Inými slovami, štruktúra VHJ už dnes v značnej miere nezodpovedá reálnym výrobným väzbám medzi podnikmi, na ktorých by sa mal konštituovať prirodzený, výrobnotechnologický jednotný celok. Je to predovšetkým preto, že VHJ organizačne vznikali prevažne na odborovom princípe, ktorý neumožňoval zahŕňať do VHJ najdôležitejšie medziodborové a medziodvetvové činnosti pri produkcii konečného výrobku, ktorých váha v súčasnosti neobyčajne vzrástla a ako sa ukazuje, nemôžu zostať naďalej organizačne oddelené.

Široko diskutovaná je otázka zdokonaľovania organizačných a riadiacich štruktúr vyššej úrovne. Dosť sa akceptuje názor, že odvetvovo-rezortná štruktúra sa čoraz viac stáva anachronickou. Napríklad S. S. Šatalin to vyjadril takto: „Vcelku možno povedať, že [odvetvový princíp — B. S.] sa ukázal životaschopným, ukazuje sa životaschopným i dnes, ale spoločensko-ekonomický život krajiny nestojí na mieste, vznikajú nové problémy“ [14, s. 645]. Preto sa navrhujú početné náhradné „riešenia“, úpravy a doplnky súčasnej organizačnej štruktúry, ako je napr. vytváranie rôznych organizačných komisií s medziodvetvovou pôsobnosťou; ale i „ostrejšie“ zásahy, napr. zníženie počtu odvetvových ministerstiev. Posledným opatrením by mnohé medziodvetvové vzťahy prestali byť organizačne oddelené a ministerstvá by nadobudli charakter medziodvetvových ministerstiev [pozri napr. [10]].

Kladie sa i otázka, či je vôbec potreba organizačných štruktúr stojacich nad VHJ, za predpokladu zdokonaľovania dodávateľsko-odberateľských vzťahov. Diskusia k tejto otázke (širšie — k otázke počtu stupňov riadenia, ich charakteru) je rovnako neukončená. Nazdávame sa, že by do nej mohlo prispieť i ďalšie teoretické rozpracovanie MOK.

Existujú čoraz početnejšie názory, že MOK ako reálny štruktúrny prvok by mohol byť objektívnym základom pre nové organizačné a riadiace štruktúry makroúrovne. Dôvodov je niekoľko: ukazuje sa potreba inštitucionálneho rámca

- pre prehlbovanie špecializačných a kooperačných väzieb medzi VHJ;
- pre identifikáciu inovačných procesov, na ktorých participuje viacero VHJ;
- pre plánovanie štruktúrnych zmien presahujúcich úroveň VHJ a ich investičné zabezpečenie;
- pre určovanie smerov dlhodobého rozvoja VHJ, pre ktoré nadobúda VHJ primeranú informačnú základňu v MOK;
- pre racionálnejšie zabezpečenie rovnovážnosti v investičnej výstavbe⁴ atď.

V teoretickej rovine zostáva ešte veľa nedoriešené. Vyjadruje sa napr. obava, či nová organizačno-inštitucionálna forma nebude predstavovať nový „medziodvetvový“ rezortizmus. Napovedáme, že značná časť ťažkostí označených ako rezortizmus ide dnes na vrub odvetvového rezortizmu, tým, že odvetvový rezortizmus rozdeľuje prirodzený medziodvetvový reprodukčný celok na umelo izolované časti.

Na druhej strane treba upozorniť na škodlivosť netrpezlivosti a predbiehania, ako aj schematickeho pristupovania k utváraniu MOK ako nových organizačno-riadiacich jednotiek. Konštituovanie MOK bude prebiehať ako proces, v ktorom sa budú funkčne dotvárať jeho zložky (najmä súčasné VHJ) a ktorý bude mať charakter procesu diskretno-spojitého [akcent na organizačnú pružnosť]. Kľúčovým poznatkom je, že uvedený proces bude musieť prebiehať v interakcii so zdokonaľovaním systému plánovania a riadenia. Keďže ide o otázku, ktorá by si zaslúžila azda samostatnú štúdiu, na ilustráciu odcitujeme v súčasnosti už

⁴ Túto myšlienku hodláme rozpracovať v samostatnej stati.

reprezentatívny názor na adresu nedostatkov v rezorte poľnohospodárstva a výživy: „O tom, že základné príčiny doterajšej nedokonalnej vzájomnej súčinnosti zúčastnených odvetví nespočívajú v organizačnej, resp. inštitucionálnej oblasti, svedčí predovšetkým úroveň kooperácie medzi poľnohospodárskym a potravinárskym priemyslom. Hoci tieto odvetvia sú už dlhší čas riadené spoločným orgánom, rozvoj ich priamej spolupráce je dosiaľ veľmi obmedzený. Žiaduca iniciatíva potravinárskeho priemyslu pri rozvíjaní integračných vzťahov je negatívne ovplyvnená jeho existujúcou úrovňou. Rozhodujúcou okolnosťou sú však zrejme *nedostatočné ekonomické podnety*, nevyhnutné predovšetkým na zabezpečenie cielavedomej súčinnosti v chozrasčotnej sfére“ [17, s. 293]. (Podčiarkla B. S.)⁵

K nedoriešeným otázkam v teoretickej rovine patria i otázky chozrasčotu v MOK, jeho rozsahu a charakteru, postavenia riadiaceho orgánu, metód riadenia uplatňovaných centrom v MOK a pod. Sme toho názoru, že teória bude môcť načrtnúť iba základné súvislosti, v praxi bude treba pristupovať k riešeniu týchto otázok konkrétne, podľa predpokladov a podmienok v každom jednotlivom medziodvetvovom komplexe.

Literatúra

- [1] ŠIKULA, M.: Historické východiská a súčasné predpoklady vzniku komplexov v spoločenskom výrobnom procese a ich interpretácia v ekonomickej teórii. Ekon. Čas., 31, 1983, č. 3.
- [2] ŠIKULA, M.: Základné otázky formovania a fungovania komplexov v spoločenskom výrobnom procese (Pokus o politicko-ekonomický náčrt). Ekon. Čas., 31, 1983, č. 4.
- [3] ŠIKULA, M.: Úloha socialistického štátu vo vonkajších ekonomických vzťahoch. [Doktorská dizertačná práca.] Bratislava, EÚ SAV 1983.
- [4] Medziodvetvové národohospodárské komplexy. [Ekonomické informácie, č. 64.] Praha, VÚPŘNH 1981.
- [5] DIVILA, E.: Medziodvetvové komplexy. Polit. Ekon., 26, 1978, č. 8.
- [6] ŠIRIAJEV, J. S.: Meždunarodnyje proizvodstvennyje systemy. Moskva, Vysšaja škola 1981.
- [7] SOKIRA, J.: Postavenie podniku v socialistickom spoločenskom vlastníctve a jeho rozvoj v etape budovania rozvinutého socializmu. Ekon. Čas., 29, 1981, č. 12.
- [8] KOŠNÁR, J.: Zospoločenie výroby a ekonomická integrácia v rozvinutom socializme. Bratislava, Pravda 1983.
- [9] JAURA, Z. a kol.: Výrobnno-hospodárske jednotky a zdokonaľovanie sústavy národného hospodárstva. Ekon. Čas., 26, 1978, č. 4.

⁵ Dôležitá je aj väzba medzi reálnym procesom utvárania komplexov nižšej úrovne v ich medzinárodnej podobe a systémom riadenia a plánovania, na čo sa neraz upozorňuje. Napríklad pri analýze javovej formy výrobnno-ekonomického komplexu — VHJ v [7, s. 1975] sa uvádza: „Je zrejmé, že ak všeobecne prezentované potenciálne ekonomické prednosti VHJ sa doteraz plne neprejavili, tak je to v značnej miere aj preto, lebo neboli utvorené *adekvátne celkové ekonomické podmienky*.“ (Podčiarkla B. S.) Analogicky pri skúmaní medzinárodného komplexu, tzv. medzinárodného výrobného systému (MVS) sa upozorňuje, že „pri dostatočne vysokej úrovni dozrievania materiálo-technických predpokladov, najmä *riadiaca sféra*, charakter *hospodárskeho mechanizmu* nadobúda kľúčový význam pre formovanie a rozvoj MVS“ [6, s. 39]. (Podčiarkla B. S.)

- [10] GRÜNWARD, R.: K institucionálním aspektům odvětvového řízení. Polit. Ekon., 31, 1983, č. 11.
- [11] OKÁLI, I. — MARKUŠ, J. — SOKIRA, J. — VOJTKO, J. — BUČEK, M. — ŠIKULA, M.: Hospodársky mechanizmus v etape formovania intenzívneho typu rozšírenej reprodukcie. [Politickoekonomický náčrt koncepcie.] Ekon. Čas., 31, 1983, č. 4 a 5.
- [12] ŠATALIN, S. S.: Nekotoryje problemy analiza i soveršenstvovanija chozjajstvennogo mehanizma funkcionirovanija ekonomiki razvitoego socialističeskogo obščestva. Ekon. i mat. Met., 1981, č. 4.
- [13] HUTNÍK, F.: Úvahy o racionalizácii organizačnej a riadiacej štruktúry agrokomplexu ČSSR. Ekon. Čas., 32, 1984, č. 1.
- [14] SOUČEK, Z. a kol.: Velké hospodářské komplexy v socialistické ekonomice. Praha, SVTL 1982.
- [15] JAURA, Z.: Príspevok k výskumu postavenia VHJ. [Výskumná práca, č. 6.] Bratislava, EÚ SAV 1977.
- [16] SOKIRA, J.: Vývojové tendencie v podnikovej sfére a nadpodniková integrácia. [Výskumná práca, č. 29.] Bratislava, EÚ SAV 1980.
- [17] DIVILA, E.: Nová etapa zemědělsko-průmyslového komplexu. Polit. Ekon., 30, 1982, č. 3.
- [18] Intenzifikace investičního procesu ČSSR strojírenskou a stavební produkcí. [Výzkumná práce, č. 116.] Praha, VÚPRNH 1982.

Menový kurz pri prepojení vonkajších peňažných vzťahov do vnútornej ekonomiky

ZÁMEČNÍK, Anton

Objektívnym predpokladom rozvoja národnej ekonomiky, najmä v štátoch s obmedzenou surovinovou základňou alebo s úzkym vnútorným trhom, je permanentný proces zapájania sa do medzinárodnej delby práce. V tejto súvislosti sa preto zvyšuje úloha vonkajších ekonomických vzťahov. Jedným z prejavov tejto tendencie je rýchlejšie tempo rastu vývozu v porovnaní s rastom globálnych ekonomických ukazovateľov. V roku 1980 zvýšil sa index fyzického objemu vývozu ČSSR oproti roku 1970 na 183,9 boda, zatiaľ čo národný dôchodok vyjadrený v stálych cenách za uvedené obdobie vzrástol indexom 161,4. V mikroekonomike vyjadruje túto tendenciu zvyšujúci sa podiel vývozu na celkovom alebo finálnom odbyte výrobných podnikov. Aj napriek tomu dosiahnutý stupeň otvorenosti našej ekonomiky nemožno považovať za postačujúci. Svedčí o tom viac skutočností. Rozhodujúcim ukazovateľom v tejto súvislosti je napr. porovnanie podielu ČSSR na svetovej priemyselnej výrobe s podielom na svetovom obchode. Zatiaľ čo podiel ČSSR na svetovom obchode dosahuje iba 0,9 — 1,1 % [8]. Pritom napr. v strojárskom vývoze (ktorý je z hľadiska ČSSR rozhodujúcim) sa náš podiel na svetovom vývoze výrobkov tohto odvetvia znížil z 2,1 % v roku 1970 na 1,7 % v roku 1981. Dochádza k tomu, že vonkajšie ekonomické vzťahy sa čím ďalej tým viac dostávajú zo štádia výmeny produktov bezprostrednejšie do procesu výroby a stále viac ovplyvňujú celkový proces spoločenskej reprodukcie. Preto je veľmi dôležité, aby ich prepojenie s ostatnými zložkami procesu reprodukcie bolo čo najúčinnnejšie, aby väzby vývozu a dovozu s procesom výroby a odbytu boli priame, a to nielen hmotne, ale aj v takom hodnotovom vyjadrení, ktoré zodpovedá reálnym hodnotovým vzťahom ekonomiky s vonkajším svetom. Preto je problematika prepojenia vonkajších peňažných vzťahov do vnútornej ekonomiky veľmi aktuálna. Je špecifickým problémom socialistic-

kých ekonomík, kde pri terajších formách uplatňovania devízového monopolu došlo k výraznému oddeleniu devízového okruhu¹ od okruhu národnej meny a kde podstatná časť vplyvov vonkajšieho prostredia sa tlmila na úrovni centra.

Cieľom nášho príspevku je poukázať na niektoré možnosti prístupu k riešeniu rozhodujúcej problematiky na tomto úseku — realnosti menového kurzu. Stať nadväzuje na doteraz publikované názory československých autorov, najmä však E. Hlavatého [5; 6], V. Bakuleho [1] a J. Daněčka [3].

Aktuálnosť prepojenia devízového okruhu s okruhom národnej meny je akcentovaná výraznými zmenami, ku ktorým dochádza vo vývoji cien na zahraničných trhoch. Signalizátorom tohto procesu je vývoj ukazovateľa reálnych výmenných relácií.

Za týchto okolností preto nie je naďalej možné, aby sa všetky uvedené vplyvy tlmili na úrovni centra, ale je nevyhnutné, aby s nimi kalkulovali aj jednotlivé organizácie vnútornej ekonomiky a aby tak na základe priameho ekonomického tlaku orientovali aj svoje rozhodovanie o ďalšom zameraní a zmenách vo vývoze a dovoze.²

Problematika prepojenia vonkajších peňažných vzťahov do vnútornej ekonomiky sa koncentruje do troch oblastí:

- menový kurz a doplnkové kurzové nástroje;³
- cenová oblasť (t. j. prepojenie zahraničných a vnútorných cien);
- prenášanie zahraničných platobných a úverových podmienok až na úroveň jednotlivých subjektov vnútornej ekonomiky.

Aj keď ide o tri osobitné oblasti, nemožno ich skúmať a hodnotiť izolovane, pretože spolu veľmi úzko súvisia a navzájom sa podmieňujú. Interakcia sa prejavuje v tom, že:

- výška menového kurzu závisí v značnej miere aj od vývoja vzájomného pomeru cenovej hladiny zahraničnej a vnútornej;
- pre prepočet zahraničných cien z cudzích menových jednotiek na Kčs je veľmi dôležité, aká výška menového kurzu (vrátane prípadných doplnkových kurzových nástrojov) sa použije;
- výška dosiahnutých zahraničných cien pri vývoze a dovoze závisí aj od zahraničných platobných a úverových podmienok.

¹ Vonkajší (devízový) okruh vo sfére obchodných platieb reprezentuje peňažné vzťahy medzi organizáciami zahraničného obchodu (ďalej len OZO) a zahraničnými odberateľmi, resp. dodávateľmi. Vnútny menový okruh (okruh národnej meny, korunový okruh) zahŕňa peňažné vzťahy medzi OZO a tuzemskými dodávateľmi (pri vývoze), resp. odberateľmi (pri dovoze).

² Na tendenciu prerastania vnútorných a vonkajších ekonomických procesov a v tej súvislosti na nevyhnutnosť zdokonaľovania hospodárskeho mechanizmu poukazuje napr. E. Hlavatý [5].

³ Označením *doplnkové kurzové nástroje* chápeme tzv. vnútorné reprodukčné cenové vyrovnanie (VRCV), a príp. tzv. rektifikáciu (zníženie alebo zvýšenie jednotnej sadzby VRCV platnej pre meny nesocialistických štátov v tých reláciách, kde je platobný styk upravený na dvojstrannej báze, t. j. clearingový platobný styk, v súlade s krátkodobými menovými výkyvmi).

Primárnu úlohu pri prepojení vonkajších peňažných vzťahov do vnútornej ekonomiky má menový kurz. Potvrdzujú to názory viacerých autorov nielen u nás, ale aj v ďalších socialistických štátoch. Z československých autorov je to napr. V. Bakule, M. Balážik, E. Hlavatý, M. Ondráček [4] a i. Napríklad podľa E. Hlavatého „... súčasťou všestranného vybilancovania národohospodárskeho plánu je aj vybilancovanie zahraničného a vnútorného ekonomického okruhu. V sústave tohto bilancovania v hodnotovom vyjadrení má jedno z kľúčových postavení menový kurz, ktorý umožňuje hodnotové prepojenie vnútorných a zahraničných ekonomických procesov“ [5].

Rozhodujúce postavenie menového kurzu pri užšom prepojení výroby a zahraničného obchodu pomocou hodnotových vzťahov potvrdzujú aj konkrétne opatrenia realizované v ďalších socialistických štátoch.⁴ Za najdôležitejšiu funkciu menového kurzu sa v súčasnosti všeobecne považuje kritériálna funkcia (označovaná aj ako porovnávacia). Menový kurz tu slúži na vyjadrenie a porovnanie hodnotových veličín zahraničných s tuzemskými (najmä zahraničných a tuzemských cien, nákladov, produktivity práce a i.). Kritériálna funkcia sa takto využíva na vyjadrenie a hodnotenie úrovne efektívnosti pri príprave a rozhodovaní o nových investíciách, pri zostavovaní plánov a hodnotení ich plnenia atď. Význam kritériálnej funkcie menového kurzu sa zvyšuje v súvislosti s uplatňovaním hospodárskej politiky zameranej na intenzifikáciu a racionalizáciu ekonomických procesov. Pri realizácii tejto politiky je nevyhnutné porovnávať tuzemskú efektívnosť s úrovňou efektívnosti svetových výrobcov, aby sa vnútorná ekonomika mohla čo najrýchlejšie prispôsobiť meniacim sa podmienkam vonkajšieho prostredia. V súlade s tým je potrebné, aby sa menový kurz zmenil z pasívneho prepočítacieho pomeru na aktívny nástroj pôsobiaci na zvýšenie efektívnosti. Predpokladá to však, aby bol reálny.

V podmienkach ČSSR sa realnosť menového kurzu zabezpečuje stále ešte uplatňovaním dvojzložkovej kurzovej sústavy. Jej súčasťami sú:

- oficiálny kurz,
- vnútorné reprodukčné cenové vyrovnanie [ďalej len VRCV].

Obidve tieto zložky spolu vystupujú a fungujú vo vnútornej ekonomike ako tzv. prepočítací pomer. Pritom však každá z nich má svoje osobitné poslanie. Úlohou oficiálneho kurzu je reagovať na zmeny vo vývoji devízových kurzov zahraničných mien. Funkciou VRCV je reagovať na vývoj a zmeny pomeru zahraničnej a vnútornej cenovej hladiny.

⁴ Napríklad v MER sa uplatňoval korekčný kurzový koeficient, tzv. devízový multiplikátor, v NDR tzv. smerové koeficienty, v PNR diferencovaný prepočítací koeficient pre voľné meny a rubel, v BER vnútorný prepočítací pomer.

Tabuľka 1

Porovnanie kurzu DEM k USD v 2. polroku 1983

	Júl		August		September	Október	November		December
	1.—19. 7	20.—31. 7.	1.—17. 8.	18.—31. 8	1.—23. 9.		1.—6. 11.	17.—30. 11.	
a	1	2	3	4	5	6	7	8	9
DEM / 1 USD podľa kurz. lístku ŠBČS	2,4414	2,5400	2,5400	2,6543	2,6543	2,6543	2,5600	2,6531	2,6531
DEM / 1 USD Ø denných kurzov za dané obdobie	2,5754	2,6019	2,6880	2,6526	2,6741	2,5993	2,6654	2,7024	2,7470
Rozdiel v %	- 5,2	- 2,4	- 5,5	+ 0,1	- 0,7	+ 2,1	- 4,0	- 1,8	- 3,4

Vysvetlivky: DEM = západonemecká marka,
USD = americký dolár.

Prameň: Denní přehledy tisku za rok 1983. ŠBČS, odbor studijní a metodický.

Pružnosť reakcie a reálnosť oficiálneho kurzu

Jednou zo základných zásad bretton-woodskeho menového systému, ktorý sa konštituoval po druhej svetovej vojne, bola zásada pevných menových kurzov vyjadrených na základe zlatého obsahu mien. Prípustná odchýlka menového kurzu v relácii k americkému doláru mohla dosiahnuť iba $\pm 1\%$. V dôsledku značnej nerovnomernosti vývoja ekonomík nesocialistických štátov, sprevádzanej infláciou a ekonomickou nerovnováhou, došlo k tomu, že na začiatku 70. rokov sa od zásady pevných menových kurzov ustúpilo. Tým sa dostala do popredia aj otázka pružnosti reakcie, a zároveň aj reálnosti oficiálneho kurzu česko-slovenskej koruny vo vzťahu k menám nesocialistických štátov.

Vývoj kurzov jednotlivých mien je značne nerovnomerný, najmä v posledných rokoch.⁵ Preto bolo potrebné zaviesť určitú mieru stability do stanovovania menových kurzov, pri súčasnom rešpektovaní vzájomných relácií jednotlivých mien. Tak sa postupne nielen v medzinárodnom meradle, ale aj v rámci jednotlivých národných ekonomík pristúpilo k uplatňovaniu metódy menových košov na stanovenie kurzu národnej meny. V ČSSR sa táto metóda uplatňuje od roku 1973, resp. po jej upresnení od roku 1981. Menové komponenty potrebné na výpočet kurzu sa stanovujú na základe percentuálneho podielu rozhodujúcich 5 mien (americký dolár, západonemecká marka, rakúsky šiling, anglická libra a francúzsky frank) na platobnom obrate ČSSR so zahraničím za obdobie 1976–1980.

Použitie tejto metódy znamená, že výkyvy kurzov jednotlivých mien sa prenášajú do zmien kurzu Kčs k uvedeným menám iba takým podielom, ktorý zodpovedá ich váhe v menovom koši.

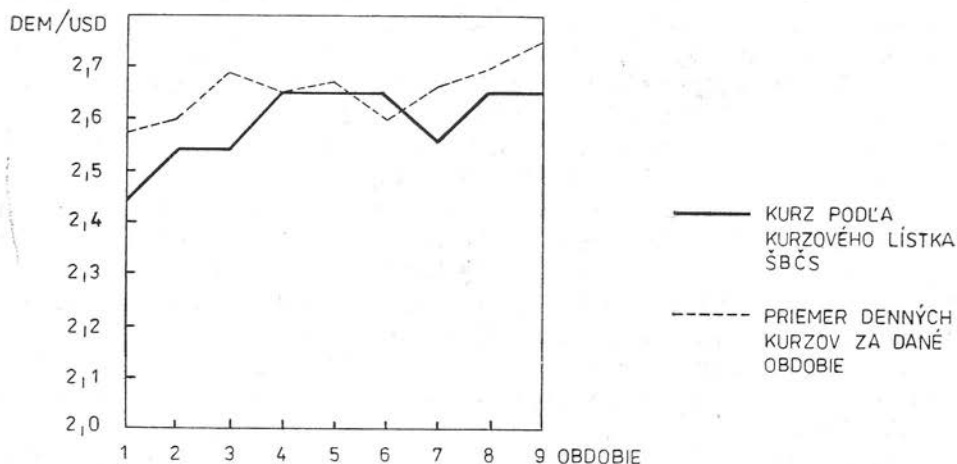
Mieru pružnosti a reálnosti takto stanoveného kurzu možno ilustrovať porovnaním kurzu západonemeckej marky k americkému doláru na londýnskom trhu s kurzom týchto mien vyplývajúcim z kurzového listka ŠBČS (tab. 1, obr. 1).

Aj pri upravenej metodike dochádza však k určitému časovému posunu (oneskoreniu) v premietaní zmien do kurzového listu ŠBČS. Na tento posun vplyva periodicita vyhlasovania zmien kurzov. Podľa teraz platných zásad oficiálne kurzy sa stanovujú spravidla na celý mesiac a menia sa iba v prípade, ak trhové hodnoty príslušnej meny v prepočte na Kčs sa odchyľujú od predchádzajúceho stavu najmenej o 1 %, príp. 2 %.

⁵ Oficiálne kurzy mien nesocialistických štátov sa menia v dôsledku rozdielnej miery inflácie v jednotlivých krajinách, podľa vývoja pozície platobnej bilancie, príp. pod vplyvom iných faktorov [špekulácia, politické a psychologické vplyvy].

Pružnosť reakcie a reálnosť VRCV

Až do konca roka 1980 sa stanovoval stabilný koeficient VRCV vždy na celú päťročnicu. Menil sa prakticky iba v súvislosti s jednorazovými zmenami veľkoobchodných cien. Stabilita VRCV bola odôvodnená iba v období pomernej stability cien na zahraničných trhoch. Akonáhle však v 70. rokoch došlo k výrazným zmenám vo vývoji cien na zahraničných trhoch, stabilný koeficient VRCV sa stále viac vzdaloval od reálneho pomeru zahraničnej a vnútornej cenovej hladiny.

Graf 1.

Vyšší koeficient VRCV oproti skutočne dosahovanej relácii zahraničnej a vnútornej cenovej hladiny (v dôsledku jeho nepružnej reakcie) mal za následok, že:

— pri hodnotení efektívnosti vývozu dochádzalo k fiktívnemu zlepšeniu rozdielového ukazovateľa, ako aj ďalších doplňujúcich ukazovateľov;

— v dovoze sa inflačný rast cien v zahraničí pri prepočte na Kčs ďalej nadhodnocoval.

Preto pre obdobie 7. päťročnice bola plne opodstatnená požiadavka spružniť spôsob stanovovania koeficientu VRCV. S platnosťou od 1. 1. 1981 sa zaviedol koeficient VRCV a na jeho základe sa určil prepočítací pomer v dvoch hodnotách:

- bežný, pre roky 1981—1982,
- kritériálny, pre roky 1983—1985.⁶

⁶ Opatrenie ŠBČS, SPK, FMF, FMZO, FCÚ a FMTIR na používanie kurzových nástrojov pri prepočtoch efektívnosti v oblasti vonkajších ekonomických vzťahov so socialistickými i nesocialistickými štátmi zo dňa 20. 2. 1981.

Pri stanovení bežného koeficienta VRCV sa vychádzalo z existujúcich a plánovaných relácií zahraničných a vnútorných cien. Na rozdiel od tohto postupu, do výšky kritériálneho koeficientu VRCV sa premietol zámer postupného zblížovania cenových hladín (zahraničnej a vnútornej), a to znížením koeficientu VRCV do konca roku 1985 v rovnakom rozsahu tak do socialistických, ako aj do nesocialistických štátov (o 20 %).⁷ Tým sa súčasne mala posilniť aktívna úloha kurzu (resp. prepočítacích pomerov) v jeho rozhodujúcej — kritériálnej funkcii.

Bežný koeficient VRCV sa používal pri prepočte zahraničnoobchodných operácií vyjadrených v cudzej mene na Kčs, a to vo vzťahoch medzi tuzemskými socialistickými organizáciami, pre kalkulácie bežných vstupov a výstupov v oblasti zahraničného obchodu a na vyjadrenie úrovne ich efektívnosti.

Kritériálny prepočítací pomer sa mal používať na výpočty ukazovateľov v rámci dlhodobých zámerov (najmä pri určovaní efektívnosti novozakladaných investičných akcií, štátnych cieľových programov, dlhodobých programov spolupráce v rámci RVHP, medzinárodnej kooperácie a špecializácie) a ako kritérium pre uskutočňovanie reprodukcie sústavy vnútorných veľkoobchodných cien. Kritériálny prepočítací pomer by mal slúžiť na hodnotenie efektívnosti predpokladanej vývozej produkcie z uvedených investícií.⁸

Skrátenie obdobia platnosti bežného VRCV na prvé dva roky päťročnice a jeho predpokladané každoročné úpravy znamenali výrazné spružnenie oproti dovtedajšej praxi. Aj napriek tomu však nemožno považovať tento systém za plne doriešený z viacerých dôvodov.

Za nedostatok považujeme najmä to, že pri stanovení koeficientu VRCV sa naďalej vychádza iba z vývoja reprodukčných nákladov vývozu. Tento postup je opodstatnený za predpokladu, že:

— dosahované zahraničné ceny pri vývoze a dovoze sa vyvíjajú rovnakým tempom, t. j. že nedochádza k zhoršovaniu ukazovateľa výmenných relácií,

— aj pri zhoršovaní výmenných relácií sa rast dovozných cien berie do úvahy v tvorbe veľkoobchodných cien exportovaných výrobkov (teda reprodukčné náklady pri vývoze sa v tomto rozsahu zhoršia).

Teoreticky sú možné tri varianty prístupu k zohľadňovaniu zhoršeného vývoja výmenných relácií pri výpočte koeficientu VRCV. Vzhľadom na to, že pri výpočte reprodukčných nákladov (a koeficientu VRCV) sa

⁷ V roku 1982 sa kritériálna sadzba VRCV nesocialistickým menám zvýšila, čím sa aj dosiahnutie kritériálnej úrovne oddialilo.

⁸ S platnosťou od roku 1984 sa kritériálny koeficient VRCV zrušil, pretože stratil svoje ekonomické opodstatnenie. Vo vzťahu k prevoditeľnému rubľu dochádza postupne k zblíženiu bežného a kritériálneho koeficientu. Naproti tomu vo vzťahu k americkému doláru skutočný vývoj relácie zahraničnej a vnútornej cenovej hladiny (a na jeho základe stanovený bežný koeficient VRCV) sa tak výrazne odchyľil od pôvodných predpokladov, že rozdiel medzi bežným a kritériálnym koeficientom je v súčasnosti 39 %. Tým stratil kritériálny koeficient svoje opodstatnenie.

vychádza vždy z hodnotových údajov o realizácii vývozu v zahraničných a tuzemských cenách, rozdiel medzi jednotlivými variantmi prístupu môže byť preto len v tom, do akej miery sa berie zreteľ na zmeny vo vývoji cien v dovoze (skutočné alebo predpokladané).⁹ Pre názornosť uvedieme príklad, keď ceny vo vývoze sa zvyšujú o 4 %, zatiaľ čo ceny v dovoze o 15 %, teda výmenné relácie sa zhoršujú o 9,6 %. Na tento vývoj možno pri výpočte VRCV reagovať nasledovne (vychádzajúc zo vzorca pre výpočet reprodukčných nákladov):

a) V plnom rozsahu treba vziať do úvahy rast cien v dovoze aj v hodnotovom vyjadrení spoločenských nákladov na vývoz (t. j. vo veľkoobchodných cenách vývozu). To znamená, že reprodukčné náklady na jednotku zahraničnej meny (USD) a tým aj navrhovaný koeficient VRCV sa v tomto prípade zvýšia o 10 % ($115/104 \cdot 100 = 110$), čiže ak v predchádzajúcom období sa používal koeficient VRCV 2,0, pre budúce obdobie sa zvýši na 2,2. Možno však postupovať aj opačne a koeficient VRCV v tomto rozsahu znížiť.

b) Koeficient VRCV upraviť iba na základe vývoja cien vo vývoze, teda v našom prípade sa zníži o 4 % ($100/104 \cdot 100 = 96,1$), t. j. z 2,0 na 1,9.

c) Koeficient VRCV upraviť iba s prihliadnutím na vývoj cien v dovoze. V našom prípade sa takto zvýši o 15 % ($115/100 \cdot 100 = 115$), t. j. z 2,0 na 2,3. Obdobne ako vo variante a), aj tu možno koeficient VRCV znížiť v rovnakom rozsahu, t. j. o 15 %.

Pri rozhodovaní o voľbe príslušného postupu bolo by potrebné brať zreteľ na pozitívne aj negatívne dôsledky použitia jednotlivých variantov (pozri textovú tabuľku na s. 1103).

Rozhodnutie o spôsobe prístupu k riešeniu bude v značnej miere ovplyvnené celkovým stavom obchodnej a platobnej bilancie a z toho vyplývajúcimi požiadavkami na zvýšenie vývozu, príp. obmedzenie dovozu. Veľmi dôležitým momentom pri rozhodovaní o zohľadnení nepriaznivého vývoja výmenných relácií je skutočnosť, či a do akej miery sa rast cien dovážaných surovín a materiálov premieta do tvorby tuzemských veľkoobchodných cien. Ak sa nepremiata, tento moment by bolo treba vziať do úvahy pri výpočte aspoň simulovane.¹⁰

Kvalita a stupeň reálnosti koeficientu VRCV závisí, samozrejme, v značnej miere od vstupných údajov, z ktorých sa vychádza pri jeho stanovení. Ide najmä o to, do akej miery sa vo vstupných údajoch vyjadruje nielen dosiahnutá skutočnosť, ale aj predpokladaný vývoj na obdobie, na ktoré sa VRCV určuje.

Jednozložkový kurz predstavuje ďalší krok a predpoklad k posilneniu

⁹ Reálne výmenné relácie sa dlhodobo zhoršujú. Tempo zhoršovania sa v posledných rokoch podstatne zrýchľuje. Zatiaľ čo v rokoch 1975–1980 zhoršenie výmenných relácií dosahovalo v priemere 1,7 %, v roku 1981 zaznamenalo 3,5 % a v roku 1982 dosiahlo 2,8 % (prameň údajov: Štatistická ročenka ČSSR 1983).

¹⁰ Pozri napríklad [1]. Tento spôsob bude pravdepodobne častejší, vzhľadom na to, že pri plánovitom riadení cien nebude dochádzať k bezprostrednému a plnému premietaniu zvýšenia dovozných cien do vnútorných cien (VC).

Variant	Pozitíva	Negatíva
<p>a) zohľadnenie vývoja cien vo vývoze aj dovoze v plnom rozsahu:</p> <ul style="list-style-type: none"> — zvýšením koeficientu VRCV [v našom príklade o 10 %, t. j. z 2,0 na 2,2]; — znížením koeficientu VRCV [v našom príklade o 10 %, t. j. z 2,0 na 1,8]; 	<ul style="list-style-type: none"> — zvýšenie tlaku na efektívnejšie využívanie dovážaných surovín a materiálov, rast cien dovozných vstupov sa však prenáša do vnútornej ekonomiky a je zvýšený ešte aj o vplyv zhoršenia výmenných relácií; — zvýšenie tlaku na zlepšenie efektívnosti vývozu (čo je dôležité z hľadiska riešenia nepriaznivého vývoja výmenných relácií); — rast dovozných cien sa neprenáša v plnom rozsahu do vnútornej ekonomiky (v údajoch nášho príkladu namiesto 15 % zvýšenia dovozných cien premieta sa do vnútornej ekonomiky ich zvýšenie o 13,5 %); 	<ul style="list-style-type: none"> — zmäkčenie kritéria efektívnosti vývozu (pretože namiesto koeficientu 1,9 sa používa vyšší: 2,2); tým sa súčasne oslabuje tlak na zlepšenie vývoja výmenných relácií zvýšením efektívnosti vývozu; — organizáciám vnútornej ekonomiky sa poskytujú devízové prostriedky na dovoz v prepočte na Kčs lacnejšie, ako sú faktické reprodukčné náklady na získanie jednotky zahraničnej meny;
<p>b) úprava koeficientu VRCV iba na základe vývoja cien vo vývoze [v našom príklade z 2,0 na 1,9];</p>	<ul style="list-style-type: none"> — rast dovozných cien sa neprenáša v plnom rozsahu do vnútornej ekonomiky (pri použití údajov nášho príkladu dovozné ceny namiesto 15 % zvýšenia v prepočte na Kčs zvýšia sa o 14,4 %); 	<ul style="list-style-type: none"> — pri vyjadrovaní efektívnosti vývozu budú údaje skreslené, pretože neobsahujú vplyv zmeny dovozných cien;
<p>c) zohľadnenie iba vývoja cien v dovoze:</p> <ul style="list-style-type: none"> — zvýšením koeficientu VRCV [v našom príklade o 15 %, t. j. z 2,0 na 2,3]; — znížením koeficientu VRCV [z 2,0 na 1,7, t. j. o 15 %]. 	<ul style="list-style-type: none"> — zvýšenie tlaku na efektívnejšie využitie dovážaných surovín a materiálov; rast cien dovozných vstupov sa však prenáša do vnútornej ekonomiky prakticky v dvojnásobnom rozsahu; — podstatné zvýšenie tlaku na efektívnosť vývozu a tým aj na vytváranie podmienok na zlepšenie vývoja výmenných relácií; — stabilizácia dovozných vstupov (pretože rast dovozných cien sa pri prepočte na Kčs úplne anuluje). 	<ul style="list-style-type: none"> — značné zmäkčenie kritéria efektívnosti vývozu, čím sa súčasne oslabuje tlak na zlepšenie vývoja výmenných relácií; — zvýšenie požiadaviek výrobnej sféry na dotácie zo štátneho rozpočtu na krytie rozdielu medzi veľkoobchodnými a zahraničnými cenami pri realizácii vývozu; — nebezpečenstvo odtrhnutosti vnútornej cenovej hladiny od vývoja zahraničných cien.

funkcie menového kurzu v rámci danej ekonomiky, aby sa stal aktívnym nástrojom ovplyvňujúcim rozhodovanie subjektov vnútornej ekonomiky. Vyhlásenie jednozložkového kurzu nemožno však chápať iba ako zverejnenie a zlúčenie doteraz už používaných čiastkových zložiek. Musí sa nevyhnutne pamätať aj na predpoklady potrebné na skutočne aktívne pôsobenie takto novoupraveného kurzu. Medzi týmito predpokladmi ide v prvom rade o radikálne korigovanie doteraz platného systému dotácií a odvodov vo vzťahu k štátnemu rozpočtu. Ich prostredníctvom sa zatiaľ prakticky podstatná časť rozdielov medzi zahraničnými cenami, prepočítanými na Kčs, a tuzemskými veľkoobchodnými cenami automaticky vyrovnáva v podstate na úroveň veľkoobchodných cien. Tým sa úplne neguje možnosť aktívneho pôsobenia kurzu (resp. v súčasných podmienkach platného prepočítacieho pomeru).¹¹ Jednozložkový kurz by mal v podstate vymedzovať rozsah dôchodkov (tržieb) podnikovej sféry, vyplývajúcich z realizácie vývozu, resp. výšku obstarávacích nákladov na dovoz zo zahraničia. To však nemôže znamenať, že sa úplne zrušia všetky dotácie a odvody súvisiace s cenovými rozdielmi medzi zahraničnými a vnútornými cenami. Dotácie a odvody by mali ostať iba ako doplnkový nástroj umožňujúci uplatňovať diferencovanú politiku vo vzťahu k jednotlivým odborom, prípadne odvetviám výroby.¹² Zlúčením doterajšieho oficiálneho kurzu a jeho nadstavbovej zložky do jednozložkového kurzu vytvorí sa súčasne možnosť v kratších obdobiach reagovať zmenami kurzu aj na vývoj pomeru cenových hladín, čím sa ďalej môže spružniť reakcia kurzu na zmeny vonkajších a vnútorných podmienok a tým sa zvýši aj jeho reálnosť. Súčasne však ani zavedenie jednozložkového kurzu ešte neznamená, že pôjde o menový kurz v plnom zmysle slova. Pri absencii vymeniteľnosti meny sa jeho reálnosť bude aj naďalej overovať iba vnútri ekonomiky ex post, bez priameho kontaktu s vonkajším svetom. Ide o veľmi zložitý ekonomickej problém a jednozložkový kurz predstavuje iba krok k jeho racionálnemu riešeniu. Z tohto hľadiska je preto zavedenie jednozložkového kurzu iba medzistupňom k cieľovému riešeniu — jednotnému kurzu koruny a jej vymeniteľnosti.

Literatúra

- [1] BAKULE, V.: Formování systému devizového kursu v socialistickém hospodářství. Polit. Ekon., 31, 1983, č. 9, s. 955–964.
 [2] ČERVOVÁ, A.: Oceňování dovozu při různých variantách měnového kursu. Polit. Ekon., 29, 1981, č. 10, s. 1057–1069.

¹¹ Dochádza tak v mnohých prípadoch k úplne paradoxnej situácii, že realizácia vývozu, pri ktorom tržba vyjadrená vo fco cenách nedosahuje ani úroveň úplných vlastných nákladov, je pri systéme automatického vyrovnávania cenových rozdielov pre podnikovú sféru v konečnom dôsledku zisková [z rozdielu medzi veľkoobchodnou cenou a úplnými vlastnými nákladmi].

¹² V rámci experimentu od 1. 1. 1933 sa zaviedol systém individuálnych dotácií uplatňovaných v nadväznosti na program zvyšovania efektívnosti vývozu.

- [3] DANĚČEK, J.: K problematice základních vztahů mezi kurzovými nástroji, cenami a plánem. Finance a úvěr, 1982, č. 7, s. 451–468.
- [4] ONDRÁČEK, M.: Měnově finanční rámec socialistické ekonomické integrace. Praha, Academia 1979.
- [5] HLA VATÝ, E.: Problematika menového kurzu v sústave plánovitého riadenia národného hospodárstva. Ekon. Čas., 26, 1978, č. 9, s. 825–837.
- [6] HLA VATÝ, E.: Zdokonaľovanie hospodárskeho mechanizmu z hľadiska vnútorných a vonkajších podmienok reprodukčného procesu. Ekon. Čas., 28, 1980, č. 5, s. 437–452.
- [7] ONDRÁČEK, M.: Prístupy ekonomů socialistických zemí k řešení měnové problematiky RVHP — úloha měnových kurzů (koeficientů) v plánovitě řízené ekonomice. Finance a úvěr, 1983, č. 1, s. 60–70.
- [8] ŠIKULA, M.: Socialistická ekonomická integrácia a intenzifikácia našej ekonomiky. Ekon. Čas., 30, 1982, č. 1, s. 16–27.
- [9] SVĚRÁK, V.: Vnější kritéria efektivnosti: interakce cen a kurzů měn. Polit. Ekon., 31, 1983, č. 4, s. 325–347.
- [10] ZÁMEČNÍK, A.: Niektoré problémy prepojenia vonkajších peňažných vzťahov do vnútornej ekonomiky. [Kandidátska dizertačná práca.] Bratislava, VŠE 1983.
- [11] BALÁŽIK, M.: Postavenie a funkcia devízového kurzu v krajinách RVHP. Ekon. Čas., 23, 1975, č. 8, s. 691–706.

МЕСТО И РОЛЬ ВАЛЮТНОГО КУРСА ПРИ УВЯЗКЕ ВНЕШНИХ ФИНАНСОВЫХ ОТНОШЕНИЙ С ВНУТРЕННЕЙ ЭКОНОМИКОЙ

ЗАМЕЧНИК, Антон

Валютный курс имеет решающее значение для обеспечения более тесной увязки производства с внешней торговлей при помощи стоимостных отношений. Его роль в рамках хозяйственной политики направленной на интенсификацию и рационализацию экономических процессов постоянно возрастает.

Решающим условием для активного влияния валютного курса является его реальность. В условиях ЧССР реальность валютного курса обеспечивается применением двухкомпонентной системы. Автор в статье обращает внимание на оценку принятых мер направленных на обеспечение реальности валютного курса. При этом он учитывает неблагоприятное развитие соотношения обмена во внешней торговле при определении валютного курса. В этой связи автор показывает на положительные и негативные последствия возможных способов решения этой проблемы.

EXCHANGE RATE IN CONNECTING EXTERNAL MONETARY RELATIONS WITH NATIONAL ECONOMY

ZÁMEČNÍK, Anton

The exchange rate has a decisive rôle in securing closer connection between production and foreign trade by value-relations. Its rôle improves in the frame of the economic policy directed on the intensification and rationalization of economic processes.

A decisive condition for active working of exchange rate is its objectivity. Under the conditions of ČSSR the exchange rate objectivity is secured by two-parts system. The author in the article evaluates the measures undertaken till now directed to secure the exchange rate objectivity. A special attention at the same time is given to the respecting the development of exchange relations in exchange rate determination.

In this connection the author describes the positive and negative consequences of possible ways of solving that problem.

Z dejín národného hospodárstva na Slovensku

Prvý štatút znárodnených priemyselných podnikov – východisko organizácie a riadenia znárodneného priemyslu na Slovensku

JAURA, Zdeno

Vznik socialistických podnikov v Československu začal po druhej svetovej vojne a pokračoval v ďalších rokoch, tak ako sa rozvíjali a prehľbovali socialistické výrobné vzťahy. Tento proces prebiehal v rámci prerastania národnodemokratickej revolúcie do revolúcie socialistickej.

Už po máji 1945 začali sa uskutočňovať zásahy do vlastníckej a triednej štruktúry československej spoločnosti. Podniky Nemcov, Maďarov, zradcov a kolaborantov boli vyvlastnené a dostávali sa pod národnú správu. Komunistická strana presadzovala požiadavku, aby tieto podniky neprišli do súkromných rúk. Zavedenie národných správ na majetky nepriateľov národa znamenalo prvý zásah do buržoázných vlastníckych vzťahov.

Podniky pod národnou správou neboli už typickými súkromnokapitalistickými inštitúciami, pretože národný správca bol povinný riadiť sa smernicami národných výborov, prípadne tých orgánov, ktorými bol ustanovený. Zodpovedal im za hospodárenie a bol povinný vyžadovať si ich súhlas k závažnejším rozhodnutiam, ktoré sa vymykali bežnému hospodáreniu. Okrem toho, robotnícka trieda kontrolovala výrobu priamo — jednotným odborovým hnutím, jeho orgánmi, a hlavne závodnými radami. Napriek tomu, národné správy boli len určitým provizóriom a neboli definitívnym riešením otázky vlastníctva.

Podobne ako roku 1918 stálo slovenské hospodárstvo pred problémami začlenenia sa do celoštátneho hospodárstva. Roku 1918 sa toto začlenenie realizovalo na úkor hospodársky slabšieho Slovenska so známymi negatívnymi dôsledkami. Na Slovensku vznikali otázky, či sa to zasa neskončí podobne.

Po znárodnení v roku 1945 bola však moc českého finančného kapitálu zlomená a okrem toho bola aj iná politická konštelácia. V porovnaní s konfiškátmi mali znárodňovacie dekréty vyslovene protikapitalistický triedny charakter. I keď otázka politickej moci nebola ešte

úplne vyriešená, podiel kapitalistických podnikov výrazne poklesol. To ukazuje tabuľka 1, kde uvádzame údaje o počte zamestnaných v priemysle z hľadiska znárodneného a súkromného sektora.

Tabuľka 1

Počet činných osôb v priemysle na Slovensku k 1. 1. 1947

Priemysel	Počet činných osôb	
	absolútne	v %
znárodnený	93 324	57,8
súkromný	67 999	42,2
Spolu	161 323	100,0

Prameň: Zostavené a vypočítané z údajov Štatistickej príručky Slovenska. Bratislava 1947.

Ako vidieť, socialistický sektor mal už po prvom znárodnení v priemysle prevahu. Pre situáciu na Slovensku však bolo charakteristické,¹ že podiel socialistického sektora bol o niečo nižší oproti českým krajom v dôsledku toho, že na Slovensku bol prevažne ľahký a spotrebný priemysel. Prvé znárodnenie sa týkalo predovšetkým ťažkého priemyslu, preto podiel socialistického sektora na Slovensku bol nižší. O situácii v štruktúre slovenského priemyslu po znárodnení (pomer znárodneného a súkromného sektora) možno si urobiť obraz zo zisťovania Štátneho plánovacieho a štatistického úradu (k 1. júnu 1946), ktoré sú zostavené do nasledovného prehľadu (tab. 2).

Z jednotlivých výrobných odborov v priemysle bolo znárodnenie realizované najdôslednejšie v banskom priemysle (100 %), v električiarstve (94,8 %), v priemysle papiera (94,8 %) a v priemysle železa a kovov (81,4 %). Vysoký podiel (nad 50 %) bol v priemysle textilnom, kožiarskom a v priemysle kameňa a zemín. V ostatných výrobných odboroch v priemysle prevládal ešte neznárodnený priemysel. Napríklad v stavebnom priemysle bolo v znárodnenom sektore zamestnaných iba 18,6 % zamestnancov.

Pre Slovensko sa stalo znárodnenie skutočným a vyslovene reálnym východiskom pre uskutočňovanie dávnych túžob slovenského národa. „Doteraz mohli Slováci len snívať o tom, čo by robili, aby slovenské bohatstvá slúžili záujmom slovenského ľudu, ako by to zariadili, aby sa

¹ Dokazujú to viacerí autori. Pozri napr. RÚČEK, Z. — FLEK, J.: Třídní struktura československého hospodářství. Plánované hospodářství, 1950, č. 4–5.

slovenská hospodárska zaostalosť a odveká slovenská bieda odstránili. Doteraz všetky plány o industrializácii Slovenska, o všestrannom rozvoji slovenského hospodárstva ostali na papieri, lebo tí, čo mali v rukách

Tabuľka 2

Sektorová štruktúra slovenského priemyslu k 1. 6. 1946

Výrobný odbor	Zamestnanci	
	sektor znárodnený	sektor neznárodnený
1. priemysel bankský	100,0	—
2. elektrárne	94,8	5,2
3. priemysel papiera	94,8	5,2
4. priemysel chemický	82,3	17,7
5. priemysel sklársky	82,3	17,7
6. priemysel železa a kovov	81,4	18,6
7. priemysel textilný	70,7	29,3
8. priemysel kožiarsky	63,1	36,9
9. priemysel kameňa, zemín a keramiky	52,2	47,8
10. plynárne, vodárne	46,2	47,8
11. priemysel drevospracujúci	38,6	61,4
12. priemysel odevný	36,2	63,8
13. priemysel píl	23,4	76,6
14. priemysel stavebný	18,6	81,4
15. tlač	5,5	94,5
Spolu	60,6	39,4

Prameň: Pozri v texte.

slovenské fabriky, banky, bane a lesy, čo dirigovali hospodársku činnosť na Slovensku, vôbec si nevytýčili takéto cieľ.²

Ešte pred znárodnením boli na programe národohospodárskych komisií ÚV KSČ a ÚV KSS aj otázky organizácie znárodneného priemyslu. Ich úsilím bolo, aby sa v rámci jednotného celoštátneho hospodárstva zabezpečili slovenské národné záujmy.

Návrh organizácie znárodneného priemyslu (bez potravinárskeho) bol vypracovaný — spolu s kritériami pre znárodnenie priemyslu — v priebehu augusta 1945 Ústrednou komisiou pre znárodnenie. Táto komisia bola zriadená ministrom priemyslu B. Laušmanom. V jej subkomisiách sa na prácach zúčastňovali okrem odborníkov aj zástupcovia politických strán a revolučného odborového hnutia. Tu bol daný základ pre vznik prvého štatútu znárodnených priemyselných podnikov.

Vládnym nariadením zo dňa 15. januára 1946 bol vydaný štatút priemyselných národných podnikov,³ nadväzujúci na dekrét prezidenta re-

² Komunistickej strane Slovenska. Dokumenty z konferencií a plén 1944–1948. Bratislava, Pravda 1971, s. 340.

³ Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, 25. januára 1946, čiastka 3.

publiky o znárodnení baní a niektorých priemyselných podnikov (č. 100 Zb.), v ktorom boli už rámcovo obsiahnuté aj zásady organizácie. V § 19 je stanovené: „K jednotnému vedeniu a podnikateľskému obstarávaní spoločných záležitostí národných podnikov zriadi vláda na návrh ministra priemyslu podľa potreby celoštátne ústredné orgány. Na Slovensku zriadi vláda na návrh ministra priemyslu, uskutočnený po dohode s povereníkom pre priemysel a obchod, taktiež oblastné orgány.“

Štatút z januára 1946 je rozdelený na dva charakteristické oddiely: I. Národné podniky; II. Ústredné (oblastné) orgány.

Podľa štatútu národné podniky zriaďoval minister priemyslu po dohode s ministrom financií, na Slovensku tiež po dohode s povereníkmi pre priemysel a obchod a pre financie. Formulácia „po dohode s povereníkmi“ nie je formálna, ale vystihuje reálnu situáciu, ktorá v čase prijatia štatútu národných podnikov bola uplatňovaná na základe tzv. prvej pražskej dohody z júna 1945. Na jej základe sa uplatňovala zásada, že jednotliví povereníci nezodpovedali jednotlivým rezortným ministrom (neboli im podriadení), ale Zbor povereníkov ako celok i jednotliví povereníci zodpovedali výlučne SNR. Teda nebola tu priama väzba nadriadenosti a podriadenosti medzi ministerstvom a poverením. Preto každé opatrenie týkajúce sa Slovenska vyžadovalo dohodu s povereníkom. To bolo však spojené s niektorými problémami.⁴

Národné podniky vznikali z majetkovej podstaty podnikov znárodnených a dovtedajších štátnych podnikov v znárodnených odvetviach. Predmet podnikania určoval minister priemyslu, na Slovensku po dohode s povereníkom pre priemysel a obchod.

Národné podniky boli majetkom štátu, mali postavenie samostatných právnických osôb, platili pre nich ustanovenia o obchodníkoch s plným právom. Boli vedené zásadami obchodného podnikania.⁵ Štát neručil za ich záväzky.⁶

Správa národného podniku prislúchala predstavenstvu podniku na čele s riaditeľom. Predstavenstvo sa skladalo, okrem riaditeľa (námestníka), najmenej z troch a najviac z deviatich členov. Len v odvetviach baníckych, kovorobných alebo strojárskych mohlo mať dvanásť členov.

⁴ Časopis *Budovateľ* zo 7. decembra 1945 k tomu poznamenal: „Neujasnenosť postavenia Slovenska je viditeľná i z niektorých ustanovení poštátňovacích dekrétov. Tak napr. vo všetkých otázkach týkajúcich sa Slovenska má rozhodovať príslušný minister v dohode s príslušným povereníkom. Dekréty neriešia otázku, čo sa stane, ak sa minister a povereník nedohodnú.“

⁵ „Národní podniky nejsou podniky státní v tom smyslu, že stát je plně diriguje, nýbrž byly postaveny na vlastní základnu, a jejich správa je na státním aparátu nezávislá.“ MRÁZEK, O.: Znárodněný průmysl r. 1946. Nové hospodářství, 3, č. 7, s. 128.

⁶ Tu bol určitý rozdiel v porovnaní so štátnymi podnikmi (štátne dopravné podniky, tzv. tabaková réžia atď.), kde bol štát ako podnikateľ zaviazaný za všetky právne konania a bol ručiteľom za splnenie záväzkov štátnych podnikov. V národných podnikoch riziko štátu ako majiteľa bolo obmedzené len na majetok existujúceho národného podniku.

Zamestnanci národného podniku volili jednu tretinu členov predstavenstva zo zamestnancov podniku. Zostávajúce dve tretiny členov predstavenstva menoval ústredný orgán, na Slovensku oblastný orgán, po prerokovaní s príslušným krajským zväzom územnej samosprávy a ústrednej záujmovej organizácie priemyslu, ktorou bolo Ústredné združenie slovenského priemyslu. Voľbu aj menovanie členov predstavenstva (aj náhradníkov) potvrdzoval minister priemyslu, na Slovensku po dohode s poverenikom pre priemysel a obchod. Potvrdenie mohlo byť kedykoľvek odvolané. Funkčné obdobie predstavenstva trvalo tri roky.

Predstavenstvo bolo kolektívnym orgánom. Malo právo navrhovať ústrednému (oblastnému) orgánu zmenu predmetu podnikania, navrhovať rozdelenie národného podniku, zlúčenie s iným národným podnikom, podávať návrhy programových investícií, podávať návrh (opäť ústrednému, resp. oblastnému orgánu) ročnej uzávierky a návrh na rozdelenie čistého zisku, resp. na úhradu straty. Uznesenia predstavenstva vykonával riaditeľ.

Z hľadiska financovania majetok národného podniku sa skladal z kmeňového majetku a z rezervného fondu. Rezervný fond sa tvoril z prídelov zo zisku.

Čistý zisk národného podniku sa delil takto (pozri schému 1 a 2):

1. Až do výšky zisku predpokladaného (rozpočítaného) podľa hospodárskeho plánu:

- a) závodnej rade sa prideliť 10 %, ⁷
- b) rezervnému fondu sa prideliť 20 %, ⁸
- c) zvyšok sa poukazoval na vyrovnávací účet. ³

2. Časť zisku, ktorá presahovala výšku zisku predpokladaného (rozpočítaného) podľa hospodárskeho plánu:

- a) závodnej rade sa prideliť 30 %, ⁷
- b) rezervnému fondu sa prideliť 20 %, ⁸
- c) zvyšok sa poukazoval na vyrovnávací účet.

V prípade bilančnej straty odpisovala sa z rezervného fondu, resp. pri jeho nedostatočnom krytí odpisovali sa tieto straty na konto kmeňového majetku (v tom prípade, keď straty predstavovali 1/4 hodnoty kmeňového majetku).

Ústredné (oblastné) orgány zriaďovala vláda na návrh ministra priemyslu na jednotné vedenie a podnikateľské obstarávanie spoločných záležitostí národných podnikov. Na Slovensku zriaďovala vláda na návrh ministra priemyslu po dohode s poverenikom pre priemysel a ob-

⁷ To nadväzuje na dekrét prezidenta republiky č. 104/1945 Zb., § 24. Nie je bez zaujímavosti, že desaťpercentný podiel závodnej rady na zisku spočiatku chápali pracovníci v niektorých podnikoch ako priamu účasť na hospodárení v tom zmysle, že peniaze z tejto účasti sa medzi nimi rozdeľujú.

⁸ Vyrovnávací účet bol vedený na ministerstve financií. O jeho použití rozhodovala vláda.

chod aj oblastné orgány. Každý národný podnik bol podriadený niektorému ústrednému orgánu, na Slovensku aj oblastnému orgánu. Ústrednému [oblastnému] orgánu určovala vláda na návrh ministra priemyslu predmet podnikania a počet členov predstavenstva.

Ústredný orgán menoval a odvolával riaditeľov podriadených národných podnikov, menoval a odvolával dve tretiny členov a náhradníkov predstavenstva podriadených národných podnikov, podával návrh na zriadenie nového národného podniku, vyjadroval sa k návrhu na zmenu predmetu podnikania, resp. sám tieto zmeny navrhoval, podával návrh na začlenenie národného podniku do iného ústredného [oblastného] orgánu, kontroloval a navrhoval plány programových investícií podriadených národných podnikov, určoval zásady pre získavanie úveru a pre realizáciu iných finančných operácií pre podriadené národné podniky, zabezpečoval zjednotenie organizácie podriadených národných podnikov vydávaním predpisov, usmerňoval činnosť a vzájomnú spoluprácu podriadených národných podnikov, schvaľoval návrhy hospodárskych plánov podriadených národných podnikov a vypracúval návrh celkového hospodárskeho plánu týchto podnikov, schvaľoval ročné účtovné uzávierky podriadených národných podnikov — s výnimkou národných podnikov na Slovensku — a oblastných orgánov, zabezpečoval normalizáciu a typizáciu v podriadených podnikoch, staral sa o výskum v rámci svojho odboru, určoval zásady predajnej organizácie, prípadne realizoval sám predaj výrobkov podriadených národných podnikov, uskutočňoval výskum trhu, spolupôsobil pri tvorbe cien výrobkov podriadených národných podnikov, študoval organizáciu odbytu i cenovú politiku, otázky dopravné, colné a devízové,⁹ určoval pre podriadené národné podniky zásady pre nákup, resp. sám realizoval spoločný nákup, nariaďoval štatistické zisťovania, ktoré zhromažďoval a spracúval, uskutočňoval kontrolu podriadených národných podnikov a oblastného orgánu, rušil uznesenie a opatrenia národných podnikov a oblastného orgánu, ktoré odporovali záujmom národných podnikov a nahradzoval ich podľa potreby vlastným uznesením.

Oblastný orgán vykonával na Slovensku voči národným podnikom činnosti uvedené pri ústredných orgánoch. Okrem toho schvaľoval ročnú účtovnú uzávierku podriadených podnikov a ich návrhy na rozdelenie čistého zisku, uskutočňoval podľa potreby a po dohode s ústredným orgánom predaj výrobkov alebo nákup pre jemu podriadené národné podniky.

Pre financovanie ústredných [oblastných] orgánov platili zásady uvedené pre podniky [kmeňový majetok, rezervný fond, rozdeľovanie čistého zisku atď.]. Keď nebolo možné, aby si tieto orgány hradili náklady z vlastných prostriedkov, rozvrhovala sa predpokladaná nekrytá čiastka na podriadené podniky vo forme príspevkov, určených na začiatku roku a schválených ministerstvom priemyslu, pri oblastných orgánoch po dohode s povereníctvom pre priemysel a obchod.

Ministerstvo priemyslu rozhodovalo o začlenení národného podniku do iného ústredného [oblastného] orgánu, schvaľovalo plány programových in-

⁹ Ústredné, oblastné orgány, ako aj podniky uskutočňovali až do roku 1948 samy aj zahraničný obchod.

vestícií národných podnikov, schvaľovalo celkové hospodárske plány národných podnikov, rušilo uznesenia a opatrenia ústredného orgánu, ktoré odporovali záujmom ústredného orgánu alebo národných podnikov a nahradzovalo ich podľa potreby vlastným uznesením, schvaľovalo účtovnú uzávierku ústredných orgánov, schvaľovalo návrhy ústredných orgánov na rozdelenie ich čistého zisku (to platilo aj pri uhrádzovaní straty). Pokiaľ išlo o národné podniky na Slovensku, rozhodovalo ministerstvo priemyslu po dohode s povereníctvom pre priemysel a obchod.

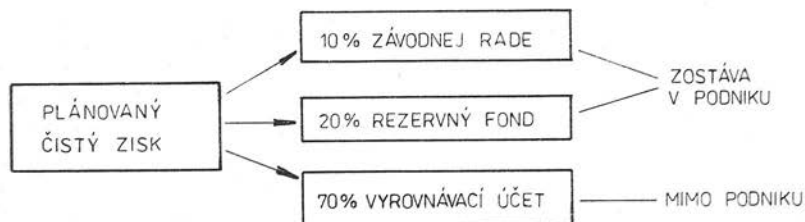

Schéma 1.

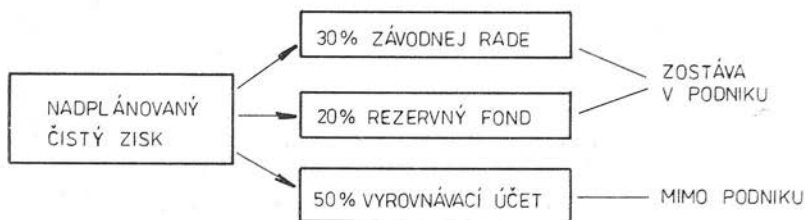

Schéma 2.

Vláda rozhodovala o rozdelení ústredného orgánu, zlúčení s iným ústredným orgánom a o zriadení nového ústredného orgánu, a to na návrh ministerstva priemyslu, na Slovensku po dohode s povereníkom pre priemysel a obchod, rozhodovala o rozdelení oblastného orgánu, o zlúčení s iným oblastným orgánom a o zriadení nového oblastného orgánu.

Ako vidieť z uvedených základných princípov prvého štatútu priemyselných národných podnikov, veľký vplyv pri menovaní kolektívnych orgánov znárodnených podnikov mali ústredné a oblastné orgány, ktoré menovali dve tretiny predstavenstva a zostávajúcu tretinu volili zamestnanci národného podniku. To bolo dôvodom na to, že ešte pred oficiálnym vyhlásením ústredných a oblastných orgánov a menovaní vládou ústredných a oblastných riaditeľov a ich námestníkov, ako aj predstavenstva týchto orgánov sa rozvinul boj o ich obsadenie¹⁰ medzi KSČ a

¹⁰ Uvedené návrhy boli schválené vládou 29. 1. 1946. Pozri Pravda, 1. februára 1946. Tu ešte neboli zahrnutí členovia oblastného predstavenstva v sektore drevopriemyslu a riaditeľ.

KSS na jednej strane a buržoáznymi stranami, najmä lidovcami a národnými socialistami na druhej strane (sociálni demokrati v zásade podporovali návrhy komunistov).

Návrhy na menovanie ústredných a oblastných riaditeľov a ich námestníkov, ako aj ich predstavenstiev, predkladal minister priemyslu vláde po tzv. vypočutí príslušnej odborovej organizácie. Pri obsadzovaní uvedených funkcií a predstavenstiev malo teda nemalé slovo revolučné odborové hnutie a SOR,¹¹ ktoré dokonca na jednu tretinu predstavenstva predkladali návrhy.

Demokratická strana na Slovensku, ako aj buržoázne strany v Čechách sa, pochopiteľne, snažili do vedúcich funkcií presadiť svojich ľudí a zväčša argumentovali ich odbornosťou a skúsenosťami v priemyselnom podnikaní. Demokratická strana rázne zdôrazňovala, že KSS má len minimálny počet ľudí, ktorí by boli schopní riadiť oblastné orgány.

Po rokovaníach v Národohospodárskej komisii KSS a so súhlasom Národohospodárskej komisie KSČ boli prijaté a dôsledne presadzované dve zásady. Prvou bola zásada, aby sa súhlasilo s obsadením funkcie oblastného riaditeľa navrhovaného demokratmi len v tom prípade, kde ústredným riaditeľom bol komunista. Druhá zásada spočívala v tom, že tam, kde oblastný riaditeľ nebude komunista, presadiť, aby jeho námestníkom bol komunista.

Rokovania a spory pri obsadzovaní ústredných a oblastných orgánov boli jednou z rozhodujúcich príčin, ktoré viedli k pomalému tempu pri organizácii znárodneného priemyslu. K. Gottwald na konferencii krajských tajomníkov KSČ a redaktorov straníckej tlače 4. 2. 1946 k tomu poznamenal: „Ďalšia bolesť, ktorú dnes máme, je absolútne pomalé, nedostatočné tempo pri organizovaní zoštatneného priemyslu. Je to dôsledok sporu strán a rozličných záujmových skupín pri obsadzovaní vedúcich orgánov...“¹²

Už nie s takou intenzitou záujmových rozporov prebiehalo prerokúvanie návrhov na menovanie členov predstavenstva a ich náhradníkov pre oblastné orgány. Ako sme už povedali, na 1/3 členov predstavenstva predkladali návrhy ROH a SOR. Príčinou nebol ani tak menší záujem Demokratickej strany o obsadenie predstavenstva, ale skôr uvedená skutočnosť silného reálneho vplyvu ROH a SOR. Tak sa do predstavenstiev dostali vo veľkej miere komunisti a odboroví funkcionári prevažne zo znárodnených podnikov.

Pravda, ťažkosti s realizáciou organizácie znárodneného priemyslu pokračovali aj naďalej. Zvlášť vyhranene sa prejavovali v potravinárskom priemysle, čo rôznorodí odporcovia znárodnenia umelo živili a využívali na svoje politické ciele. Na zasadnutí ÚV KSČ v januári 1947 súdruh K. Gottwald povedal: „Tretia taká ťažkosť, ktorá nás hamuje na

¹¹ Podľa § 19 a § 2, odst. 2 dekrétu 100/1945 Zb.

¹² GOTTWALD, K.: Spisy XII. Bratislava, SVPL 1955, s. 308.

každom kroku, je stále ešte nedobudovaná organizácia znárodneného hospodárstva.“ A ďalej: „Fakt je, že dnes sa všetko obsadzuje podľa politického kľúča. Všade tam, kde to nejde, vidíte, že je to preto, lebo tam druhá a tretia strana chce mať svoje zastúpenie, a to by vyžadovalo toľko a toľko riaditeľstiev, zástupcov atď. Prirodzene, že za tým všetkým stojí reakcia, ktorá má z toho veľkú radosť, ktorá vie, že takýto neurovnaný stav, nezakončená organizácia znárodneného hospodárstva na výkone nepridá...“¹³

Politický „kľúč“ pri obsadzovaní vedúcich miest v priemysle bol realitou a túto zásadu uplatňovali aj komunisti. To platí aj napriek tomu, že vo všeobecnosti sa formulovala zásada odbornosti a štátnej spoľahlivosti, ktorá je obsiahnutá aj v Budovateľskom programe z 8. júla 1946: „Pri obsadzovaní vedúcich miest v znárodnenom priemysle nešmie rozhodovať stranícka príslušnosť, ale musí rozhodovať odborná znalosť a štátna spoľahlivosť.“¹⁴

Z hľadiska vlastného fungovania znárodneného priemyslu, ale aj v ústredných a oblastných orgánoch sa zdôrazňovala zásada, že správa národného podniku prísluší predstavenstvu na čele s riaditeľom. *Teďa kolektívne vedenie a kolektívna zodpovednosť*. K. Gottwald to charakterizoval v novembri 1945 takto: „V organizácii vedenia podnikov sme spojili princíp kolektívnej zodpovednosti s princípom osobnej zodpovednosti. Tak sme zabezpečili nielen zodpovedné osobné vedenie, ale novým ľuďom poskytujeme aj možnosť, aby nadobudli skúsenosti práve účasťou na správe závodov, a tak aby nám vyrástli nové kádre.“

Pri prijatí zásady kolektívnej zodpovednosti zohrali zrejme dôležitú úlohu politické aspekty. Je vhodné poznamenať, že pôvodne v osnove dekrétu prezidenta republiky o poštátnení kľúčových priemyselných podnikov bola vyslovená zásada, že zodpovedným a rozhodujúcim činiteľom je riaditeľ podniku. To vyplýva zo stanoviska Demokratickej strany k poštátneniu kľúčového priemyslu, kde sa uvádza: „Ďalej bola vyslovená požiadavka, aby poštátnené podniky boli spravované kolektívnym orgánom, ktorému by sa zodpovedal riaditeľ podniku a nie ako to navrhuje osnova dekrétu, aby boli spravované riaditeľom ako rozhodujúcim činiteľom a poradným zborom.“¹⁵

Vplyv politických aspektov pri prijatí zásady kolektívnej zodpovednosti je zrejmy aj z toho, že pre komunistov nemohla byť neznáma zásada jediného zodpovedného vedúceho, ktorá sa v tom čase jednoznačne presadzovala a uplatňovala v ZSSR. Výstižná je v tomto smere — z hľadiska politickej konštelácie — charakteristika V. Lukeša: „Nové po-

¹³ GOTTWALD, K.: Spisy XIII. Bratislava, SVPL 1958, s. 336.

¹⁴ Tamtiež, s. 161.

¹⁵ Čas, 3. októbra 1945. Bude vecou ďalšieho výskumu podrobne objasniť konkrétne postoje jednotlivých politických síl k tejto otázke.

měry sociální a politické si vynutily, že v čele podniku nestojí jeden ředitel, nýbrž že je zde určitý aparát.¹⁶

V odborných kruzích hospodářských pracovníků sa dávalo jasne najavo, že táto zásada je vo svojej podstate nesprávna a treba ju v štatúte korigovať.¹⁷ „...nelze nadále, byť i pouze v liteře zákona obhájit ve vedení národních podniků obou stupňů kolektivní správu a kolektivní odpovědnost za případný nezdar... v organizaci řízení podniku má vystupovat toliko jedna osobnost.¹⁸ „Dosavadní způsob vedení podniků, ačkoliv již byli jmenováni podnikoví ředitelé, není ještě možno ve většině případů označiti za zcela uspokojivý a výkonný. Vedení nesmí totiž spočívatí na skupině osob, byť byly sebe nadanější a lepší, protože se kolektivisací stává nepružným, a nehodí se proto do živého organismu hospodářského podnikání. Velmi dobře pochopili tuto věc po dlouhých zkušenostech státníci a národohospodáři SSSR, kteří v organizaci celého svého hospodářství a zvláště průmyslu došli k systému tzv. «odinnáčalstva», v němž jediný ředitel vede podnik, nejsa ovlivňován žádným sborem a pak za jeho vedení osobně odpovídá.¹⁹

Z hľadiska financovania sa prijala dôležitá zásada, že národné podniky boli finančne napojené na Ministerstvo financií, kde odvádzali rozhodujúcu časť plánovaného zisku (70 %), ako aj nadplánovaného zisku (50 %). Ďalej to bola skutočnosť, že v podnikoch (aj v ústredných a oblastných orgánoch) sa tvoril jediný fond (rezervný).

Financovanie národných podnikov bolo prakticky odtrhnuté od celoštátneho hospodárstva a ponechalo si tak prvky kapitalistického hospodárskeho systému. Pravda, tieto kapitalistické prvky boli v značnej miere už modifikované. Denník Pravda k tomu výstižne poznamenal, keď charakterizoval spôsob financovania národných podnikov a ústredných a oblastných orgánov, „kde sa vychádza z názvov síce známych podnikateľským útvarom liberalistickým — z kmeňového majetku a rezervných fondov — ale funkciou a určením tou mierou uspôsobených novému nazeraniu, že sú v podstate v tomto zmysle novými pojmami“.²⁰ Ďalej sa v článku zdôrazňuje, že pri delení čistého zisku je na prvom mieste dotácia závodnej rade (a až potom rezervnému fondu, a napokon odvod na vyrovnávací účet).

Z hľadiska platných zásad financovania národných podnikov je zaujímavé stanovisko J. Púčika, kurátora Ústredného združenia slovenského priemyslu, ktorý v záujme pružného financovania národných podnikov vyzdvihol úsilie vytvoriť „čo najväčšie národné podniky, ktoré by vedeli vo vlastnom rámci uhradzovať aj prípadné prevádzkové straty jednotlivých

¹⁶ LUKES, V.: Zkušenosti s dosavadní organizací národních podniků. Československý průmysl, 1947, č. 5, s. 171.

¹⁷ Zásada jediného zodpovedného vedúceho bola uplatnená až v novom štatúte národných podnikov z roku 1950.

¹⁸ LUKES, V.: C. d., s. 170.

¹⁹ FREI, J.: Organizace našeho kovodělného průmyslu a jeho dnešní problémy. Československý průmysl, 1947, č. 2, s. 42.

²⁰ Pravda, 2. marca 1946.

vých závodov. Jednotlivé národné podniky nemôžu totiž prevádzkať svoje prípadné zisky priamo v prospech stratových podnikov, ale prípadné straty sa môžu, keď to dovoľí vláda, uhradzovať jedine z vyrovnávacieho účtu pri Ministerstve financií, na ktorý zárobkové podniky odvádzajú svoje konečné zisky. Zaoštarávanie prevádzkových prostriedkov cez tento účet sa zdá pre bežné hospodárenie ťažkopádne a bude preto najlepšie, keď sa podniky pri svojej organizačnej výstavbe vybudujú tak, aby v otázkach financovania boli samostatné a nezávislé²¹. Takéto stanovisko vychádzalo z reálnej situácie spôsobu financovania (iné aspekty v tejto súvislosti nebralo do úvahy) národných podnikov, ako aj z potreby „obranyschopnosti“ a ekonomickej životnosti národných podnikov, ktoré v tomto období boli terčom útokov rôznych neprajníkov znárodneneho priemyslu, k čomu bola najvhodnejšia argumentácia o nerentabilnosti a stratovosti národných podnikov. Tá v skutočnosti vo viacerých prípadoch aj existovala. „Nie je tajomstvom, že mnohé naše podniky pracujú toho času so stratou, že nie sú rentabilné. Sú to jednak podniky, ako Podbrezovské železiarne, Krompašské medené huty a iné...“²²

Vo vnútropodnikovom riadení bolo možné uplatňovať rôzne systémy, ktoré zodpovedali zásade, že národné podniky „sú obchodníkmi s plným právom a sú vedené zásadami obchodného podnikania“. Z najznámejších systémov to bolo socialistické podnikové hospodárstvo v koncerne Baťa a rozvrhové účtovníctvo v Zbrojovke. Národné podniky boli priamo spojené s trhom, ktorý overoval hospodárnosť a kvalitu ich výrobkov. Okrem toho boli stále predmetom kritiky buržoázných strán. To všetko ich nútilo aj bez smerníc a ukazovateľov²³ zaoberať sa problémami rentability, kalkulovať s nákladmi a výnosmi, t. j. viesť výrobu v intenciách racionálneho hospodárenia.

Ústredné a oblastné orgány boli konštituované „na jednotné vedenie a obštarávanie spoločných záležitostí podriadených národných podnikov“, čím nadobúdali predovšetkým normotvornú, koordinačnú a kontrolnú funkciu. Pritom ústredné a oblastné orgány na jednej strane a národné podniky na druhej strane mali rovnocennú právnu subjektivitu. Ústredné a oblastné orgány aj pri zabezpečovaní spoločných záležitostí národných podnikov uskutočňovali túto činnosť na podnikateľskom princípe. Okrem možného finančného príspevku na činnosť ústredných, resp. oblastných orgánov, nebolo ďalšie finančné spojenie s podriadenými podnikmi.

Základné princípy prvého štatútu znárodných priemyselných podni-

²¹ Budovateľ, 8. februára 1946, s. 1.

²² Komunistická strana Slovenska. Dokumenty z konferencií a plén 1944–1948. Bratislava, Pravda 1971, s. 373.

²³ K plánovaniu kvalitatívnych ukazovateľov sa pristúpilo iba v roku 1948, keď boli zaradené ukazovatele hospodárnosti výroby.

kov vytvorili určité rámce hospodárenia, ktoré vychádzali z objektívnej situácie, kde rozhodujúce miesto mal pomer politických síl. Tomuto zodpovedala aj organizácia znárodneného priemyslu, keď na Slovensku vznikajú oblastné orgány znárodneného priemyslu ako výraz tzv. asymetrického riešenia v politickej oblasti, ktorá sa takto rozšírila aj na oblasť znárodneného priemyslu.

Konzultácie

Možnosti a hranice súčasnej buržoáznej prognostiky

KOMÍNKOVÁ, Zora

Ešte na prelome 60. a 70. rokov prebiehala v marxistickej ekonomickej teórii živá a často ostrá diskusia okolo miesta ekonomickeho prognózovania v socialistickej centrálne plánovanej ekonomike. Obdobie pochybností okolo funkcie prognózovania za socializmu bolo odrazom nepochopenia fenoménu spoločensko-ekonomickej *neurčitosti*, ktorý sa pre centrálne plánovanú ekonomiku mechanicky odmietal. V dynamických spoločenských procesoch však treba vždy rátať s neurčitostou ako s trvalou, hoci premenlivou charakteristikou. Prognóza — v našom prípade ekonomická — ako vedecká výpoveď o neurčitých aspektoch budúcej objektívnej reality v určitom časovom horizonte sa v marxistickej ekonomickej teórii udomácnila až po prekonaní voluntaristických názorov na socialistické plánovanie, ktoré sa zakladali na stotožňovaní kategórie *neurčitosti* s kategóriou *živelnosti*, vlastnou trhovej kapitalistickej ekonomike. Dnes, keď sa dokázalo, že prognóza nie je návratom od plánovaného hospodárstva k hospodárstvu trhovému, ale naopak, že je nástrojom na zvýšenie vedeckosti plánovania, venuje sa v socialistických krajinách ekonomickeému prognózovaniu čoraz viac pozornosti, prezentovanej mnohými vedeckými publikáciami a zaradením problematiky ekonomickeho prognózovania do štátnych plánov základného i aplikovaného výskumu [k tejto problematike pozri aj [1, s. 590–595 a 2, s. 453–457]].

V kapitalistických krajinách má ekonomické prognózovanie už dlhú tradíciu, siahajúcu do 20. rokov nášho storočia. V tom čase vznikajú v USA prvé pokusy o krátkodobé prognózovanie ekonomickeho cyklu. Ďalší vývoj prognózovania bol podmienený rozvojom štátnomopolistickej hospodárskej politiky a kapitalistického plánovania. Od krátkodobého prognózovania sa postupne prechádzalo na strednodobé a dlhodobejšie prognostické výhľady, ktorá plnia niekoľko dôležitých hospodáskopolitických funkcií. Prognóza sa stáva jednak orientačným dokumentom o predpokladanom vývoji svetovej ekonomiky a jednotlivých „štrukturálnych“ či „globálnych“ faktorov, a tak má jednak pomáhať hospodárskej politike pri voľbe optimálnych postupov na zabezpečenie rovnovážneho a dlhodobého rastu, jednak má byť nástrojom na vyhodnocovanie alternatívnych hospodársko-politických programov na dosiahnutie požadovaných cieľov. V tejto súvislosti sa predmetom prognózy zároveň stáva analýza vplyvu konkrétnych nástrojov ekonomickeho regulovania na pohyb ekonomickeho systému v budúcnosti.

S prehlbujúcou sa krízou kapitalizmu a s narastajúcim vplyvom svetovej socialistickej sústavy na formovanie hlavných smerov svetového vývoja je buržoázny prognostický výskum stále viac nútený prispievať aj k rozvoju buržoáznej ideológie, k obhajobe historickej perspektívy kapitalistického spoločensko-ekonomického systému. Túto funkciu plnia predovšetkým dlhodobé prognostické či futurologické koncepcie, teórie a štúdie, ktorých obsah azda najzreteľnejšie ilustruje všeobecné hranice súčasnej buržoáznej prognostiky.

V ostatných rokoch sa na Západe objavili názory poukazujúce na určitú krízu ekonomického prognózovania, ktorá sa zdôvodňuje jednak jeho stále nedokonalou metodológiou — tu sa odzrkadľuje zrejme sklamanie z výsledkov „ekonometrickej eufórie“, resp. prognostických ekonometrických modelov zo 60. a 70. rokov, no zároveň prudkým vzrastom rôznych „neurčitých“ faktorov vo vývoji svetovej ekonomiky. Tieto faktory, prirodzene, obmedzujú možnosti presnejšieho dlhodobého prognózovania, ale na druhej strane, práve z týchto dôvodov sa v hospodárskopolitických orgánoch zvyšuje záujem o dlhodobé prognózy.

Rozvoj výpočtovej techniky umožňuje postupne prekonávať prílišný schematizmus prvej generácie prognostických modelov, často až slepo dôverujúcich ekonometrickým metódam. V buržoáznej prognostike sa objavujú systémové prístupy, v rámci ktorých sa vzájomne prepájajú modely rôzneho typu (napr. ekonometrické modely s národnými účtami, optimalizačnými metódami, tabuľkami medziodvetvových vzťahov a pod.). Ide o syntetizáciu rôznych analytických nástrojov, metodických prístupov a výpočtovej techniky s cieľom obsiahnuť v jednom takomto systéme rôzne časové horizonty i štrukturálne aspekty prognostického výskumu. S nadobúdaním skúsenosti o možnostiach využívania matematiky, matematického a štatisticko-matematického modelovania ekonomických procesov, ktoré v koncentrovanej podobe reprezentuje tzv. teória dynamických ekonomických systémov, napokon snahy o komplexifikáciu modelov prognózovania vyústili do modelov systémovej dynamiky a v súčasnosti nadobudli niektoré celkom nové črty v podobe práve sa formujúcich konceptov prognózovania (evolučné modely, synergetika, disipatívne štruktúry atď.) [3].

Tendencia ku komplexifikácii ekonomického prognózovania sa pritom neprejavuje iba v jeho metodickom aparáte, ale aj v objekte ekonomických prognóz. Ako reakcia na čoraz väčšiu internacionalizáciu kapitalistickej ekonomiky, a osobitne na internacionálny charakter krízových procesov, ktoré kapitalistické svetové hospodárstvo sprevádzajú od začiatku 70. rokov, objektom mnohých prognóz sa stávajú najzávažnejšie aspekty vývoja svetovej — predovšetkým však kapitalistickej — ekonomiky. Túto tendenciu reprezentujú prognózy OSN a rôznych medzinárodných inštitúcií, ktoré sa zvyčajne vyhodnocujú pomocou tzv. modelov svetovej ekonomiky [4].

Formalizované metódy ekonomického prognózovania predstavuje v súčasnosti dlhý rad prognostických modelov, ktoré majú zväčša makroekonomický charakter a slúžia predovšetkým ako metodický základ krátkodobého a strednodobého štátnomonopolistického regulovania ekonomiky. Ich rozbor — čo aj len ilustratívny — si žiada samostatnú štúdiu, ktorú pripravujeme. V tejto stati sa chceme jednak zamerať iba na vybrané prognostické prístupy a metódy, jednak chceme priblížiť jednu z analytických metód krátkodobého prognózovania — metódu ekonomických barometrov a indexov, ktorá patrí vôbec k priekopníckym metódam buržoázneho prognózovania. Trvalá obľuba tejto metódy, ktorá slúži na odhaľovanie niektorých javových „zákonitostí“ kapitalistickej akumulácie, vyplýva zo skutočnosti, že napriek rozvinutým sústavám dlhodobejšieho, resp. strednodobého štátnomonopolistického regulovania ekonomiky, nepodarilo sa buržoáznym štátom odstrániť typicky cyklický pohyb kapitalistickej ekonomiky. Z funkčného hľadiska sleduje táto metóda predovšetkým hospodárskopolitické ciele. Na druhej strane neschopnosť buržoázných vlád stabilizovať v dlhodobejšom, resp. strednodobom časovom horizonte ekonomický rast nie je iba dôsledkom špecificky cyklického charakteru kapitalistickej akumulácie, ale aj nedostatočnej výpovedacej hodnoty dlhodobých prognostických štúdií, zahŕňaných do prúdu tzv. buržoáznej futurologie. Tieto práce, ktoré aspirujú na teórie výkladu ďalšieho „osudu“ nielen kapitalizmu, ale ľudstva vôbec, síce v niektorých prípadoch poukazujú na všeobecné, celosvetové aspekty a problémy spoločensko-ekonomického vývinu v budúcnosti, no v zásade smerujú k obhajobe kapitalizmu a plnia tak predovšetkým ideologicko-apologickú funkciu buržoázneho ekonomického prognózovania. Napokon prakticko-poznávacie i ideologicko-apologické obmedzenia oboch týchto prístupov sú v mnohom príčinou aj slabej účinnosti strednodobých makroekonomických prognóz, v ktorých sa nedostatky krátkodobých prognóz ekonomického cyklu a pokrivených futurologických predpovedí stretávajú, a spolu s ďalšími bariérami inštitucionálneho i výkonného aparátu a nástrojov strednodobého štátnomonopolistického regulovania ekonomiky naostatok ďalej násobia.

K súčasným tendenciám buržoázneho výskumu budúcnosti bola v rámci seriálu konzultácií o prognózovaní v Ekonomickom časopise publikovaná stať M. Mráčka a O. Sužu [5]. Autori v nej poukazujú na niektoré všeobecné obsahové a metodologické aspekty súčasnej buržoáznej futurologie, a to predovšetkým z hľadiska reformistického riešenia globálnych problémov. Naším cieľom je skôr naznačiť hospodárskopolitické ambície súčasnej buržoáznej prognostiky, poukázať na jej miesto v sústavách štátnomonopolistického regulovania ekonomiky v protiklade k obmedzeným možnostiam, ktoré jej dáva spolový výklad predstáv o budúcnosti nielen kapitalizmu, ale celého ľudstva.

Krátkodobé prognózovanie ekonomického cyklu

V 20. rokoch vzniká v USA inštitucionalistická koncepcia cyklu, resp. podrobne sa opisujú rôzne znaky cyklu a na ich základe sa rozpracúva sústava tzv. *indikátorov*, ktorých zovšeobecnenie malo dať základ konjunktným prognózam. Hlavným predstaviteľom tohto smeru bol W. C. Mitchell a v rámci Národného ústavu pre ekonomický výskum (NBER) ho nasledovali ďalší ekonómovia, ako F. A. Burns, G. H. Moore, V. Zarnowitz a iní. Z inštitúcií, ktoré mali v USA významný podiel na rozpracovaní metód konjunktného prognózovania treba ďalej uviesť Výbor pre ekonomický výskum pri Harvardskej univerzite, kde vzniká jedna z najznámejších metód — *metóda „predstihu a oneskorenia“*, vychádzajúca z empirického poznatku, že niektoré z cyklicky sa vyvíjajúcich štatistických radov (tzv. *leaders*) predstihujú iné štatistické rady [6, s. 312–340]. Po preskúmaní minulých výkyvov sa predpokladalo, že títo „hlásatelia“ poskytnú jednoduchú a bezpečnú základňu na predpo-

vedanie tzv. bodov zvratu ekonomického cyklu. Skúsenosti však ukázali, že metóda nie je zďaleka taká spoľahlivá, predovšetkým preto, že sa ťažko dalo bezprostredne posúdiť, či pohyb určitého „hlásateľa“ smerom nahor alebo nadol je iba „menšia nepravidelnosť“ alebo skutočný zvrat vo vývoji cyklu.¹

Prognózovanie z 20. rokov pri predvídaní krízy z roku 1929 v podstate zlyhalo, no sama myšlienka konštruovať časové rady rôznych konjunkturných ukazovateľov, a na ich základe určiť konjunkturné indikátory, podstatne obohatila metodiku výskumu ekonomických cyklov a ich prognózovania. Napokon ich zlyhanie v najpotrebnejšom momente, t. j. pri nástupe Veľkej hospodárskej krízy, podnietilo snahy o hľadanie nových, účinnejších foriem. Rozpracovanie metód, pomocou ktorých by sa dali vopred určovať tzv. body zvratu cyklu a rozsahu cyklických výkyvov, stalo sa osobitne aktuálne s rozvojom štátnomonopolistickej hospodárskej politiky, prechádzajúcej postupne od protikrizových opatrení „ex-post“ k preventívnym štátnym zásahom.

V roku 1938 vzniká v NBER sústava tzv. *cyklických indikátorov*, využívajúca poznatky Mitchellových prác a spomínanú metódu „predstihu a oneskorenia“ [7]. Sústava sa postupne zdokonaľovala a slúži ako hlavný nástroj na analýzu a prognózovanie konjunktúry aj v súčasnosti.

Sústava indikátorov používaná v NBER vychádza z týchto hlavných metodologických princípov [pozri [8]]:

— Predpokladá sa, že rozhodujúci vplyv na správanie podnikateľov má zisk. Medzi štatistickými indikátormi preto ústredné miesto majú ukazovatele, ktoré vplývajú na masu zisku — ceny, výrobné náklady, objem predajov atď.

— Dôležitú úlohu v pohybe rôznych ekonomických ukazovateľov majú časové oneskorenia.

— Nejakým spôsobom treba brať do úvahy osobitosti jednotlivých cyklov.

Sústava je založená na porovnaní správania rôznych ukazovateľov konjunktúry voči tzv. štandardnému cyklu — určenému najvyšším bodom rozmachu a najnižším bodom poklesu hospodárskej činnosti v rámci celkovej „cyklickej vlny“. Po preskúmaní vývoja „špecifických cyklov“ jednotlivých ukazovateľov vo vzťahu k „štandardnému cyklu“ sa najspoľahlivejšie ukazovatele rozdelili do troch skupín. Do prvej skupiny patria ukazovatele, ktoré začínajú svoj pohyb nahor alebo nadol prv, ako do-

¹ Z produkcie harvardskej školy je ďalej známy tzv. trojkrivkový barometer skonštruovaný na základe korelačnej závislosti troch kategórií štatistických radov a ich troch kriviek: krivka A (špekulácia) zahŕňala kurzy priemyselných účastín a dlžobné záväzky newyorských bánk; krivka B (biznis) zahŕňala dlžobné záväzky bánk za hranicami New Yorku a ceny tovarov; krivka C (peňaží, resp. bankovej činnosti) zahŕňala úrokové miery z obchodných cenných papierov. Zistilo sa, že krivka A všeobecne predstihuje krivku B o štyri až desať mesiacov, kým krivka B predstihuje krivku C o dva až osem mesiacov. [Pozri [6, s. 315–316].]

chádza k zlomu v dynamike celkovej podnikateľskej činnosti, menia sa teda v predstihu, a preto sa označujú ako „vedúce“ (leading group). Druhú skupinu tvoria časovo sa zhruba zhodujúce, „súbežné“ ukazovatele (roughly coincident group), t. j. ukazovatele, ktorých dynamika sa približne zhoduje s dynamikou „štandardného cyklu“. Tretiu skupinu tvoria „zaostávajúce“, resp. „oneskorujúce sa“ ukazovatele (lagging group), ktoré sa menia až s určitým časovým odstupom po zvrate v dynamike celkovej podnikateľskej činnosti.

Pri vyhodnocovaní spoľahlivosti indikátorov cyklu sa celkove zistilo, že ich pohyb v priebehu cyklu sa dosť menil a často dochádzalo až k „presunom“ ukazovateľov z jednej skupiny do druhej (napr. v jednej fáze cyklu bol ukazovateľ „vedúci“ a v inej fáze cyklu zase „zaostávajúci“). Úplnú spoľahlivosť (t. j. napr. vedenie v 100 % prípadov) sa pritom nepodarilo zabezpečiť ani ďalšími revíziami ukazovateľov. Väčšina ukazovateľov totiž podlieha rôznym typom výkyvov, vrátane takých, ktoré prekračujú rámec jednotlivých cyklov. Pritom práve vopred určitý typ výkyvov ostáva aj v súčasnosti jedným z najzložitejších problémov pri prognózovaní bodov zvratu cyklu.

Štatistická analýza ekonomických cyklov sa ďalej rozvíjala po druhej svetovej vojne [9; 10; 11], NBER venoval veľkú pozornosť vlastnostiam indikátorov, cyklických výkyvov a podrobne rozpracoval požiadavky, ktorým majú ukazovatele zodpovedať:

— vývoj ukazovateľa sa má sledovať v priebehu 50 rokov a viac, aby sa mohlo objasniť množstvo variantov ich „dočasného správania“ vo vzťahu k „štandardnému cyklu“;

— aby ukazovateľ mohol slúžiť ako „signalizátor“, musí dôjsť k zvratu v jeho dynamike najmenej tri mesiace pred celkovým zvratom konjunktúry, pričom táto medzera musí byť v každom cykle relatívne stála;

— ukazovateľ nemá podliehať podstatným necyklickým výkyvom;

— cyklické výkyvy ukazovateľa majú byť dostatočne jasne vyjadrené a majú mať viac-menej stálu amplitúdu výkyvov od cyklu k cyklu;

— ukazovateľ sa má v budúcnosti správať približne tak ako v minulosti.

Ukázalo sa však, že týmto náročným kritériám nezodpovedá v podstate žiaden ukazovateľ a aj po ďalších zdokonaleniach metodológie hodnotenia úlohy jednotlivých indikátorov je zrejmé, že dlhodobé ukazovatele, ktoré by plne zodpovedali ideálnym požiadavkám, prakticky neexistujú.

Z hľadiska konečného hospodárskopolitického cieľa sústavy indikátorov k jej najväznejším „bielym miestam“ patrí predovšetkým skutočnosť, že „vedúce“ ukazovatele neplnia spoľahlivo svoju hlavnú úlohu, t. j. včasné signalizovanie zlomu vo vývoji konjunktúry, a osobitne vznik kríz. To sa napokon ukázalo aj v 70. rokoch: napríklad pred krízou 1969–1970 iba štyri z dvanástich „vedúcich“ ukazovateľov naznačovali možnosť zlomu v cykle, kým zvyšných osem vôbec nesignalizovalo blížiacu sa krízu. Zároveň treba mať na zreteli, že všetky hodnotenia významu jednotlivých ukazovateľov sa zakladajú na subjektívnych odhadoch expertov, berú do úvahy minulé cykly, a preto existuje vždy pravdepodobnosť, že body zvratu danej konjunktúry nebudú predvídať

správne, čím sa, prirodzene, oslabuje ich hlavná funkcia v celom prognózovaní konjunktúry.

Za vážny nedostatok existujúcej sústavy indikátorov sa najmä v ostatných rokoch považuje, že sa v nich dostatočne neodzrkadľuje rastúci vplyv inflácie na ekonomický cyklus. Buržoázni ekonómovia z toho robia záver, že pri analýze ekonomických cyklov by sa mala venovať väčšia pozornosť dôslednému rozlišovaniu medzi nominálnymi a reálnymi indikátormi. Chronický charakter súčasnej inflácie totiž vedie okrem iného k tomu, že ukazovatele cien do značnej miery prestávajú signalizovať zmeny vo vývoji konjunktúry, a tak strácajú vlastnosť indikátorov.

Stále nevyriešeným problémom zostáva aj skutočnosť, že ani pomocou počítačov sa nepodarilo vylúčiť vplyv všetkých necyklických faktorov na správanie indikátorov. V. Zarnowitz napríklad poukazuje na to, že exogénne poruchy a *hospodárska politika* vlády „znižujú účinnosť všetkých prognostických prístupov, ktoré sa opierajú hlavne o opakujúce sa prvky pri vzájomnom pôsobení síl v rámci hospodárstva“, a preto „zdokonalenia pri použití cyklických indikátorov (ako aj iných metód ekonomického prognózovania) podstatne závisia od pokroku vedomostí o úlohe vládnej stabilizačnej politiky a iných činností“ [12].

Z uvedeného stanoviska jasne vidieť protiklad a paradox štátnomonalistickej hospodárskej politiky a ekonomického prognózovania: konjunktúrne prognózy majú predvídať zmeny v pohybe cyklu a slúžiť tak potrebám stabilizačnej politiky, ktorá má uskutočniť nápravné opatrenia. Lenže sama hospodárska politika sa stáva novou „neznámou“, ktorá komplikuje prognózy a oslabuje ich vypovedaciu hodnotu. Tak sa hospodárska politika stáva v buržoáznej ekonómii novým zdrojom hospodárskych ťažkostí a komplikácií s ich odstraňovaním. Máme tu nový špecifický bludný kruh: prognózy majú slúžiť hospodárskej politike, ale sama hospodárska politika je jedným z faktorov podmieňujúcich nespoľahlivosť prognóz. Výsledok je napokon ten, že ani najlepšie informovaní tvorcovia prognóz často nevedia, kedy došlo k zlomu vo vývoji konjunktúry. Ten sa ukáže až po uplynutí niekoľkých mesiacov od špičkového bodu cyklu. To je však potom jasné aj bez prognózy. Politika ex ante pritom bez prognózy, aj keď nie zaručene spoľahlivej, nie je možná, a tak sa tieto metódy krátkodobého prognózovania naďalej tešia veľkej obľube najmä v USA, no aj v niektorých ďalších kapitalistických štátoch. Napokon, z metodologického hľadiska by tento prístup mohol byť zaujímavý aj pre výskum konjunktúry v socialistických krajinách [6].

Na podobnom základe, ako je americká sústava indikátorov cyklu, vznikol vo Francúzsku v rámci metodologickej prípravy 5. plánu „ekonomického a sociálneho rozvoja“ (1966–1970) systém tzv. *poplašných signálov* (les clignotants). Podnetom pre rozpracovanie tejto sústavy bola snaha o prekonanie hypotetických predstáv o rovnomernom pohybe ekonomického systému k finálnemu roku plánu, na ktorých v zásade spočívajú strednodobé prognostické makroekonomické modely — a ktoré so železnou pravidelnosťou reálny vývoj kapitalistickej ekonomiky vyvracia. Išlo teda o určitý pokus o spojenie krátkodobých prognóz ekonomického cyklu so strednodobou prognózou

pre národohospodársky plán rozvoja. Filozofia poplašných signálov sa zakladala na tom, že mali pomerne jednoduchým spôsobom odzrkadľovať vývoj vybraných makroekonomických veličín, charakterizujúcich v hlavných črtách priebeh konjunktúry. Pre tieto veličiny sa stanovila „pohotovostná hranica“ („prah“), ktorú indikátory, reprezentujúce jednotlivé veličiny, nesmú prekročiť. Úlohou signálov bolo teda zistiť moment, keď sa ekonomický rast príliš vzdaluje od línie plánu, a zároveň zabezpečiť, aby rast na jednej strane nedegeneroval do inflácie (odtiaľ „inflačné“ signály — všeobecná cenová hladina, zahraničný obchod) a na druhej strane, aby nedošlo k jeho prílišnému zabrzdzeniu (odtiaľ „recesné“ signály — rast výroby, výrobné investície, zamestnanosť). Po prekročení „poplašnej hranice“ vo vývoji niektorej veličiny mali hospodárskopolitickí činitelia uskutočniť opatrenia na navrátenie systému do podmienok rovnovážnej dynamiky.

Sústava „poplašných signálov“ sa v praxi príliš neosvedčila. Za jej hlavný nedostatok sa uvádzalo, že k „zažatiu“ signálov dochádzalo zväčša až po prekonaní nebezpečného momentu vo vývoji konjunktúry, keď nápravné opatrenia už strácali význam. Prítom samo stanovenie „pohotovostnej hranice“, podobne ako v americkej sústave indikátorov na určenie bodov zvrátov cyklu, zakladalo sa na subjektívnych záveroch expertov a extrapoláciách minulého vývoja jednotlivých veličín. Sklamanie z výsledkov tejto prognostickej metódy bolo vo Francúzsku také veľké, že už v nasledujúcom pláne sa od sústavy „poplašných signálov“ ustúpilo [13].

Vízie dlhodobých futurologických koncepcií

Buržoázna futuroológia dnes už predstavuje množstvo teórií a štúdií, predovšetkým sociálno-historického a sociologického zamerania, usilujúcich sa o zobrazenie budúcej sociálno-ekonomickej skutočnosti na našej planéte. Spoločnou teoreticko-ideologickou platformou týchto — často až rozprávkových — teórií či koncepcií industriálnej, postindustriálnej, superindustriálnej spoločnosti, štádií rastu, „tretej priemyselnej revolúcie“ či „tretej vlny“ (pozri napr. [14; 15; 16; 17]) je koniec koncov vždy buržoázna teória konvergencie a z tohto hľadiska, hoci im navonok ide o vyloženie predstavy akéhosi „zblížovania“ kapitalizmu a socializmu, v skutočnosti táto predstava ráta predovšetkým s udrzaním hlavných charakteristík kapitalistického systému.

Tieto koncepcie, pravda, ani v rámci buržoáznej ekonómie dnes už nemajú väčšiu vedeckú podporu a aj v tejto štáti by sme ich v zásade mohli ignorovať. Spomíname ich jednak preto, že práve tieto koncepcie ašpirujú na vysvetlenie dlhodobých faktorov pohybu spoločensko-ekonomických systémov, teda na funkciu dlhodobých prognóz, ktoré sú v súčasnej hospodárskopolitickej praxi najžiadanejšie. Jednak preto, že sa zmocnili zrejme najpodstatnejšej príčiny zásadných štrukturálnych zmien a problémov, ktoré tieto zmeny vyvolávajú v kapitalistickej ekonomike a spoločnosti — vedecko-technickej revolúcie. Ich omyl — alebo skôr ideologická rafinovanosť — je však v tom, že technický, resp. technologický, alebo čoraz častejšie technologicko-ekologický determinizmus povýšili na svoje hlavné metodologické východisko. Tým celú problematiku obrátili naruby a triednu podstatu krízy súčasného kapitalizmu i determinanty spoločensko-ekonomického pokroku zahalili do

všemocnej funkcie vedecko-technického pokroku a obmedzujúcich ekologických faktorov.

Buržoázne futurologické štúdie, pravda, často prichádzajú so zdánlivo radikálnou kritikou, s reálnymi postrehmi o niektorých problémoch a protirečeniach kapitalistickej spoločnosti, a napokon, výskumom, venovaným tzv. globálnym problémom súčasného sveta treba priznať aj širší poznávací prínos. Také sú napríklad práce Rímskeho klubu, viacerých medzinárodných inštitúcií, vedeckých tímov i jednotlivcov venované ekologickej problematike, otázkam energetických surovínových a potravinových zdrojov, prekonávaniu ekonomickej zaostalosti rozvojových krajín a podobne. Niektoré tieto práce vyjadrujú humanistické obavy vedcov o osud ľudstva, požadujú zastavenie pretekov v zbrojení, no vždy s kolísavo, často tendenčne optimistickou či pesimistickou víziou určujúcej úlohy prírody a techniky.²

Precenenie technicko-ekonomického riešenia globálnych problémov a technicko-ekonomických súvislostí v spoločenských vývinových procesoch sa s osobitnou vypuklosťou prejavilo napríklad pri aplikácii modelu systémovej dynamiky amerického prognostika J. Forrestera — ktorý je ostatne jedným z „otcov“ tejto metódy — na spoločenské systémy [21; 22]. Jeho pokus, rovnako aj ďalšie buržoázne práce z oblasti výskumu budúcnosti ukazujú, že pozitívny prínos buržoáznej futurologie môže mať len čiastkový charakter, či už z hľadiska používaných techník, alebo konkrétnych výpovedí prognózy. Prirodzene, pretože veda sa používa len potiaľ, pokiaľ neohrozuje základné stavebné piliere buržoáznej ideológie, hlásajúcej — hoci s postupným pripúšťaním rôznych, najmä inštitucionálnych „socializačných“ reforiem — večnosť kapitalistického spoločensko-ekonomického systému. Zmeniť jeho základné charakteristiky, ktoré sú aj jadrom a príčinou všetkých jeho terajších problémov i dlhodobých kríz, by znamenalo priznať pravdivosť marxisticko-leninskej teórie vývinu, a tým aj predpovedať zánik kapitalizmu. A to je prognóza, ktorú buržoázni futuroológovia predložiť nemôžu. Preto rozpracúvajú koncepcie, v ktorých sociálnu revolúciu nahrádzujú evolucionizujúcimi účinkami modernej „sociálne neutrálnej“ techniky na spoločensko-ekonomické štruktúry tak kapitalizmu, ako aj socializmu sme-

² K skutočnej explózii futurologických prác tohto zamerania došlo v 60., a najmä v 70. rokoch v súvislosti s narastajúcimi krízovými procesmi vo vývoji svetovej kapitalistickej ekonomiky. S obľúbeným horizontom roku 2000 sa objavuje v roku 1963 napríklad práca západonemeckého autora F. Baadeho *Ráj alebo zničení ľudstva!* [18], roku 1967 vychádza dielo amerických ekonómov H. Kahna a A. J. Wienera *Rok 2000* [19] s bombastickým podtitulom „biblia najbližších 30 rokov“, roku 1972 ďalšia z radu „veľkých“ prognóz, známa spoločná monografia pod vedením D. H. Meadowsa *Hranice rastu* [20], ktorá po obsahovej stránke patrí k „zlatému fondu“ ideových stúpcov Rímskeho klubu a z metodického hľadiska je názorným príkladom využitia modelov systémovej analýzy v spoločensko-ekonomickom prognózovaní — na rozdiel od predchádzajúcich dvoch prác, ktoré môžeme charakterizovať ako modely budúceho obrazu spoločnosti založené na expertných hodnoteniach autorov. Potom je prirodzené, že samé prognózy sa dost rozchádzajú v názoroch na možnosti hospodárskeho rastu, osobitne tempa rastu vo vzťahu k technike a prírodným zdrojom (od Baadeho optimizmu k Meadowsovmu pesimizmu). Na druhej strane — s väčšou alebo menšou dávkou antikomunistickej propagandy — verne sledujú apologickú prokapitalistickú líniu výkladu budúceho usporiadania spoločnosti.

rom k nejakej hybridnej „postindustriálnej“ spoločnosti — explicitne či implicitne chápanej ako v zásade kapitalistickej.

Buržoázna futuroológia sa tak nachádza v neriešiteľnej dileme. Na jednej strane štátnomonopolistický kapitalizmus na nájdenie východísk zo svojich stále sa zostrujúcich kríz, ktoré stále viac zasahujú nielen ekonomickú sféru, ale spochybňujú aj celý doterajší systém hodnôt buržoázneho spoločenského vedomia, potrebuje pravdivý vedecký pohľad do budúcnosti, ktorý by mal byť základom strategického rozhodovania vlád pri voľbe strednodobých cieľov spoločensko-ekonomického rozvoja. Na druhej strane sa takýto pravdivý vedecký obraz budúcnosti vopred vylučuje, pretože buržoázna futuroológia nemôže ani vo svojich najradikálnejších koncepciách prekročiť tieň sociálneho reformizmu, ktorý sa síce kriticky stavia k niektorým najzjavnejším sociálno-ekonomickým proti-řečeniam súčasného kapitalizmu, a hlása nevyhnutnosť zmeny, no iba takej zmeny, ktorá predovšetkým neohrozí inštitúciu súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov a ďalšie základné „práva“ vládnucej buržoáznej triedy. Tým sa však zásadne zužuje aj manévrovací priestor buržoázných vlád v rozhodovaní o opatreniach na riešenie zložitých spoločensko-ekonomických problémov súčasného kapitalizmu.

Pokusy o realistickejšie prognózy vývoja kapitalistickej ekonomiky

Sociálno-historické a sociologické futurologické koncepcie sú zväčša iba hypotetickými scenármi budúcej svetovej ekonomiky a spoločnosti, ktoré v zásade nemôžu plniť hospodárskopolitickú funkciu prognózy, v zmysle podkladu pre skvalitnenie hospodárskopolitického rozhodovania. Pritom zmeny, ktoré od 60. rokov ovplyvňujú vývoj svetového kapitalizmu, a doteraz neprekonaná kríza z prvej polovice 70. rokov, ktorá je ostatne krutým odrazom meniacich sa tradičných kapitalistických spoločensko-ekonomických štruktúr, naliehavo volajú pro racionálnej prognóze ich ďalšieho vývoja a možných ciest stabilizácie systému a obnovenia dynamiky rozvoja. Takejto skutočnej prognóze sa najviac približujú výskumy niektorých medzinárodných inštitúcií, ako napríklad „správy“ Svetovej banky (World Development Report), publikované každoročne počínajúc rokom 1978, alebo komplexná prognóza OECD Interfutures, ktorá absorbuje výsledky rôznych čiastkových prognóz, a tak je dosť reprezentatívnym predstaviteľom buržoázných názorov. Štúdia Interfutures dospieva k záveru, že pokračovanie v tempe rastu charakteristickom pre predchádzajúce obdobie je do konca 20. storočia nedosiahnuteľné. Autori zároveň poukazujú na niektoré spoločenské aspekty, ktoré budú okrem ekonomických bariér ovplyvňovať spomalenie tempa rastu (napríklad inštitucionálna strnulosť), zmeny v systéme hodnôt, a napokon, za závažnú prekážku väčšej dynamizácie rastu považujú aj to, že vlády vyspelých kapitalistických štátov dnes nie sú schopné ko-

ordinovať svoju hospodársku politiku, čo podstatne komplikuje účinnosť všetkých opatrení.

Práve na tomto medzinárodnom aspekte koordinácie sa zakladá aj jedna z ostatných, na realizmus ašpirujúcich, prognóz LINK-82, ktorá vzišla z programového vyhlásenia skupiny ekonómov a politických predstaviteľov zo 14 štátov publikovaného koncom roku 1982 v Ústave pre medzinárodnú ekonomiku (Institut for International Economy) [23]. Prognóza má pomerne krátky časový horizont — rok 1986 — a tým aj reálnejšie, hoci dosť ambiciózne ciele,⁵ no za kritérium úspechu dôrazne stanovuje zásadu koordinovaného spoločného postupu hlavných priemyselných krajín. Podmienenosť imperatívom „koordinácie“ je však veľmi pochybným a politicky ťažko uskutočniteľným kritériom úspechu celého programu riešenia globálnych problémov zadĺženosti, protekcionizmu, menových a ďalších ťažkostí súčasného kapitalizmu. To ostane priznávajú aj buržoázni ekonómovia, a preto aj tieto politické súvislosti treba brať do úvahy pri hodnotení možností buržoázneho prognózovania. Ak sa aj pristupuje k rozpracúvaniu svetových prognóz a modelov svetovej ekonomiky, ktoré majú hlbšie obsiahnuť medzinárodné súvislosti hospodárskeho a sociálneho rozvoja, treba vidieť, že jednotlivé prvky vonkajšej ekonomickej skutočnosti sa stále viac stávajú predmetom politických špekulácií, „neurčitým“ elementom, ktorý v konečnom dôsledku ďalej zužuje už triednymi hranicami obmedzené možnosti ekonomickeho prognózovania za kapitalizmu.

Literatúra

- [1] MARKUŠ, J.: Všeobecné problémy spoločenského prognózovania. Ekon. Čas., 27, 1979, č. 7, s. 587—596.
- [2] MARKUŠ, J.: Uplatňovanie dlhodobosti v plánovaní a riadení socialistickej ekonomiky. Ekon. Čas., 28, 1980, č. 5, s. 453—464.
- [3] ANDRÁŠIK, L.: Synergia zložitých ekonomických systémov. Ekon. Čas., 32, 1984, č. 5, s. 426—436.
- [4] CHLUMSKÝ, J. — ORDNOV, M.: Světové prognózy hospodárskeho a sociálneho vývoje do roku 2000. Polit. Ekon., 30, 1982, č. 9, s. 1017—1030.
- [5] MRÁČEK, K. — SUŠA, O.: K soudobým tendencím buržoazního výzkumu budoucnosti. Ekon. Čas., 31, 1983, č. 9, s. 840—858.
- [6] IŠA, J.: Kríza keynesovskej hospodárskej politiky. [Doktorská dizertačná práca, rukopis.] Bratislava, EÚ SAV 1983.
- [7] MITCHELL, W. C. — BURNS, A. F.: Statistical Indicators of Cyclical Revivals. Bulletin 69. New York, NBER 1938.

⁵ Kvantitatívny efekt programu sa vyhodnocoval na prognóze modelu LINK, zostaveného ako vzájomne prepojený systém makroekonomických modelov 18 krajín OECD, 8 socialistických krajín a 4 regionálnych zoskupení rozvojových krajín. Podľa prognózy by sa mal do roku 1986 zvýšiť rast v krajinách OECD o viac ako o 3 %, podstatne by sa mala znížiť nezamestnanosť, a predovšetkým by sa mal významne oživiť zahraničný obchod. Tieto výsledky sa pritom predpokladajú dosiahnuť bez znovuoživenia inflácie, takže podľa západných expertov by nová spoločná stratégia mohla byť prostriedkom na riešenie mnohých národných i medzinárodných aspektov terajšej krízy kapitalistického svetového hospodárstva.

- [8] DALY, D.: Forecastings with Statistical Indicators. In: *Sovremennyye buržuaznyje teorii ekonomičeskogo rosta i cikla.* [Kritičeskij analiz.] Moskva, Nauka 1979, s. 200.
- [9] MOORE, G.: *Statistical Indicators of Cyclical Revivals and Recessions.* Occasional Paper 31. New York, NBER 1950.
- [10] MOORE, G. (ed.): *Business Cycle Indicators.* New York 1961.
- [11] MOORE, G. — SHISKIN, J.: *Indicators of Business Expansion and Contractions.* New York, NBER 1967.
- [12] ZARNOWITZ, V.: *Some Lesson from a Review of Indicators of Business Fluctuations in the United States.* CIRET, 12th Conference, 26–27 June 1975, s. 4.
- [13] STOLERU, L.: *L'équilibre et la croissance économiques.* Paris, Dunod 1969.
- [14] GALBRAITH, J. K.: *The New Industrial State.* Boston 1967.
- [15] ROSTOW, W. W.: *The Stages of Economic Growth, A non Communist Manifesto.* Cambridge 1960.
- [16] BELL, D.: *The Coming of Post-Industrial Society.* New York, Basic Books Inc. 1973.
- [17] TOFFLER, A.: *The Third Wave.* New York, William Morrow and Company Inc. 1980.
- [18] BAADE, F.: *Der Wettlauf zum Jahre 2000.* Oldenburg und Hamburg, Gerhard Stalling Verlag 1963. [Český preklad Ráj nebo zničení lidstva. Praha, NPL 1965. 271 s.]
- [19] KAHN, H. — WIENER, A. J.: *The Year 2000.* New York, Macmillan 1967.
- [20] MEADOWS, D. H.: *The Limits to Growth.* New York, Universe Books 1972.
- [21] FORRESTER, J.: *Principles of Systems.* Cambridge, Mass., Wright-Allen Press 1968.
- [22] FORRESTER, J.: *World Dynamics.* Cambridge, Mass., Wright-Allen Press 1971.
- [23] BERGSTEN, C. F. — KLEIN, L. R.: *The Need for a Global Strategy.* *The Economist*, 23. 4. 1983, s. 22–26.

Recenzie

MARTINKA, Karol: **Nová etapa rozvoja ekonomiky SSR**. Bratislava, Pravda 1984. 165 s.

Cieľom tejto práce popredného slovenského národohospodára K. Martiniku je odpovedať na otázku, v čom vlastne spočíva kvalitatívne nová etapa hospodárskeho rozvoja v špecifických podmienkach SSR v rámci jednotnej československej ekonomiky. Hodnotí sa v nej doterajší vývin národného hospodárstva Slovenska, a súčasne i celej ČSSR, pertraktujú sa teoretické i praktické vývody z poznatkov pri uskutočňovaní hospodárskej politiky strany a načrtávajú sa zásady ďalšieho rozvoja našej ekonomiky. Autor veľmi fundovane analyzuje úspechy a problémy v rozhodujúcich oblastiach ekonomiky a dovádza rozboru do konkrétnych záverov a námetov.

Štruktúru knihy tvorí sedem logicky na seba nadväzujúcich kapitol.

Poslaním prvých dvoch kapitol, ktoré možno považovať za úvod do skúmanej problematiky, je stručný výklad princípov a kritérií zhodnocovania ekonomického potenciálu pri vstupe do novej etapy, ktoré sú dôležité z hľadiska praktickej realizácie strategickej línie KSČ, zameranej na efektívnosť a intenzifikáciu. V tomto výklade sa autor neorientuje len na izolované poučky a princípy, ale snaží sa vychádzať zo širšieho rámca súčasných praktických úvah. Na základe dialekticko-materialistického chápania vývoja analyzuje vývojové tendencie doterajšieho obdobia. Kládne dôraz pre-

dovšetkým na nové tendencie a faktory, komplex podmienok a problémov, ako aj prijaté opatrenia, súvisiace s novou etapou ekonomického rozvoja.

V nasledujúcich piatich kapitolách (kapitoly 3–7) vystupujú do popredia otázky podstaty a úloh intenzifikácie národného hospodárstva. Autor tu prezentuje vybranú časť analýzy súčasných podmienok, činiteľov, kritérií a faktorov efektívnosti materiálnej výroby z aspektu problémov intenzifikácie spoločenskej výroby v československej ekonomike.

Teoreticko-praktické prístupy ku skúmaniu týchto procesov konfrontuje s reálne prebiehajúcimi vývojovými tendenciami v našom národnom hospodárstve. Pritom sa usiluje postihnúť v každom problémovom okruhu podstatu i nové črty týchto zložitých otázok.

Vychádza zo stručnej, skôr iba načrtnutej podstaty intenzívnej cesty rozvoja, kde ide o široké spektrum priameho či nepriameho pôsobenia a vzájomného ovplyvňovania. Nadväzne na takýto nový prístup k hodnoteniu vývoja, stavu a najmä určenia foriem a metód ďalšieho rozvoja v ďalších častiach tejto publikácie sa konkretizuje, ako uskutočniť prechod ekonomiky na intenzívnu cestu rozvoja v rozhodujúcich oblastiach našej ekonomickej činnosti, hlavne intenzifikáciu v oblasti zhmotnenej práce, v oblasti reprodukcie základných fondov,

v oblasti živej práce, a ako v týchto intenciách má spolupôsobiť zdokonaľovanie plánovitého riadenia národného hospodárstva.

Tieto kapitoly obsahujú pomerne široký okruh teoretických a praktických aspektov súčasnej etapy rozvoja našej ekonomiky, kde kľúčovým problémom je predovšetkým kvalitatívna stránka ekonomického rozvoja. Dôraz sa kladie na racionálne využívanie všetkých materiálnych, vedecko-technických a kvalifikačno-vzdelanostných predpokladov, ktoré existujú v súčasných podmienkach výstavby rozvinutej socialistickej spoločnosti.

Vzhľadom na rozmanitosť a početnosť nastolených problémov, považujeme za účelné spomenúť, pokiaľ ide o jednotlivé činitele intenzifikácie, že autor sa zaoberá hlavnými oblasťami výskumu týchto činiteľov, kde nadväzuje na svoje predchádzajúce poznatky, ktoré zhŕňa a konfrontuje s najnovšími vývojovými tendenciami, spája teoretické postuláty s konkrétnymi zámermi centra, teda štátneho plánu na 7. päťročnicu.

Vzhľadom na účel a rozsah publikácie sústreďuje pozornosť na vybrané prierezové stránky týchto zložitých a mnohostranných procesov a z nich vyplývajúcich problémov. Pritom osobitnou prednosťou tejto knihy je dokumentovanie a hlboké zdôvodnenie rozoberaných problémov.

V záverečnej kapitole autor zdôrazňuje, že proces intenzifikácie nášho národného hospodárstva musí byť aktívne ovplyvňovaný dokonalejšími metódami plánovania a riadenia. Na to slúži Súbor opatrení na 7. päťročnicu, ktorého myšlienky sa ďalej dopracúvajú pre budúce obdobia.

Čitateľ sa v jednotlivých kapitolách tejto publikácie (o ktorých sme podali len najstručnejší výklad) oboznámi s hlavnými obsahovými črtami najaktuálnejších a najvýznamnejších problémov, ktoré v etape intenzívnej rozšírenej socialistickej reprodukcie determinujú spolu s úlohami budovania rozvinutého socializmu jej charakter. Na ich základe sa autor snažil ukázať, že prechod na intenzívny spôsob rozvoja spoločenskej výroby je potrebné skúmať v kontexte ďalšieho dynamického, efektívneho a proporcionálneho rozvoja ekonomiky, ktorý však prebieha v zmenených a náročnejších vnútorných i vonkajších podmienkach.

Práca K. Martinku predstavuje ucelený rozbor danej problematiky. Na základe štúdia rozsiahleho materiálu, s využitím zovšeobecnených faktov, a najmä s neobyčajne citlivým zmyslom pre náročnosť, orientuje sa na najnovší pohľad na riešenie teoretických i praktických otázok súvisiacich s tak často zdôrazňovanými aspektmi súčasného vývoja.

Publikácia je nesporne výnimočným edičným titulom, výsledkom dlhoročnej práce autora, ktorý hlboko prenikol do podstaty celého komplexu nastolených otázok. Možno ju odporučiť nielen vedeckým a riadiacim pracovníkom ako podnetný zdroj pre riešenie problémov skrytých v procese ďalšej výstavby rozvinutej socialistickej spoločnosti, ale umožňuje širokému okruhu čitateľov presnejšie a hlbšie sa orientovať v súčasných zložitých a mnohostranných špecifických procesoch novej etapy rozvoja našej ekonomiky.

Ladislav Mikuš

BUČEK, Milan — HALIENA, Ján: *Oblastné plánovanie v ČSSR a v krajinách RVHP*. Bratislava, Pravda 1984. 359 s.

Publikácia, ktorá vyšla nedávno v nakladateľstve Pravda, je svojím zameraním na problematiku oblastného plánovania ojedinelou v československej ekonomickej literatúre. Vzhľadom na šírku a komplexnosť spracovania uvedenej problematiky je pozoruhodná aj v rámci knižných publikácií, ktoré boli vydané o problémoch oblastného plánovania v iných socialistických krajinách.

Úvodná veta publikácie ukazuje, že už zakladatelia marxistickej teórie nepochybné považovali „priestor“ za jednu zo základných foriem existencie ľudskej spoločnosti. Prírodným dôsledkom takéhoto chápania problému je úsilie ľudí poznať a ovládnuť tento determinant spoločenského bytia. História budovania socializmu v európskych socialistických krajinách podáva dôkazy o tom, že otázky teórie a praxe riadenia priestorovej stránky reprodukčného procesu majú svoje miesto v systéme riadenia socialistickej spoločnosti. Nemožno však prehliadať fakt, že v procese výstavby socializmu sa vyskytli aj obdobia, keď sa otázky riadenia „v priestore“ nedeceňovali. V istej miere z toho pramení aj skutočnosť, že intenzita rozpracúvania teoretických otázok bola relatívne nízka a publikačná činnosť v tejto oblasti nie je veľmi bohatá.

V ostatných rokoch sa racionálna priestorová štruktúra národného hospodárstva považuje za jednu z ciest na zvyšovanie efektívnosti fungovania ekonomiky. Z tohto základného postulátu vychádzajú aj autori publikácie a prezentujú oblastné plánovanie ako najdôležitejší nástroj zabezpečovania tejto priestorovej racionality.

Vymedzenie predmetu oblastného plánovania ako „vedomého, spoločnosťou organizovaného riadenia hos-

podárskeho a sociálneho rozvoja oblastí na základe zákonitostí, ktoré ovládajú pohyb spoločnosti v priestore“ (s. 26), dáva autorom príležitosť, aby podporili „preniknutie“ problematiky oblastného rozvoja do povedomia širších kruhov riadiacej praxe i ekonomickej vedy.

Autori rozdelili prácu do troch kapitol, ktoré vytvárajú relatívne samostatné celky. Prvá kapitola je nadpísaná *Základné teoretické východiská systému oblastného plánovania*. Vychádzajú z toho, že pôsobenie ekonomických zákonov socializmu je objektívnym základom oblastného plánovania, takisto ako socialistického plánovania všeobecne, autori v krátkosti charakterizujú „priestorové prejavy“ základného ekonomického zákona socializmu, zákona ekonomie času a zákona plánovitého rozvoja socialistickej spoločnosti. Teoretickým základom oblastného plánovania je priestorová ekonomika, skúmajúca zákonitosti, ktoré ovládajú ekonomický pohyb spoločnosti v priestore. V práci sú uvedené hlavné charakteristiky súčasnej priestorovej ekonomiky v socialistických krajinách a problémové okruhy, na riešenie ktorých sa sústreďuje pozornosť československej priestorovej teórie. Kapitola končí špecifikáciou cieľov a princípov oblastného plánovania.

Z koncepcie i rozsahu prvej kapitoly sa dá usudzovať, že zámerom autorov bolo vytvoriť nevyhnutný teoretický vstup pre ďalšie kapitoly. Z tohto ohľadu kapitola splnila svoj účel, poskytla rámcový pohľad na objektívne i teoretické základy oblastného plánovania.

V druhej kapitole práce *Oblastné plánovanie v ČSSR* je krátky náčrt vývinu oblastného plánovania v Československu. Z neho je zjavné, že riešenie niektorých oblastných problé-

mov a disproporcií plánovitým riadením sa uplatňovalo od začiatku socialistickej výstavby v ČSSR, i keď, prirodzene, na odlišnej kvalitatívnej úrovni ako v súčasnosti.

Etapa budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti stavia nové úlohy aj pred oblastné plánovanie. Špecifikáciou úloh, ktoré má oblastné plánovanie v súčasných podmienkach rozvoja národného hospodárstva zabezpečiť, autori naznačujú, že ide o komplex otázok interdisciplinárneho charakteru. Úlohou oblastného plánovania nie je len prispieť k dosiahnutiu racionálnych zdrojových a výrobných väzieb v oblasti, ale zabezpečiť aj primeranú úroveň nevýrobnej a obslužnej sféry a životnej úrovne obyvateľstva.

V ďalších stadiách tejto kapitoly autori poskytujú obraz o tom, aké podmienky má v súčasnosti oblastné plánovanie na plnenie svojich úloh. Vo väčšine prípadov sa operajú o platné legislatívne normy, vymedzujúce postavenie oblastného plánovania v systéme národohospodárskeho plánovania, sústavu predplánových a plánových dokumentov oblastného plánovania, pôsobnosť a zodpovednosť jednotlivých subjektov v oblastnom plánovaní a ekonomické nástroje oblastného rozvoja. Uvedená časť práce je logicky a precízne spracovaná a je dôkazom toho, že autorom je proces plánovania a realizácie úloh oblastného rozvoja dôverne známy. Odráža sa tu ich odborná fundovanosť a skúsenosť získaná ich osobnou účasťou pri tvorbe metodológie oblastného plánovania v Československu.

Osobitný význam v tejto kapitole má problematika tvorby dlhodobých výhľadov rozvoja oblastí v delení na etapy tvorby oblastných prognóz, koncepcií a dlhodobých výhľadov. Aktuálnosť tohto problému nespočíva len v tom, že charakteristickým znakom priestorovej štruktúry ekonomiky je

jej dlhodobosť, čím sa zvyšuje aj potreba určovania dlhodobých cieľov a zámerov pri jej formovaní. Navyše však práce prebiehajúce v súčasnosti na tvorbe Základných smerov rozvoja národného hospodárstva vyžadujú, aby sa vyjasňovali metodologické i metodické otázky ich tvorby. Z tohto hľadiska sú určité podnetné názory, ktoré autori v práci prezentujú a ktoré sa dotýkajú obsahu a foriem tvorby prognóz, koncepcií a dlhodobých výhľadov rozvoja oblastí. Na základe chápania oblastného plánovania ako integrálnej súčasti národohospodárskeho plánovania dospeli autori k názoru, že „...upravené dlhodobé výhľady rozvoja oblastí (výsledok spoločnej práce ústredných plánovacích orgánov, krajských národných výborov a ústredných odvetvových orgánov) budú predložené vládám republík ako súčasť dlhodobého výhľadu rozvoja republiky“ (s. 108).

Obraz o súčasnom systéme oblastného plánovania v ČSSR autori dokresľujú staťami o metódach používaných v oblastnom plánovaní a informačnom systéme pre oblastné plánovanie.

Nesporným pozitívom druhej kapitoly je, že poskytuje ucelený pohľad na existujúci systém oblastného plánovania v ČSSR. Za určitý nedostatok môžeme považovať to, že tento obraz oblastného plánovania je vykreslený hlavne „v normatívnej rovine“. Odborná zdatnosť autorov v otázkach oblastného plánovania sa mohla viac prejavíť v analytických pohľadoch na niektoré problémy, ktoré v súčasnosti znižujú účinnosť fungovania systému oblastného plánovania a ktoré vystupujú ako naliehavé pre riešenie, prípadne v názoroch alebo námetoch autorov na ich riešenie. Takýto prístup by zamedzil tomu, aby čitateľ menej zasvätený do problematiky nadobudol dojem, že oblastné plánovanie je bezchybný fungujúci systém, alebo k ta-

kémuto jeho fungovaniu postačia relatívne malé korekcie. Problémovjšie postavená náplň druhej kapitoly mohla podnetne pôsobiť aj na tých, ktorí sú odborné viac zainteresovaní na teoretickom i praktickom riešení otázok oblastného rozvoja.

Rozsahom najväčšia je tretia kapitola práce s názvom *Plánovanie oblastného rozvoja v európskych krajinách RVHP*. Autori v nej prezentujú poznatky o plánovaní a riadení oblastného rozvoja v BER, MLR, NDR, PDR, RSR a v ZSSR. Podávajú obraz o významných otázkach systému oblastného plánovania v jednotlivých krajinách, ako sú: regionalizácia krajiny a s tým súvisiace objekty oblastného plánovania a riadenia sociálno-ekonomického rozvoja spoločnosti a základné ciele a úlohy oblastného plánovania. Ďalej charakterizujú obsah oblastných plánov, proces ich tvorby a realizácie, subjekty oblastného plánovania s ich právomocou a zodpovednosťou pri riadení oblastného rozvoja, ekonomické a administratívno-správne nástroje zabezpečenia oblastného rozvoja. Autori nás oboznamujú aj s niektorými metódami oblastného plánovania, ktoré sa v tej-torej krajine úspešne používajú. Táto základná kostra spracovania problematiky je za jednotlivé krajiny rozvedené s rozdielnou hĺbkou (ako sami autori poznamenávajú), v závislosti od prístupnosti k základným informáciám.

Cieľom autorov v tejto kapitole nie je len informovať čitateľov o problémoch oblastného rozvoja a o spôsoboch ich riešenia v jednotlivých krajinách RVHP, ale podnietiť, aby poznatky o plánovaní a riadení oblastného rozvoja v týchto krajinách obohatili teóriu i prax oblastného plánovania v ČSSR. Tento svoj zámer autori podporili aj tým, že v záverečnej stati kapitoly urobili komparáciu poznatkov o plánovaní oblastného rozvoja v európskych krajinách RVHP.

Na základe komparácie autori prišli k záveru: „Ciele a úlohy oblastného, priestorového plánovania v krajinách RVHP sú v podstate totožné, čo vyplýva z priestorových aspektov objektívne pôsobiacich zákonov a zákonitostí výstavby socializmu a na nich založených tendencií formovania priestorovej, oblastnej štruktúry ekonomiky. Z toho vyplýva aj skutočnosť, že tak v sústave oblastných plánov, ako aj v ich obsahu, v štruktúre subjektov oblastného plánovania niet podstatnejších rozdielov medzi týmito krajinami“ (s. 353–354).

Ďalej sa v komparácii ukázalo, že na základe konkrétnych ekonomických a geografických podmienok jednotlivých krajín dochádza aj k istým odlišnostiam a špecifikám v riadení oblastného rozvoja. Hlbšie poznanie všeobecných zákonitostí, ale aj špecifických prístupov socialistických krajín k riadeniu priestorovej stránky ekonomiky je organickou súčasťou procesu zdokonaľovania sústavy plánovitého riadenia národného hospodárstva v socialistických krajinách, teda aj v ČSSR.

Záverom možno povedať, že recenzovaná publikácia svojim obsahovým zameraním i rozsahom informácií, v rámci doteraz publikovaných poznatkov o otázkach riadenia a plánovania oblastného rozvoja v Československu, bezpochyby najkomplexnejšie informuje čitateľskú verejnosť o tejto problematike. Autori publikácie taktó vytvárajú veľmi potrebnú „základňu“ pre šírenie poznatkov o oblastnom plánovaní aj mimo úzkeho okruhu ľudí, ktorí sa v súčasnosti profesionálne zaoberajú týmto problémom. Táto skutočnosť je o to závažnejšia, že otázky riadenia a plánovania sociálno-ekonomického rozvoja v priestore sa dotýkajú všetkých úrovní riadenia národného hospodárstva, ako to neraz autori recenzovanej publikácie preukazujú.

Karolína Mikušová

GOLŠTEJN, E. G. [red.]: **Математический аппарат экономического моделирования.** Moskva, Nauka 1983. 363 s.

Jednou z kľúčových úloh ekonomickej vedy etapy budovania rozvinutého socializmu je rozpracovanie teoreticko-metodologických základov systému optimálneho plánovania a riadenia národného hospodárstva. Minulé predstavy o tomto systéme, zjednodušujúce sústavu plánovania na dvojúrovňovú alebo viacúrovňovú úlohu nájdenia extrémnu lineárneho cieľového funkcionálu pri daných ohraničeniach, ukázali sa v praxi ako neprijateľné a neriešiace rozhodujúce problémy rozvoja hospodárstva. Vypočítané optimálne varianty plánov mali všetky vlastnosti extrémneho plánu, praxou neprijateľného, a pokusy o vyššiu realnosť optima spojené so zavádzaním ďalších obmedzení viedli k variantu, ktorý sa iba málo odlišoval od plánu vypracovaného plánovacou sústavou. Podľa nášho názoru rozhodujúcimi faktormi, ktoré spôsobili, že optimálne plánovanie sa nerozšírilo a využívalo sa iba lokálne, bolo nedostatočné matematické opísanie fungovania jednotlivých prvkov a článkov ekonomického systému a nerozpracované numerické riešenie systému optimálneho plánovania a jeho jednotlivých častí.

Prekonávanie týchto nedostatkov a vypracovanie systému optimálneho plánovania národného hospodárstva zbaveného jednostrannej orientácie na určitý algoritmus riešenia rozsiahlej ekonomickej úlohy — ktorý by vzal do úvahy mnohorakosť ekonomických problémov rôznych úrovní riadenia a možnosť nájsť riešenie, ktoré by bolo optimálne, avšak podstatne by nena-rušovalo podmienky racionality jednotlivých úrovní rozhodovania — patrí ekonomickej vede a z hľadiska metódy riešenia aj numerickej matematike. Na riešenie tejto mimoriadne aktuálnej úlohy sa významným podielom

zúčastňuje CEMI AV ZSSR, ktorý výsledky prác z tejto oblasti publikoval v mnohých monografiách. Jednou z nich je aj recenzovaná práca, ktorá ekonómom, ale predovšetkým matematikom chce ukázať zložitost ekonomických problémov. Tým definitívne chce vyvrátiť všetky pochybnosti minulosti o možnosti a potrebe používať matematické metódy a modely na riešenie zložitých ekonomických problémov. Súčasne chce ukázať aj ohraničenosť možností metód súčasnej numerickej matematiky riešiť všetky ekonomické problémy, ktoré prax riadenia a plánovania prináša. Nie je učebnicou, skôr ju treba považovať za základné dielo ekonomicko-matematického modelovania, ktoré ekonómom približuje jednotlivé oblasti numerickej matematiky, aplikované na prvky ekonomického systému, a súčasne ukazuje, ako postupovať pri matematickom riešení kľúčových makroekonomických problémov súvisiacich s optimálnym riadením hospodárstva.

Práca sa delí na tri časti: *matematické programovanie, matematická ekonómia a aplikovaná štatistika*. Vzhľadom na šírku pertraktovanej problematiky sú jednotlivé časti výberové a obsahujú iba to, čo súvisí s úlohami riadenia a plánovania. Preto sa v časti matematické programovanie nestretáme so všetkými známymi metódami a algoritmami matematického programovania, ale iba s niektorými metódami riešenia úloh nájdenia extrémnu funkcionálu, resp. funkcií pri určitých ohraničeniach. Tieto metódy však súvisia s algoritimizáciou optimalizačných úloh v ekonomike a autori z veľkého počtu metód matematického programovania vybrali iba tie, ktoré sú vhodné na riešenie tohto typu ekonomických úloh, a súčasne nie sú dostatočne známe. Zdôrazňujú, že al-

goritimizácia ekonomických úloh nie je mechanickým postupom, ale tvoriť prácou prispôsobenia všeobecnej metódy konkrétnemu modelu, čo si často vyžaduje vytvoriť nové metódy riešenia.

Druhá časť práce oboznamuje čitateľa s novými výsledkami vo výskume modelov ekonomiky, dosiahnutými pomocou súčasných matematických metód. Jej charakteristickou črtou je, že ukazuje zložitost vzťahov a ich matematického vyjadrenia. Viachladinový a viacprvkový systém hospodárstva na základe vlastných záujmov jednotlivých článkov hospodárstva i sociálnych vrstiev obyvateľstva vytvára zložitý systém vzťahov, ktorý nemožno opísať jednou triedou metód alebo jednou štruktúrou. Naznačená súvislosť vzťahov súvisí s dynamikou hospodárstva, s jej faktormi a s pravdepodobnosťou ich pôsobenia, s rovnováhou, a najmä s dynamickou rovnováhou, trajektóriou hospodárskeho rastu vytýčenou plánom, s jej stabilitou i s ďalšími procesmi.

Matematickú analýzu ekonomických modelov autori začínajú kľúčovým problémom: kritériom optimálneho fungovania hospodárstva. Ich prístup je skôr kompozičný, kým doteraz bol obvyklý dekompozičný postup. Vychádzajú z existencie spoločenských preferencií a preferencií v spoločnosti a využitím štatistických informácií odvodzujú funkcie preferencií a aditívne funkcie užitočnosti. Na tieto otázky bezprostredne nadväzuje matematická analýza výmeny a rozdeľovania, kde rozhodujúcim nástrojom analýzy je analógia modelu Galea. Analýza systému výmeny napokon vyúsťuje do vytvorenia matematickej teórie stabilných a nestabilných hospodárstiev, kde dôležitá úloha patrí cene, najmä cene vybilancovaného plánu. Vznik takejto ceny je výsledkom pôsobenia ekonomických záujmov subjektov hos-

podárstva a individuálnych funkcií užitočnosti, kde každý hospodársky subjekt charakterizuje dvojica premenných — funkcia užitočnosti a začiatkové zásoby. Preto aj problém určenia cien nie je iba v riešení sústavy diferenciálnych rovníc, ale treba vziať do úvahy aj podmienky realizácie, najmä nadbytočný dopyt.

Modely rovnováhy hospodárstva a ekonomickej dynamiky sú analyzované z hľadiska vlastností optimálnej trajektórie dynamického modelu plánovania. Prístup k problematike ekonomickej dynamiky autori začínajú kritériálnym funkcionálom a pomocou neho formulujú uzavretý stacionárny optimalizačný model s nekonečným horizontom plánovania. Modely dynamической rovnováhy ekonomiky rozpracúvajú v dvoch variantoch. Prvý vychádza zo správania spotrebiteľov, ktoré závisí od platných cien a výšky dôchodkov a maximalizuje diskontovaný objem výroby. Druhý je plánovou modifikáciou modelu, kde spoločenské preferencie nie sú bezprostredne spojené s preferenciami jednotlivých skupín spotrebiteľov. Takto vznikajú dve sústavy cien — ceny výrobcov a spotrebiteľské ceny, navzájom späté prostredníctvom dane z obratu.

Realizácia plánových modelov dynamической rovnováhy naráža na vplyv niektorých faktorov spôsobujúcich odchýlky od plánu. Ich neurčitý charakter vedie k stochastickým modelom dynamической rovnováhy, k stochastickej analógii Neumannovho modelu.

Druhá časť knihy uzatvárajú modely cien. V tejto časti práce si autori všimajú tri druhy procesov a modelov, ktoré formujú ceny v plánovanom hospodárstve. Sú to: ceny odvodené z optimálneho fungovania hospodárstva, ktoré sa odvodzujú súbežne s plánom, ceny určované pôsobením ponuky a dopytu, a napokon ceny,

ktoré zabezpečujú vyrovnanosť dopytu a ponuky, pričom alebo plán výroby, alebo plán spotreby môže byť závislý od cien. Tento posledný model je najmenej rozpracovaný. V práci sa analyzujú dva takéto modely plánovania a tvorby cien.

Tretia časť recenzovanej práce je venovaná matematicko-štatistickým metódam analýzy ekonomických informácií a štatistickému modelovaniu. Autori v nej ukazujú, že konštrukcia modelu, použité matematické metódy a algoritmy napokon musia vziať do úvahy existujúce ekonomické informácie a tie sú často určujúcimi pre model a jeho riešenie. Ich rozhodujúci význam je daný tým, že ekonomické javy sú spravidla viacrozmerové, stochastické a štruktúra vzťahov medzi skúmanými ukazovateľmi nie je dostatočne zrejímavá. Z hľadiska modelov sa žiada, aby použité štatistické metódy viedli k štatistickým záverom, ktoré sa nemenia nevelkou zmenou v údajoch alebo v predpokladoch modelu.

Recenzovaná práca poskytuje ucelený obraz o hlavných matematických a štatistických metódach a problémoch makroekonomickej teórie dynamiky a rovnováhy, systematicky formuje jej teoretické základy a naznačuje aj smery, v ktorých sa táto teória bude ďalej rozpracovávať. Zásluhou autorov je, že

problémy spotrebiteľov, výrobcov, plánu a cien pri optimalizácii rastu hospodárstva dali do nezjednodušených súvislostí tak, aby mohli byť nájdené optimálne vzťahy. Implicitne predpokladajú, že spoločenská racionalita a racionálne konanie jednotlivcov a skupín sa prostredníctvom ich záujmov presadzujú a rozpornosť týchto záujmov vedie k vzniku novej racionality ako východiska teórie ekonomickej dynamiky.

Dlho sa pociťovala potreba vydania takéhoto súhrnného diela, zjednocujúceho rôzne prístupy k dynamickým ekonomickým modelom a k optimalizácii, ktoré by systematicky analyzovalo modely jednotlivých prvkov ekonomiky, plne ukázalo zložitosť vytvorenia systému a modelu optimálneho plánovania hospodárstva a potrebu zabezpečiť väzbu modelov na dostupné ekonomické informácie. Ukazuje sa, že práve oblasť informácií je najmenej zvládnutá a limituje využitie dosiahnutých poznatkov ekonomickej vedy pre optimalizáciu plánov celého hospodárstva. Svojou myšlienkovou a metodickou bohatosťou i originalitou spracovania jednotlivých problémov ekonomického modelovania je to príťažlivé dielo. Preto by malo byť predmetom úvah o jeho sprístupnení aj našim čitateľom.

Jozef Dančo ml.

Z novej ekonomickej literatúry

ŠČERBICKIJ, V. V.: **Vedeckotechnický pokrok — věc celé strany.** Praha, Svoboda 1984. 326 s.

Do rúk našich čitateľov sa dostáva práca významného sovietskeho stranického a štátneho predstaviteľa, ktorá v období prudkého zostrenia ideologického boja vo svete významne prispieva k zvyšovaniu ideovej vyspelosti ľudí, ich pracovnej a morálnej disciplinovanosti, výchove každého človeka k aktívnemu životnému postojovi a k vysokej politickej bdelosti.

Cieľom knihy, ako uvádza autor, je informovať o mnohostranných skúsenostiach Ukrajinskej SSR pri rozvíjaní vedecko-technického pokroku.

XXVI. zjazd, ktorý určil stratégiu ďalšieho rozvoja sovietskej spoločnosti ako jednu z najdôležitejších úloh rozvoja spoločnosti, vyzdvihol význam podstatného zrýchlenia vedecko-technického pokroku, ktorý by všetky odvetvia národného hospodárstva pozdvihol na úroveň najnovších poznatkov vedy a techniky.

Z ekonomického hľadiska sa vedecko-technická politika usiluje o vytváranie predpokladov pre dovŕšenie prechodu národného hospodárstva na prevažne intenzívny rozvoj, na zvyšovanie efektívnosti výroby a kvality všetkej práce.

Zo sociálneho hľadiska je táto politika zameraná na zdokonaľovanie obsahu a charakteru práce, na odstraňovanie podstatných rozdielov medzi mestom a dedinou, medzi fyzickou a duševnou prácou, na postupné vytvá-

ranie beztriednej štruktúry sovietskej spoločnosti, zvyšovanie životnej úrovne ľudí a vytváranie najlepších podmienok pre všestranný rozvoj osobnosti.

Z ekologického hľadiska vedecko-technická politika podmieňuje racionálne využívanie prírody, znižovanie stupňa zamorenia biosféry a orientuje na stále zvyšovanie podielu bezodpadovej technológie výroby.

Z ideologického hľadiska vedecko-technická politika predpokladá ďalšie zvyšovanie úlohy vedeckého marxisticko-leninského svetonázoru, morálnej a politickej zodpovednosti vedcov a praktikov za výsledky vedeckého výskumu a jeho rýchlejšie využívanie v národnom hospodárstve.

Sovietski komunisti nezabúdajú na prostú pravdu — vedecko-technický pokrok, to sú predovšetkým ľudia, ktorí ho rozvíjajú. Kádre, ktoré ovládli vedu a techniku, vrátane vedeckého riadenia, rozhodujú o všetkom. Hlavnou úlohou kádrovej práce zostáva dokonalejšie využívanie možností a zdrojov, smelá a iniciatívna práca, bez čakania na pokyny zhora, zodpovednosť za zverenú prácu a praktická činnosť uskutočňovania hospodárskej a vedecko-technickej politiky strany.

Stalo sa už axiómou, že tam, kde pulzuje stranický život, kde sú aktívni a činorodí ľudia, tam sa darí

aj vedecko-technickému pokroku. Osobitne sa v publikácii vyzdvihujú skúsenosti a práca celej plejády ukrajinských vedeckých pracovníkov, akými sú: O. K. Antonov, V. M. Gluškov, A. V. Kirsanov, P. G. Kostuk, B. I. Paton, V. I. Trefilov a iní.

Úspechy Ukrajinskej SSR v bratskej rodine národov ZSSR sú presvedčivým svedectvom o úspešnosti leninskej hospodárskej, vedecko-technickej a národnostnej politiky. Práca vykonaná v uplynulom období, dosiahnutá úroveň výrobného a vedecko-technického potenciálu Ukrajinskej republiky umožňuje úspešne riešiť úlohy pri ďalšej intenzifikácii národného hospodárstva ZSSR.

Recenzovaná publikácia splnila svoj

cieľ. Podrobne nás informuje o skúsenostiach straníckych, hospodárskych a spoločenských orgánov a pracovných kolektívov pri zrýchľovaní vedecko-technického pokroku, utváraní a využívaní technického a výrobného potenciálu, s niektorými hospodárskymi a sociálnymi aspektmi rozvoja vedy a techniky, s otázkami zdokonaľovania riadenia vedecko-technického pokroku, zabezpečenia vedúcej úlohy komunistov pri jeho zrýchľovaní.

Celkove je recenzovaná publikácia obohatením literatúry v tejto oblasti, aj z medzinárodného hľadiska. S jej obsahom by sa mal oboznámiť každý vedúci hospodársky a stranícky pracovník.

Ján Blišák

KLACEK, Jan — NEŠPOROVÁ, Alena: **Produkční funkce a modelování ekonomického růstu v ČSSR**. Praha, Academia 1983. 192 s.

Charakteristickou črtou povojnového hospodárstva ČSSR bola relatívne vysoká dynamika ekonomického rastu. Dokumenty ostatných zjazdov KSČ obsahujú však hlbokú analýzu základného protikladu doterajšieho sociálno-ekonomického rozvoja, protikladu medzi rozvojom výrobných síl, ktorý vytvoril podmienky objektívne nevyhnutného prechodu k intenzívnemu typu socialistickej rozšírenej reprodukcie na jednej strane a mechanizmom fungovania na druhej strane. Z analýzy dlhodobej dynamiky zdrojov národného hospodárstva vyplýva, že ekonomický rast ČSSR za ostatných 20 rokov bol mimoriadne náročný na materiál a suroviny a v 70. rokoch aj na základné fondy. V kontraste s pomerne stabilnou dynamikou zdrojov ekonomického rastu, vykazuje dynamika výstupu meraná tempami rastu spoločenského produktu a národného dôchodku tendenciu k dlhodobému poklesu. Analýza časových radov

makroekonomických ukazovateľov ukazuje, že rastový výkon československej ekonomiky postupne klesá od roku 1953 v celom povojnovom období. Toto postupné znižovanie rastového výkonu patrí preto k prvoradým otázkam, ktoré treba objasniť tak pri analýzach ex post, ako aj pri prognózach.

Autori sa na základe aplikácie agregátových dvojfaktorových a viacfaktorových výrobných funkcií pokúsili overiť niekoľko variantných hypotéz o príčinách klesania rastového výkonu československej ekonomiky.

Kniha je rozdelená do piatich kapitol a je doplnená prílohami, ktoré podrobnejšie rozvádzajú použité formálne vzťahy.

Prvá kapitola tvorí úvod do problematiky. Vymedzujú sa tu základné pojmy z oblasti výroby a stručne sa rozoberajú základné charakteristiky výrobného procesu v dvojfaktorovej výrobnej funkcii (napr. efektívnosť

technológie, náročnosť produkcie na jednotlivé výrobné faktory, zameniteľnosť medzi výrobnými faktormi a i.). V závere kapitoly sa analyzujú viacfaktorové výrobné funkcie z hľadiska určenia počtu faktorov a možnosti zobrazovania výrobného procesu.

Druhá kapitola *Funkčná separabilita, tvar výrobných funkcií a veličina výstupu* sa zaoberá problémom viacfaktorovej výrobných funkcií. Výklad začína vymedzením typov funkčnej separability vo všeobecnej n -faktorovej výrobných funkcií, jej vzťahu k elasticite substitúcie a vplyvu na tvar výrobných funkcií. Ako jedna z najznámejších výrobných funkcií, ktorej tvar vyjadruje všetky dôležité výrobné faktory, je uvedená transcendentná logaritmická (translog) výrobná funkcia. Po odvodení trojfaktorovej translog funkcie sa skúma efekt spredmetneného vedecko-technického pokroku, testovanie podmienok konštantných výnosov z rozsahu a separability výrobných funkcií. V ďalšej časti autori uvádzajú ako na základe empirického testovania a splnenia niektorých predpokladov separability možno prejsť k jednoduchším tvarom výrobných funkcií (napr. homotetickej výrobných funkcií, viacfaktorovej funkcie s konštantnou elasticitou, dvojfaktorovej CES, VES výrobných funkcií).

Tretia kapitola *Potencionálny produkt a jeho využitie* skúma ekonomický potenciál základných výrobných

fondov, pracovných zdrojov, materiálových zdrojov a energie a zaoberá sa ich meraním.

Štvrtá kapitola *Dynamika zdrojov rastu československej ekonomiky* podáva stručný prehľad o raste pracovnej sily, základných fondov, charakterizuje prírodné zdroje a zdroje vedecko-technického pokroku.

V piatej kapitole *Empirické odhady výrobných funkcií a ekonomický rast* sa aplikujú odhady trojfaktorovej translog funkcie pre priemysel ČSSR, dvojfaktorovej výrobných funkcií CES a VES výrobných funkcií.

Recenzovaná práca predstavuje komplexnú publikáciu o výrobných funkciách. Prínosom monografie je na základe empirických odhadov rôznych typov výrobných funkcií testovanie dvoch východiskových pracovných hypotéz autorov o možných príčinách klesajúceho tempa rastu produkcie. Hypotéza, že dlhodobé spomaľovanie ekonomického rastu je možné vysvetliť veľmi nízkou hodnotou elasticity substitúcie medzi základnými fondmi a pracovnou silou a znižujúcou sa dynamikou efektov vedecko-technického pokroku, nebola na základe použitých testovacích procedúr zamietnutá. O druhej hypotéze — klesajúcej dynamike efektívnosti národného hospodárstva sa získal empirický odhad, ktorý potvrdzuje, že dynamika rastu efektov dlhodobo v čase mierne klesala. Uvedené závery bude treba ďalej overovať.

Pavel Švantner

FUSKO, Zoltán — VRTIAK, Vladimír: *Organizace práce — normy — chozrasčot*. Praha, Svoboda 1984. 98 s.

Jedným z najdôležitejších celospoločenských cieľov v súčasnosti je zvyšovanie efektívnosti a kvality spoločenskej práce. V tomto procese má významné miesto vnútropodnikové riadenie a jeho zdokonaľovanie v rámci chozrasčotných vzťahov, pri dodržiavaní sústavy noriem.

Predložená práca je členená do štyroch nasledujúcich častí: vnútropodni-

denie a jeho zdokonaľovanie v rámci chozrasčotných vzťahov, pri dodržiavaní sústavy noriem.

kové riadenie a jeho úlohy pri intenzifikácii ekonomiky; organizácia práce, jej štruktúra a úlohy; normovanie spotreby práce a vnútropodnikový chozrasčot.

Jednotlivé časti tejto informatívnej publikácie na seba úzko nadväzujú. V prvej časti autori zdôrazňujú úsilie o ucelenosť zdokonalenej sústavy riadenia na podnikovej úrovni. Vyslovujú sa najmä k jednotlivým komponentom, ktoré úroveň riadenia ovplyvňujú — organizácii práce, normám a chozrasčotu.

V ďalšej časti autori charakterizujú organizáciu práce ako sústavu vzťahov medzi ľuďmi a vecnými činiteľmi pracovného procesu. Venujú pozornosť organizácii práce vo výrobe, v nevýrobnej sfére, v pracovných kolektívoch a brigádach, v riadiacich procesoch, v pomocných a obslužných procesoch, vo výskume a vývoji. V súvislosti s organizáciou práce sa spomínajú otázky pracovných metód, odstraňovania pracovných strát pri opakovaných prácach, v malosériovej a kusovej výrobe, časových strát v

manipulácii s materiálom a otázky kvalitatívnej stránky organizácie práce.

Pri otázkach zefektívňovania organizácie práce nebolo možné obísť sústavu noriem, predovšetkým normy spotreby práce, materiálu, energie, zásob a i.

Autori konštatujú, že zefektívneniu vnútropodnikových útvarov a podnikov prispieva nielen organizácia práce a normatívna základňa, ale aj vnútropodnikový chozrasčot, ktorý vychádza z pôsobenia zákonov plánovitého rozvoja národného hospodárstva. Všímajú si nástroje kontroly chozrasčotných útvarov — účtovníctvo, operatívnu evidenciu, štatistiku a rozborry.

Publikáciu možno hodnotiť ako prehľadný informatívny a propagačný materiál, doplnený cennými prameňmi knižnej literatúry z oblasti riadenia a chozrasčotu, ktorý môže inšpirujúco poslúžiť vedúcim hospodárskym pracovníkom alebo vedúcim pracovných kolektívov či brigád.

Kvetoslava Pavlovská

ZASUCHIN, Antonij Tichonovič: **Faktory povyšeniya effektivnosti socialističeskogo proizvodstva**. Moskva, Nauka 1983. 168 s.

V popredí záujmu ekonómov socialistických krajín naďalej zostáva problematika zvyšovania efektívnosti výroby a intenzifikácie celého národného hospodárstva. V sérii prác venovaných tejto tematike sa v minulom roku objavila nová kniha, ktorá sa odlišuje od doteraz vydaných publikácií [napr. T. S. Chačaturova, V. V. Krasovského, M. J. Sonina, E. L. Maneviča, ktorí venujú pozornosť osobitne jednotlivým faktorom výroby] tým, že sa zaoberá problematikou komplexného pôsobenia všetkých faktorov výroby.

Kniha je rozdelená do štyroch kapitol.

V kapitole I — *Faktory materiálnej výroby* autor vychádza zo všeobecne uznávanej tézy, že objem vyrobených úžitkových hodnôt je výsledkom spoločného pôsobenia všetkých faktorov výroby. Zaoberá sa príčinnonásledným vzťahom medzi fyzickým objemom národného dôchodku (ND) a faktormi výroby (životu konkrétnou prácou; surovinami, materiálmi, palivami a energiou; pracovnými prostriedkami). Robí záver, že čím vyšší je objem produkcie v prepočte na naturál-

nu jednotku príslušného faktora, tým intenzívnejšie sa daný faktor využíva — čo je charakteristické pre intenzívny rast. Naopak, pri extenzívnom raste objem produkcie v prepočte na naturálnu jednotku daného faktora sa nemení. Okrem špecifických kritérií intenzívneho rastu jednotlivých faktorov výroby formuluje všeobecné kritérium pre všetky faktory, ktorým je tempo rastu fyzického objemu ND. Čím nižšie je tempo rastu akéhokoľvek faktora výroby v porovnaní s tempom rastu fyzického objemu ND, tým intenzívnejšie sa využíva daný faktor a naopak.

Z analýz A. T. Zasuchina vyplývalo, že v rokoch 1950—1960 sa v ZSSR uplatňoval energeticky náročný, pracovno-materiálovo-fondovo úsporný, ale zdrojovo náročný smer intenzifikácie; v rokoch 1961—1970 fondovo a energeticky náročný, pracovne a materiálovo úsporný; v rokoch 1971—1980 pracovno-materiálovo-energeticky úsporný, ale fondovo a taktiež zdrojovo náročný smer intenzifikácie.

Podľa prognóz sa bude intenzifikácia výroby v ZSSR v najbližšej perspektíve uskutočňovať v pracovno-palivovo-materiálovo úspornej a fondovo-energeticky a zdrojovo náročnej forme. Zdrojovo úsporný typ intenzifikácie výroby sa bude vo väčšej miere uplatňovať až začiatkom budúceho storočia.

V kapitole II — *Faktory intenzifikácie výroby a zvýšenia jej efektívnosti* autor charakterizuje opatrenia na zvýšenie intenzifikácie výroby a objasňuje vplyv intenzifikácie na ekonomiku rozvinutého socializmu. Analyzuje vplyv intenzifikačných opatrení na ekonomiku: a) textilných podnikov, a to vo fáze uvádzania kapacít do prevádzky a v období osvo-

jovania kapacít; b) hutníckych podnikov v štádiu zdokonaľovania techniky a technológie; c) strojárskych podnikov, ktoré sú v etape rekonštrukcie. Po vysvetlení vzájomného vzťahu intenzívnych a extenzívnych prírastkov faktorov výroby autor na základe vlastných prepočtov ukazuje, že v roku 1977 podiel intenzívnych faktorov na prírastku faktorov výroby predstavoval 19,2 % a podiel extenzívnych faktorov 80,8 %.

V kapitole III — *Ekonomická efektívnosť spoločenskej výroby* sa objasňuje poňatie ekonomickej efektívnosti a kriticky sa hodnotia známe vzorce výpočtu syntetickej efektívnosti výroby A. I. Notkina, T. S. Chačaturova a V. A. Medvedeva. A. I. Zasuchin uvádza nielen vlastný vzorec výpočtu ekonomickej efektívnosti výroby, ale navrhuje aj spôsob výpočtu efektívnosti reprodukcie. Navrhované vzorce aplikuje pri výpočtoch efektívnosti za roky 1965—1977. V uvedenom období sa efektívnosť výroby v ZSSR zvýšila o 0,5 % a efektívnosť reprodukcie o 39 %.

V kapitole IV — *Cesty intenzifikácie a zvyšovania efektívnosti* sa autor zaoberá riadením procesu zvyšovania efektívnosti a zdokonaľovania foriem vzájomnej spätosti cyklu veda-technika-výroba.

Kniha je určená pre vedeckých pracovníkov, ale aj pre široký okruh čitateľov zaujímajúcich sa o problematiku ekonomickej efektívnosti. I keď s niektorými názormi možno polemizovať, práca však obsahuje mnoho zaujímavých myšlienok a patrí medzi podnetné, aktuálne a zaujímavé knižné publikácie z oblasti efektívnosti socialistickej výroby.

Jiřina Švantnerová

Správy

Životné jubileum Ivana Litvaja

V týchto dňoch sa dožíva svojho životného jubilea významný vedúci predstaviteľ slovenského a československého socialistického školstva a vedy súdruh doc. Ing. Ivan Litvaj, CSc. Patrí k predstaviteľom najmladších ročníkov, ktoré už aktívne bojovali v SNP a nesú jeho víťaznú pochodeň vytrvalo, cez všetky prekážky dodnes, aj do ďalšej budúcnosti. Aktívna účasť v SNP je vyústením vplyvu, ktorý malo na mladého I. Litvaja vrútocké revolučné robotnícke okolie i aktívne protifašistické prostredie martinského gymnázia. V nich pôsobili na osobnosť jubilanta pokrokové tradície slovenskej národnej histórie aj s výrazným slovanským, proruským zameraním i revolučný boj robotníckej triedy proti kapitalistickému spoločenskému poriadku a fašistickému útlaku, za obnovu Československej republiky na spravodlivých sociálnych a národnostných základoch.

Už po absolvovaní vysokoškolského ekonomického štúdia, počas ktorého aktívne pôsobil v pokrokovom mládežníckom hnutí, začal súdruh Litvaj pracovať ako politický pracovník Komunistickej strany Slovenska i ako pedagóg a teoretik v oblasti politickej ekonómie. Posledné dve desaťročia vykonáva zodpovednú funkciu vedúceho oddelenia školstva a vedy ÚV KSS.

Súdruh Litvaj patrí k aktívnym tvor-

com nielen koncepcie výstavby socialistického vysokého školstva na Slovensku, ale i k priamym budovateľom VŠE, SVŠT, UK i VŠMU a VŠVU v Bratislave. Má významný podiel na rozvoji vysokých škôl v Košiciach, v Nitre, v Žiline i v ďalších mestách. Bezprostredne sa zúčastňoval na založení a sústavnom rozvoji SAV za celých tridsať rokov jej doterajšej činnosti. Osobitnú aktivitu vyvíja v marxisticko-leninskom rozvoji spoločenských vied vo svojej vedecko-pedagogickej práci na viacerých vysokých školách — pôsobil napríklad ako vedúci Katedry politickej ekonómie na SVŠT — i vo svojej teoretickej a publicistickej činnosti zameranej do oblasti politickej ekonómie.

Závažná je účasť súdruha I. Litvaja na prekonávaní dôsledkov krízového obdobia v roku 1968 v školstve i vo vede na Slovensku vôbec, predovšetkým v spoločenskovednom výskume. Zvlášť ne ocenenie zasluhuje jeho osobný podiel na vypracovaní *Dokumentu o rozvoji politickej ekonómie*. Realizáciou uznesení, ktoré Predsedníctvo ÚV KSS v roku 1979 na základe tohto dokumentu prijalo, utvárajú sa východiská kvalitatívneho vzostupu rozvoja politickej ekonómie na Slovensku v základnom ekonomickom výskume v SAV i na vysokých školách. Zároveň sa tým podporilo prepájanie základného

výskumu s aplikovaným ekonomickým výskumom.

Základnou líniou schválenou v *Dokumentе о rozvoji politickéj ekonómie* je zameranie ekonomickej teórie na riešenie úloh intenzifikácie hospodárskeho rozvoja SSR v jednotnej československej ekonomike. To si vyžaduje prednostne sústrediť sily ekonomického výskumu na Slovensku na skúmanie zákonitostí a na riešenie otázok intenzívnej reprodukcie spoločenskej výroby v rozvinutom socializme. Uskutočňovanie uvedených výskumných úloh vytvára východiská pre založenie a postupné rozvíjanie prognózovania vedecko-technického, ekonomického a sociálneho rozvoja SSR, ako integrálnej časti súhrnnej prognózy rozvoja ČSSR.

Významným znakom činnosti I. Litvaja od študentských čias a jeho účasti v SNP je sústavné rozvíjanie československo-sovietskej spolupráce aj spolupráce s ďalšími socialistickými krajinami, najmä na úsekoch školstva a vedy. Výsledky jeho snaženia tu vyúsťujú do účinnej podpory priamej mnohostrannej medzinárodnej spolupráce v rámci projektov základného výskumu, do prípravy spoločných publikácií zborníkových aj monografických. Súduh I. Litvaj výrazne prispel k utvoreniu spoločnej komisie ČSAV a

AV ZSSR pre spoločenskovedný výskum so sekciami filozofickou, historickou, ekonomickou i pedagogicko-psychologickou, ustanovenou v tomto roku v Prahe. V tejto podobe sa založila trvalá cielavedomá dlhodobá partnerská spolupráca spoločenskovedných pracovísk základného výskumu na riešení aktuálnych problémov výstavby rozvinutého socializmu a komunizmu v oboch bratských krajinách.

V príprave programu ekonomického výskumu v rámci spoločenskovedného výskumu na 8. päťročnicu a výhľad do roku 1995 sa pod priamym vedením súdruha Litvaja zakladajú štruktúrne zmeny tak v deľbe práce medzi pracoviskami Akadémie a vysokých škôl, ako aj medzi základným a aplikovaným ekonomickým výskumom. Osobitnú pozornosť venuje súduh Litvaj pri vykonávaní svojich zodpovedných funkcií výchove mladého pokolenia vedeckých pracovníkov, zapálených pre riešenie náročných úloh rozvíjania socializmu v našej vlasti.

Do ďalších rokov plodnej činnosti vo vednej a školskej politike želáme jubilantovi veľa tvorivých síl, veľa jemu vlastného mladistvého elánu, i zaslúžený pocit uspokojenia z vykonanej práce pre víťazný postup socializmu a zachovanie mieru vo svete.

Vladimír Mikuláš

Životné jubileum Ladislava Rendoša

Začiatkom októbra tohto roku dožil sa šesťdesiatich rokov prof. Dr. Ladislav Rendoš, DrSc., člen korešpondent SAV, rektor Vysokej školy ekonomickej v Bratislave a popredný pracovník našej ekonomickej teórie. Po skončení Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave (1948) tu krátko pôsobil ako asistent, aby po načerpaní skúseností v hospodár-

skej praxi a vo výskume (1949–1961) našiel svoje trvalé pôsobisko na Vysokej škole ekonomickej v Bratislave. Prešiel postupne funkciou prodekanu, dekana a od roku 1971 je nepretržite rektorom Vysokej školy ekonomickej v Bratislave. Má významný podiel na budovaní vysokého ekonomického školstva na Slovensku, na rozvoji a vzniku nových fakúlt, ako aj začatí

výstavby areálov VŠE. Počas jeho vedenia dala škola hospodárskej praxi tisíce absolventov a vedeckému frontu stovky kandidátov i doktorov vied, na jej pôde sa usporiadalo už šestnásť ročníkov medzinárodnej súťaže ŠVOČ v oblasti ekonómie a v roku 1979 dostala Vysoká škola ekonomická v Bratislave Rad práce.

L. Rendoš sa radí k popredným tvorcom obchodno-vedných disciplín v rámci československej ekonomickej vedy. Treba vyzdvihnúť jeho tvorivý prínos v oblasti vedeckého rozvoja, najmä v skúmaní predpokladov a smerov rozvoja životnej úrovne v socialistickej spoločnosti. Jeho vedecký záujem sa orientuje aj na ekonomiku obchodu, kde skúma predmet a pôsobenie obehu tovarov v podmienkach socialistickej spoločnosti. Venuje sa aj výskumu racionálnych prvkov jeho organizácie a techniky.

Možno ho považovať za priekopníka ekonomicko-matematických a štatistických metód v rozboroch hospodárskej činnosti obchodných podnikov. Svojimi prácami zásadne prispel k tvorivému rozvoju marxisticko-leninskej teórie, k dosiahnutiu ďalšieho stupňa poznania našej socialistickej ekonomickej vedy.

Publikačná činnosť L. Rendoša je rozsiahla. Je autorom alebo spoluautorom 15 knižných prác. Medzi najvýznamnejšie patria: *Zhospodárňova-*

nie prevádzky obchodných podnikov [1963], *Racionalizácia fyzického pohybu tovarov* [1966], *Rozbory hospodárskej činnosti obchodných podnikov* [1967], *Osobná spotreba a súčasnosť* [1974], *Vývoj obchodu* [1975]. Publikoval 20 pôvodných vedeckých prác, 24 súborných a odborných prác a vyše 250 vedeckých, odborných a popularizačných článkov. Je spoluautorom 36 skrípt a ďalších 55 vedeckovyskumných prác. Na poprednej úrovni je aj jeho publikačná činnosť v ZSSR, NDR, PĽR, MLR.

Popri svojej obsiahlej vedeckovyskumnej a náročnej radiacej práci sa L. Rendoš všestranne angažuje v politickej a spoločenskej činnosti. Je členom Ekonomickej komisie ÚV KSS, členom Vládneho výboru pre riadenie SSR, podpredsedom Vedeckého kolégia ekonómie ČSAV, podpredsedom Slovenskej ekonomickej spoločnosti SAV, predsedom Vedeckej komisie pre obhajoby doktorských a kandidátskych dizertačných prác.

Za angažovanú a mnohostrannú činnosť udelili súdruhovi L. Rendošovi Štátnu cenu SSR, vyznamenanie Za zásluhy o výstavbu, Medailu J. A. Komenského a ďalšie rezortné medaily a vyznamenania. Pri príležitosti jeho životného jubilea mu bol v októbri 1984 udelený Rad práce.

František Jarušek

Životné jubileum Zdenky Sitárovej

Dňa 24. augusta 1984 sa dožila popredná československá teoretická pracovníčka z dejín ekonomických teórií — profesorka Ing. Zdenka Sitárová, CSc., významného jubilea — 60 rokov svojho života.

Pedagogickú dráhu nastúpila po skončení Vysokej školy hospodár-

ských vied v Prahe v roku 1949. Niekoľko rokov pôsobila na Právnickom ústave Ministerstva spravodlivosti ako odborná inštruktorka politickej ekonómie, odkiaľ prešla na Katedru politickej ekonómie Univerzity Komenského, kde pracovala do roku 1972. V posledných 10 rokoch bola vedúcou

Katedry politickej ekonómie na Fakulte VŠP ÚV KSČ v Bratislave. V roku 1982 odišla do dôchodku.

Jej viac ako 30 ročné pôsobenie na vysokých školách sa vyznačovalo vysokou úrovňou pedagogickej práce, spočívajúcej na fundovanom marxisticko-leninskom, odbornom-ideovom obsahu.

Na Filozofickej fakulte UK pomáha vytvoriť nové špecializované odbory ako filozofia — politická ekonómia, sociológia — politická ekonómia. Fakulta VŠP ÚV KSČ vďaka súdružke Sitárovej za jej prínos k vybudovaniu Fakulty, najmä Katedry politickej ekonómie.

Snaha čo najviac dať poslucháčovi ju viedla k neustálemu zvyšovaniu kvalifikácie. V roku 1963 obhájila kandidátsku a o tri roky habilitačnú prácu, na základe ktorej bola menovaná docentkou a v roku 1978 profesorkou politickej ekonómie.

Významná je aj vedecká práca súdružky Sitárovej. Vedecký záujem sústreďovala najprv na kritiku buržoáznej politickej ekonómie (neoliberalizmus, teórie industriálnej spoločnosti, teórie konvergenzie), najmä antikomunistických koncepcií spoločenského ekonomického vývoja, v súčasnosti na odhaľovanie a kritiku ekonomických názorov československých poaugustových emigrantov E. Löbla a O. Šika. V tejto súvislosti treba spomenúť, že jubilančka bola členkou autorského kolektívu, ktorý bol roku 1978 vyznamenaný *Národnou cenou SSR* za prácu *Revizionizmus v československej ekonomickej teórii*.

Od roku 1963 sa Z. Sitárová externé zúčastňuje na riešení čiastkových úloh štátneho plánu základného výskumu na EÚ SAV, kde obhájila niekoľko úloh; bola tiež členkou Rady hlavnej úlohy VIII-6 ŠPZV pri ČSAV.

Z problematiky jej vedeckého za-

merania publikovala mnoho štúdií, článkov doma i v zahraničí. Jej časté kvalifikované vystúpenia i na medzinárodných konferenciách širila dobré meno československej ekonomickej vedy. Rozsiahla je jej posudzovateľská činnosť a výchova mladých pracovníkov, kandidátov vied. Bola členkou viacerých vedeckých rád, komisií pre obhajoby kandidátskych a doktorských prác. Aktívne spolupracovala s ekonomickou redakciou Nakladateľstva Pravda, bola členkou Hlavného výboru Slovenskej ekonomickej spoločnosti. Napísala viacero statí do učebných pomôcok. Osobitne treba vyzdvihnúť učebnicu, ktorú napísala s J. Klimentom a kolektívom, *Dějiny ekonomických teorií* (Praha, Svoboda 1981).

Významná a rozmanitá bola aj politická angažovanosť súdružky Sitárovej. Dlhé obdobie bola aktívnou členkou lektorskej skupiny ÚV KSS, MV KSS, vykonávala viaceré funkcie v, základných organizáciách strany, spoločenských organizáciách na pracoviskách, kde pôsobila. Aktívne sa podieľala na príprave študijnej literatúry pre stranícke vzdelávanie.

Za celkovú prácu pre stranícke orgány, spoločenské organizácie jej bolo udelené štátne vyznamenanie Za zásluhy o výstavbu, viacero medailí, uznaní.

Svojou skromnosťou, obetavosťou, príkladnou pracovitosťou, snahou pomôcť druhým, náročným, citlivým a súdružským vzťahom k ľuďom na všetkých pracoviskách, v kolektívoch, v ktorých pracovala, vytvárala dobré pracovné ovzdušie. Z týchto dôvodov bola v kolektívoch spolupracovníkov obľúbená.

Súdružka Sitárová neprestala vedecky pracovať, pôsobí ako externá pracovníčka na Fakulte VŠP ÚV KSČ a ako lektorka straníckych orgánov.

Jubilantke ďakujeme za jej bohatú doterajšiu prácu a prajeme do ďalších rokov mnoho zdravia, tvorivých úspe-

chov, optimizmus, aby sa naďalej zúčastňovala na rozvíjaní ekonomickej teórie.

B. J.

OBSAH 32. ROČNÍKA EKONOMICKÉHO ČASOPISU

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ POVSTANIE. Kontinuita minulosti, prítomnosti a budúcnosti — — — — —	8	675
35 ROKOV VYDÁVANIA PERIODÍK V OBLASTI MARXISTICKEJ EKONOMICKEJ TEÓRIE NA SLOVENSKU — — — — —	12	1068
Vojna, mier, ozbrojenie a ekonomické vedy — — — — —	5	395
Zo VII. svetového kongresu ekonómov — — — — —	7	579

STATE

A m b r o š, Pavol, O otázkach vyjadrovania economickej efektívnosti v poľnohospodárstve — — — — —	7	596
A n d r á š i k, Ladislav, Dilema apriórnej racionálnosti a historiografického pozitivismu vo filozofii a histórii buržoáznej economickej vedy — — — — —	9	809
Ď a k i n, Boris, pozri T u l u k o v o v á, Natalija — — — — —	5	404
H a l u š k a, Ivan, Obrat k intenzifikácii a dialektika spôsobu výroby a spôsobu života — — — — —	9	772
H o f f m a n n, Pavel, O metodologických, obsahových a funkčných aspektoch budovania cyklického prognostického systému na republikovej úrovni — — — — —	11	964
H o f f m a n n, Pavel, Súvislosti a problémy dlhodobého hospodárskeho rozvoja SSR v kontexte intenzifikačného procesu československej ekonomiky — — — — —	8	691
H u t n í k, Félix, pozri M a r k u š, Jozef — — — — —	8	711
H u t n í k, Félix, Úvahy o racionalizácii organizačnej a riadiacej štruktúry agrokomplexu ČSSR — — — — —	1	3
J a n e č e k, Milan, Perspektívy spolupráce medzi obchodom so zeleninou a ovocím a poľnohospodárskou výrobou — — — — —	2	118
K a l i s k ý, Juraj — S t r a k a, Pavel, Jedna z prognóz vybraných ukazovateľov výkonov školstva SSR do roku 2010 — — — — —	8	734
L a š č i a k, Adam, Význam Marxovho učenia pre rozvoj prognostickej činnosti M a r k u š, Jozef — H u t n í k, Félix, Dlhodobé prognostické úvahy o problémoch zabezpečovania výživy a formovania agrokomplexu Slovenska — — — — —	8	711
M i k e l k a, Eduard, Analýza vplyvu rozdeľovacích procesov na konečné použitie národného dôchodku ČSSR za roky 1969—1981 [s použitím bilančného analytického modelu] — — — — —	6	511
M i k u l i č, Kamil, Východiská vnútrokorporatívnych ocenení a ich formy — — — — —	4	292
M l y n a r o v i č, Vladimír, Medziodvetvové komplexy — princípy a metódy štrukturalizácie — — — — —	3	204
P o d k r i v a c k ý, Rudolf, Úvahy o československej dopravnej politike v rokoch 1986—1995 — — — — —	5	397
P o l o u č e k, Stanislav, Svoboda a nezamestnanosť v pojetí monetaristického konzervatismu — — — — —	7	614
P o ž g a y, Rudolf, Modelovanie produkcie economickeho komplexu aplikáciou aparátu economickej kybernetiky — — — — —	1	18
P u t n í k, Jiří, Hlavní rysy vývoje struktury výroby v rozvojových zemích — — — — —	6	484
R e n d e k, Ignác, Ešte raz o metóde optimalizácie plánov s využitím triangulárnych matic [OPTM] — — — — —	4	309

Schmögnerová, Brigita, Základné teoretické otázky utvárania komplexovej štruktúry reprodukčného procesu (so zreteľom na medziodvetvové komplexy) — — — — —	12 1081
Sojka, Jozef, Použitie viackriteriálnej optimalizácie na meranie efektívnosti — — — — —	10 868
Sorokinová, Inessa Fedorovna, Potravinový program ZSSR — jeho miesto a význam v súčasných podmienkach rozvoja sovietskej spoločnosti — — — — —	2 107
Straka, Pavel, pozri Kaliský, Juraj — — — — —	8 734
Švabnerová, Jiřina, Niektoré metodologické otázky efektívnosti — — — — —	9 787
Tomčáni, Ján, O dlhodobej koncepcii zabezpečovania výživy obyvateľstva v SSR a v ČSSR — — — — —	8 722
Tulukovová, Natalija — Dakin, Boris, Spolupráca krajín RVHP v oblasti ochrany a reprodukcie životného prostredia — — — — —	5 404
Vašek, Pavol, Postavenie spoločných poľnohospodárskych podnikov v procese spriemyslenia poľnohospodárskej výroby — — — — —	6 499
Vostatek, Jaroslav, Pojištění a sociální zabezpečení — — — — —	3 221
Zámečník, Anton, Menový kurz pri prepojení vonkajších peňažných vzťahov do vnútornej ekonomiky — — — — —	12 1095
Žižková, Jana, Konfrontace využívání vzdělání s požadavky efektívneho rozvoje národného hospodárství — — — — —	9 793

O EKONOMICKÝCH PROBLÉMOCH VEDECKO-TECHNICKÉHO POKROKU

Foltýn, Jaroslav, K problematice odrazu vědeckotechnických perspektiv rozvojových zemí v nemarxistické globální prognostice — — — — —	7 626
Gollvitzzerová, Eva, Programy v dlhodobom plánovaní ako nástroj uplatňovania vedecko-technického pokroku — — — — —	6 530
Hlavatý, Egon, Uplatnenie financií v riadení vedecko-technického rozvoja — — — — —	4 326
Markuš, Jozef, Národohospodárske plánovanie a vedecko-technický rozvoj: daktoré otvorené otázky — — — — —	5 416
Vojtko, Jozef, Oceňovacie procesy pri zrýchľovaní vedecko-technického rozvoja: podnecovanie výroby technicky pokrokových výrobkov a tvorba ich cien — — — — —	10 888
Vojtko, Jozef, O objektivizácii oceňovacích procesov v hospodárskom mechanizme vo vzťahu k vedecko-technickému rozvoju — — — — —	11 980

DISKUSIA

Andrášik, Ladislav, Kritické poznámky k niektorým novším prístupom k analýze a modelovaniu synergie zložitých ekonomických systémov — — — — —	7 643
Andrášik, Ladislav, Synergia zložitých ekonomických systémov — — — — —	5 426
Benčo, Jozef, Miesto služieb v socialistickej spoločnosti — — — — —	9 824
Borzová, Alžbeta, Vlastníctvo a výrobné vzťahy — — — — —	1 42
Gál, Fedor, O niektorých otvorených problémoch prognózovania — — — — —	1 35
Hoffmann, Ján, O koncepcii úplného chozrasčotu VHJ — — — — —	11 992
Olexa, Michal, pozri Štrauch, Dušan — — — — —	2 131
Šikula, Milan, Socialistické vlastníctvo a determinujúce faktory jeho internacionalizácie — — — — —	10 903
Štrauch, Dušan — Olexa, Michal, Pokus o identifikáciu zmien determinantov vývoja produkcie priemyslu ČSSR — — — — —	2 131

Z DEJÍN NÁRODNÉHO HOSPODÁRSTVA A EKONOMICKÉHO MYSLENIA NA SLOVENSKU

Jaura, Zdeno, Prvý štatút znárodnených priemyselných podnikov — východisko organizácie a riadenia znárodného priemyslu na Slovensku — — — — —	12 1106
Repčíková, Jindra, Koncentrácia priemyslu na Slovensku v rokoch 1918—1960 z hľadiska menších územných celkov — — — — —	3 234
Repčíková, Jindra, pozri Sláviková, Zdenka — — — — —	8 679
Sláviková, Zdenka, O začiatkoch publikovania výsledkov marxisticko-leninského politickej ekonomie na Slovensku — — — — —	12 1070
Sláviková, Zdenka — Repčíková, Jindra, SNP — východisko spoločensko-ekonomických premien našej spoločnosti — — — — —	8 679

EKONOMICKÉ OTÁZKY VOJNY A MIERU A HOSPODÁRSKA SPOLUPRÁCA KRAJÍN S ROZDIELNYM SPOLOČENSKÝM ZRIADENÍM

Krč, Miroslav, Státně monopolní charakter kapitalistické vojenské výroby 11 1007

KONZULTÁCIE

Brezina, František, Určovanie normy riaditeľnosti (počtu pracovníkov v priamej podriadenosti) — — — — —	5	437
Fusko, Zoltán, Rozvoj pracovnej aktivity z hľadiska organizácie práce	9	834
Goga, Marián, Výrobná funkcia VES ako zovšeobecnená funkcia Cobba-Douglassa — — — — —	11	1019
Greguš, Ján, pozri Kočner, Marián — — — — —	10	919
Kočner, Marián — Greguš, Ján, Charakteristika ASR technologických procesov pri automatizácii živočíšnej výroby — — — — —	10	919
Kollár, Jozef, Prekonávanie zaostalosti rozvojových krajín ako globálny problém súčasného obdobia — — — — —	6	539
Komínková, Zora, Možnosti a hranice súčasnej buržoáznej prognostiky	12	1118
Lisý, Ján, Globálne problémy v buržoáznych koncepciách postindustriálnej spoločnosti — — — — —	1	54
Melišek, František, Prístupy k meraniu štrukturálnych zmien v ekonomike	4	340
Pinka, Dušan, Štruktúra rozhodovacieho procesu — — — — —	3	246

PREHLADY A GLOSÝ

Barčík, Vladimír, Základné črty vojnovno-ekonomického potenciálu západoeurópskych krajín NATO — — — — —	5	445
Kaliský, Juraj — Straka, Pavel, Analýza vzdelania a kvalifikácie pracovných síl v SSR — — — — —	1	78
Kiš, Jaroslav — Mizla, Martin, Spolupráca socialistických krajín v oblasti výrobovej techniky — — — — —	4	369
Kozák, Bohuslav, pozri Tvrdík, Zdeněk — — — — —	4	353
Kožár, Jozef, Hodnotenie kvality výrobkov — — — — —	2	148
Křikáč, Karel, Príspevek k dynamickému modelovaniu vlastných nákladů výrobních jednotek — — — — —	10	938
Kučerák, Jozef, Medzinárodné porovnanie niektorých agregátnych ukazovateľov životnej úrovne — — — — —	10	925
Lysák, Ladislav, Štruktúrne zmeny, vzájomná ekonomická závislosť a svetový vývoj (Podnety zo VII. svetového kongresu Medzinárodnej ekonomickej asociácie). — — — — —	7	580
Mizla, Martin, pozri Kiš, Jaroslav — — — — —	4	369
Pavlidou de Carrera, Rozita, Európsky menový systém — pôvodné ciele a súčasná realita — — — — —	5	459
Sobek, Oto, Diferenciácia príjmov, výdavkov a vybavenosti vybraných typov československých domácností — — — — —	11	1028
Straka, Pavel, pozri Kaliský, Juraj — — — — —	1	78
Sysáková, Viera, Postup zdokonaľovania sústavy plánovitého riadenia národného hospodárstva v oblasti plánovania — — — — —	6	552
Šíbl, Drahoš, Inštitucionálny a právny mechanizmus činnosti Európskych spoločenstiev — — — — —	3	259
Šíbl, Drahoš, Mechanizmus financovania v Európskych spoločenstvách — — — — —	1	66
Tvrdík, Zdeněk — Kozák, Bohuslav, Tendence vedeckotechnického rozvoje v priemysle vyspelých kapitalistických štátoch — — — — —	4	353

ZO ZAHRAŇČNEJ VEDY

Bondin, Viktor Vladimirovič, K. Marx o intenzifikácii spoločenskej výroby	3	272
Hoch, Róbert, Potreba rozvoja infraštruktúry — — — — —	2	164

RECENZIE

Amort, J., Mnohostrannost v mezinárodných ekonomických vzťahoch medzi členskými štátmi RVHP — J. Dančo — D. Staňlová — — — —	6	565
Brabec, F. a kol., Efektívnosť a jej plánovanie — J. Švantnerová — — — —	11	1048
Buček, M. — Haliena, J., Oblastné plánovanie v ČSSR a v krajinách RVHP — K. Mikušová — — — — — — — — — —	12	1131
Čantladze, V. G., Voprosy teorii finansov — J. Šelešovský — K. Šabo	1	96
Figura, I., Kríza neokolonializmu a jeho ideológie — Z. Komínková	11	1042
GoIštejn, J. G. (red.), Matematickej apparat ekonomického modelirovanija — J. Dančo ml. — — — — — — — — — —	12	1134
Grohmann, S., Chozrasčot v etape budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti — J. Přívara — — — — — — — — — —	9	845
Haliena, J., pozri Buček, M. — — — — — — — — — —	12	1131
Hlavatá, I., Menová analýza — E. Kohútiková — — — — — — — — — —	9	847
Hlaváček, O., Mezinárodní trh členských států RVHP — M. Šikula — — — —	1	91
Holeček, L., Průmyslová integrace — E. Dolgoš — — — — — — — — — —	4	375
Huska, A. M., Základy organizačnej kybernetiky — J. Porvazník — — — —	2	180
Hutník, F. — Zoborský, I., Služby pre poľnohospodárstvo — M. Bodo	10	947
Kassirov, L. N. i kol., Izmerenije čistogo dochoda sozdannogo v otrasch agropromyšlennogo kompleksa — K. Vlachynský — — — — — — — — — —	4	377
Markuš, J., pozri Sokira, J. — — — — — — — — — —	8	751
Martinka, K., Nová etapa rozvoja ekonomiky SSR — L. Mikuš — — — — — —	12	1129
Mařík, M., pozri Semenjuk, P. — — — — — — — — — —	3	279
Michník, L., Ekonomická efektívnosť zahraničného obchodu a investícií — J. Kožehuba — — — — — — — — — —	1	94
Perlaki, I., Zvyšovanie efektívnosti pracovných kolektívov socialistickej organizácií — Š. Kóvérová — — — — — — — — — —	3	277
Pitel, J., Viackriteriálna optimalizácia a jej uplatnenie v poľnohospodárstve — M. Horniaček — — — — — — — — — —	2	183
Plevza, V., Socialistické premeny Československa — V. Cirbesová —	8	749
Semenjuk, P. — Mařík, M., Účinnosť investícií vo vnútornom obchode — E. Strážovská — — — — — — — — — —	3	279
Smirnova, L. A., pozri Šlepakov, A. N. — — — — — — — — — —	9	851
Sokira, J. — Markuš, J. a kol., Výrobné-hospodárske jednotky v hospodárskom mechanizme rozvinutého socializmu — K. Vlachynský — — — —	8	751
Starodubovskij, V. G., Choziajstvennyj rasčot objedinenij v uslovijach razvitogo socializma — B. Potočná — — — — — — — — — —	6	567
Stoklasa, J., Spoločenský rozvoj a životné prostredie — H. Belková	10	949
Šarmír, E., Ekonomické aspekty vedecko-technickej revolúcie — J. Kúkel	11	1041
Šlepakov, A. N. — Smirnova, L. A., SŠA — „pochiščenie umov“ v prošlom i nastojaščem — D. Šíbl — — — — — — — — — —	9	851
Towards an Integrated Approach to International Skill Exchange: Proposals for Policy and Action on Reverse Transfer of Technology — D. Šíbl — — — —	9	850
Zoborský, I., pozri Hutník, F. — — — — — — — — — —	10	947

Z NOVEJ EKONOMICKEJ LITERATÚRY

Agababian, E. M., Ekonomické osnovy vosproizvodstva nematerialnych blag pri socializme — B. Potočná — — — — — — — — — —	11	1055
Alan, J., pozri Gál, F. — — — — — — — — — —	6	571
Bayer, L. — Kossor, K. H., Efektívnejšie vyvážať — E. Dolgoš — — — —	5	471
Berend, I. T. — Ránki, Gy., The European Periphery and Industrialization 1780—1914 — K. Danková — — — — — — — — — —	7	662
Cagolov, N. A. i kol., „Anti-Dühring“ Fridricha Engeľsa i aktuálne problémy politickej ekonomii — J. Štrba — — — — — — — — — —	6	572
Dudinskij, I., pozri Jirges, M. — — — — — — — — — —	6	570
Engels, W. — Pohl, H. (eds.), German Yearbook on Business History 1982 — K. Danková — — — — — — — — — —	10	958
Fedorenko, N. P. — Majminas, J. Z. (red.), Problemy narodnochozjaistvennogo planirovanija — E. Gollvitzzerová — E. Kohútiková —	10	953

Fedorenko, N. P. — Petrakov, N. I. (red.), Choziajstvennyj mehanizm funkcionirovanija socialističeskoj ekonomiki — E. Gollvitzerová — E. Kohútiková	10	953
Fusko, Z. — Vrtiak, V., Organizace práce — normy — chozrasčot — K. Pavlovská	12	1139
Gál, F. — Alan, J., Budúcnosť vo svetle prognostiky — L. Turošíková	6	571
Hajn, P., Riziko a zodpovednosť v hospodárskej praxi — M. Horniaček	8	763
Heuvel van den, P., The Stability of a Macroeconomic System with Quantity Constraints — J. Markuš	5	473
Hoffmann, V., Reditelská analýza — K. Pavlovská	4	382
Isfort, G., Proizvodstvennyj process i okružajuščaja sreda — I. Sáčeková	10	957
Janok, M. — Marček, J., Nákladové a cenové kalkulácie — A. Janus	1	99
Jirges, M. — Dudinskij, I., Socialistické spoločenstvo — medzinárodný vzťah nového typu — M. Szilágyi	6	570
Klacek, J. — Nešporová, A., Produkční funkce a modelování ekonomického růstu v ČSSR — P. Švantner	12	1138
Kollektiv, Formirovanije i udovletvorenije potrebnostej naselenija pri socializme — B. Potočná	4	384
Kollektiv, Soveršenstvovanije choziajstvennogo mehanizma: opyt i problemy — B. Potočná	2	187
Kosolapov, R. I. a kol., Rozvinutý socialismus: problémy teorie a praxe — K. Rosivalová	8	762
Kosser, K. H., pozri Bayer, L.	5	471
Kováč, V. a kol., Automatizovaný systém riadenia priemyselného podniku — K. Rybanská	5	470
Laščíak, A. a kol., Optimálne programovanie — M. Horniaček	5	468
Lérová, I., Úloha bydlení v sociálnom ekonomickom rozvoji — M. Švaralová	9	855
Lipták, F., Ako si organizovať prácu — Š. Guláš	8	758
Lítvak, B. G., Ekspertnaja informacija: Metody polučenija i analiza — H. Jakeš	11	1056
Majminas, J. Z., pozri Fedorenko, N. P.	10	953
Marček, J., pozri Janok, M.	1	99
Mariot, P., Geografia cestovného ruchu — L. Greiner	8	759
Miková, L., pozri Urbánek, K.	7	659
Nešporová, A., pozri Klacek, J.	12	1138
Nosova, S. S., Proizvodstvennaja infrastruktura v sisteme gosudarstvenno-monopolističeskoj kapitalizma — E. Beňová	4	383
Nôno, T., pozri Sato, R.	4	385
Pachinger, K., Cestovný ruch v socialistickej spoločnosti — L. Greiner	7	658
Paškus, J. V., Deňgi i valutnaja sistema sovremennogo kapitalizma — B. Potočná	7	660
Päť monografií o riadení z Nakladatelstva Pravda — D. Pinka — D. Pinková	11	1050
Petrakov, N. I., pozri Fedorenko, N. P.	10	953
Pič, J., Intenzivní reprodukci k soběstačnosti ve výživě — V. Lančaričová	8	760
Pohl, H., pozri Engels, W.	10	958
Pošíkov, P. I. i kol., Razvivajuščiesja strany v mirovom choziajstve — E. Beňová	9	857
Rapoš, P. a kol., Nové javy a protirečenia súčasného kapitalizmu — L. Jakešová	9	853
Ránki, Gy., pozri Berend, I. T.	7	622
Sato, R. — Nôno, T., Invariance Principles and the Structure of Technology — M. Horniaček	4	385
Šerbičikij, V. V., Vědeckotechnický pokrok — věc celé strany — J. Blišák	12	1137
Šimkovic, J. — Walter, J., Systémové modelovanie — I. Milko	8	757
Šolcová, M. a kol., Sociální politika KSČ — K. Pavlovská	10	956
Toms, M., Efektivnost a intenzifikace výroby — L. Mikuš	9	854
Urbánek, K. — Miková, L., Ekonomika stavebnictva — O. Cejpková	7	659

Vetrova, N. S., Amerikancy pod bremenem nalogov — E. Tormová	9	857
Vrtiak, V., pozri Fusko, Z. — — — — — — — — — —	12	1139
Walter, J., pozri Šimkovic, J. — — — — — — — — — —	8	757
Zasuchin, A. T., Faktory povyšeniya effektivnosti socialističeskogo proizvodstva — J. Švantnerová — — — — — — — — — —	12	1140

SPRÁVY

Aktuálne otázky intenzifikácie ekonomického rozvoja a socialistickej ekonomickej integrácie (V. Lančaričová) — — — — — — — — — —	5	475
Beseda so súdruhom Michalom Sabolčíkom na Ekonomickom ústave SAV (J. V.)	11	1062
Celoštátna teoretická konferencia o kritike buržoázných a revizionistických ekonomických koncepcií socializmu (L. Hermannová — P. Marči-čiak) — — — — — — — — — —	5	477
Cena Nakladateľstva Pravda za rok 1983 — — — — — — — — — —	6	574
II. medzinárodná škola mladých ekonómov krajín RVHP (M. Kráľ) — — — — — — — — — —	7	669
Konferencia o ekonometrických modeloch v socialistických krajinách (I. Šujan) — — — — — — — — — —	3	284
O výsledkoch spolupráce medzi ČSSR a NDR pri rozvíjaní vedeckej organizácie práce (L. Czírja) — — — — — — — — — —	7	666
Obhajoba doktorskej dizertačnej práce inžiniera Eduarda Šarmíra (L. Azudová) — — — — — — — — — —	11	1058
Súťaž o najlepšiu vedeckú prácu mladých pracovníkov Ekonomického ústavu SAV (M. Fabricius) — — — — — — — — — —	4	388
Štatistická analýza faktorov rozvoja národného hospodárstva (D. Stratil)	1	101
Vedecká konferencia o ekonomických zákonoch a ich pôsobení za kapitalizmu (B. Potočná) — — — — — — — — — —	11	1060
Vedecký seminár o otázkach väzieb medzi socialisticou ekonomickou integráciou a vedecko-technickou revolúciou (J. Filip) — — — — — — — — — —	9	860
Z činnosti Vedeckého kolégia SAV pre ekonomické vedy v roku 1983 (V. Krajčovičová) — — — — — — — — — —	7	664
Za Josefom Goldmannom (R. Krč) — — — — — — — — — —	6	575
Zdokonaľovanie ekonomických podmienok a plánovanie investičnej spolupráce krajín RVHP (V. Nemčeková) — — — — — — — — — —	2	189
Životné jubileum Ivana Litvaja (V. Mikuláš) — — — — — — — — — —	12	1142
Životné jubileum Milana Kodaja (E. Šarmír) — — — — — — — — — —	9	859
Životné jubileum Ladislava Rendoša (F. Jarušek) — — — — — — — — — —	12	1143
Životné jubileum Zdenky Sitárovej (B. J.) — — — — — — — — — —	12	1144
Životné jubileum Zdenky Slávikovej (Z. Jaura) — — — — — — — — — —	8	765
Prémia Slovenského literárneho fondu za I. polrok 1984 — — — — — — — — — —	10	960
Prémia Slovenského literárneho fondu za vedecké prvotiny mladých autorov za rok 1984 — — — — — — — — — —	10	960
Bibliografia — L. Greiner — — — — — — — — — —	2	191
Bibliografia — L. Greiner — — — — — — — — — —	3	288
Bibliografia — L. Greiner — — — — — — — — — —	4	390
Bibliografia — L. Greiner — — — — — — — — — —	7	671
Bibliografia — L. Greiner — — — — — — — — — —	8	767
Bibliografia — L. Greiner — — — — — — — — — —	9	862
Bibliografia — L. Greiner — — — — — — — — — —	11	1063
Obsah 32. ročníka Ekonomického časopisu — — — — — — — — — —	12	1147

POKYNY PRE AUTOROV

Rukopisy prijíma redakcia Ekonomického časopisu, Obrancov mieru 2, 813 64 Bratislava. Články majú mať teoretický charakter zodpovedajúci zameraniu časopisu, ich názov má byť stručný a výstižný. Ku každému článku pripraví autori resumé v rozsahu najviac 30 riadkov. Časopis uvádza resumé v ruskom a anglickom jazyku. Príspevky sa predkladajú v 3 exemplároch (1 originál a 2 kópie), napísané podľa platnej ČSN (60 úderov v riadku, maximálne 30 riadkov na jednej strane). Rozsah článkov je najviac 20–25 strojom písaných strán, hodnotiacich recenzií (podľa rozsahu knihy) 4–7 strán, informatívnych recenzií 1–2 strany, správ 3–5 strán. Redakcia neprijíma rukopisy v kópiách bez originálu, ani texty získané rozmnožovacou technikou. Poznámky, ktoré patria pod čiaru, číslujú sa poradovým číslom v texte a prikladajú sa súhrne za článok. Takisto sa v texte označujú obrázky, grafy a schémy a zaraďujú sa za článok. Bibliografické citácie musia zodpovedať ČSN 01 0197 – Bibliografické citace. Odvolania na literatúru sa označujú v texte alebo v poznámkach pod čiarou príslušným poradovým číslom v hranatej zátvorke; zoznam použitej literatúry sa uvádza na konci článku. Matematické vzorce a výrazy majú byť napísané, pokiaľ je to možné, strojom, zreteľne a podľa zaužívaných zvyklostí. Autor má uviesť presnú adresu svojho pracoviska a tituly; dostane niekoľko separátnych výtlačkov svojho príspevku.

Z OBSAHU EKONOMICKÉHO ČASOPISU číslo 1/33/1985

DESIATY CELOŠTÁTNY ZJAZD JRD

Na okraj X. celoštátneho zjazdu JRD

GRZNÁR, Miroslav: Produkčný potenciál a rezervy rastu efektívnosti poľnohospodárskej výroby

AMBROŠ, Pavol: Kritérium podnikovej efektívnosti a osobitosti jeho využívania v družstevných poľnohospodárskych podnikoch

RAPOŠ, Pavel: Vlastníctvo pôdy v buržoáznej a v socialistickej revolúcii

BRHLOVIČ, Gerhard: Premeny práce družstevných roľníkov

JURÁŠEK, Prokop: Niektoré otázky merania úrovne poľnohospodárskej výroby krajín

NEDBAL, Jiří: Zbrojení jako faktor zesílení nerovnoměrnosti poválečného ekonomického vývoje kapitalismu

PETRIČOVÁ, Jarmila: Haberlerova teória medzinárodného obchodu a substitučných nákladov

---

Autori článkov: Ing. SLÁVIKOVÁ, Zdenka, CSc., Ekonomický ústav SAV, Obrancov mieru 2, 813 64 Bratislava – Ing. SCHMÖGNEROVÁ, Brigita, CSc., Ekonomický ústav SAV, Obrancov mieru 2, 813 64 Bratislava – Ing. ZÁMEČNÍK, Anton, CSc., Štátna banka československá, Leningradská 20, 818 54 Bratislava – Ing. JAURA, Zdeno, CSc., Ekonomický ústav SAV, Obrancov mieru 2, 813 64 Bratislava – Ing. KOMÍNKOVÁ, Zora, CSc., Ekonomický ústav SAV, Obrancov mieru 2, 813 64 Bratislava.

**Z OBSAHU časopisu Ekonomického ústavu ČSAV
POLITICKÁ EKONOMIE číslo 12/32/1984**

AKTUÁLNÍ OTÁZKY POSTAVENÍ ČSSR V MEZINÁRODNÍ DĚLBĚ PRÁCE

ROHLÍČEK, Rudolf: Jasná linie společenství RVHP

JAKUBEC, Jaroslav: Zahraníční obchod ČSSR s nesocialistickými zeměmi

HRNČIŘ, Miroslav: Efekty vnějších ekonomických vztahů v rozvoji československé ekonomiky

CHALUPSKÝ, Zdeněk — FINGERLAND, Jaroslav: Socialistická ekonomická integrace a proces intenzifikace ekonomického rozvoje (se zřetelem k ČSSR)

ANGELIS, Ivan: Aktuální otázky postavení ČSSR v mezinárodní dělbě práce

STRÁNSKÝ, František: Československá ekonomika a její vztahy ke společenství států RVHP

ORLÍČEK, Zdeněk: Makroanalýza československého zahraničního obchodu jako východisko k prognostické úvaze

DLOUHÝ, Vladimír — DYBA, Karel: K problému vnitřní a vnější rovnováhy v socialistické ekonomice

NEUSTADT, Aloiz — ŠTOURACOVÁ-RINDTOVÁ, Judita: Účinnost ekonomických nástrojů při řízení zahraničně ekonomické činnosti hospodářských organizací

VÁLEK, Vratislav: Přímé vztahy chozrasčotných organizací mezi zainteresovanými členskými státy RVHP

KOLANDA, Miroslav: K problémům exportních výkonů podnikové sféry československého zpracovatelského průmyslu

ZEMAN, Karel: Postavení ČSSR v ekonomických vztazích mezi evropskými zeměmi RVHP a hospodářsky vyspělými kapitalistickými zeměmi

PLCHOVÁ, Božena: Analýza efektivity vývozu československých průmyslových podniků

ŠRONĚK, Ivan: Mezinárodní obchod licencemi a některé problémy československého obchodu licencemi

EKONOMICKÝ ČASOPIS

Ekonomického ústavu Slovenskej akadémie vied, ročník 32, 1984, č. 12. — Vydává VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. — Hlavný redaktor Ivan Okáli, výkonný redaktor Jozef Markuš, redaktorka Katarína Rybanská, tajomníčka redakcie Naďa Proksová. — Vytlačili: Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Ružomberok. — Registračná značka F 7021 — Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma PNS-ÜED Bratislava, ale aj každá pošta a doručovateľ. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS-Üstredná expedícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6, 813 81 Bratislava. Celoročné predplatné Kčs 96.—, jednotlivé čísla Kčs 8.—.

Distributed in the Socialist countries by SLOVART Ltd., Gottwaldovo nám. 6, 817 64 Bratislava, Czechoslovakia. Distributed in West Germany and West Berlin by KUBON und SAGNER, D-8000, München 34, Postfach 34 01 08, Bundesrepublik Deutschland. For all other countries, distribution rights are held by JOHN BENJAMINS, B. V., Periodical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Amsterdam, Holland.